

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ काण्डम् २ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

वा॒यु॒व्यः॑ श्वे॒तमा॒लं॒भेत् भू॒ति॒कामो॑ वा॒युर्वै॑H क्षे॒पि॒ष्ठा दे॒वता॑
वा॒युमे॒व स्वे॒न भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धावति स ए॒वैनं॑ भू॒ति॒ङ्गम॑यति
भ॒व॒त्ये॒वाति॑क्षिप्रा दे॒वते॒त्याहुः॑ सै॒न॒मी॒श्वरा॑ प्र॒दह॑ इत्ये॒तमे॒व
सन्तं॑ वा॒यवे॑ नि॒यु॒त्वंत॑ आ॒लं॒भेत् नि॒यु॒द्वा अ॒स्य धृ॒ति॒र्द्धृ॒त ए॒व
भू॒ति॒मु॒पै॒त्यप्र॑दाहाय भ॒व॒त्ये॒व (1)

वा॒यवे॑ नि॒यु॒त्वंत॑ आ॒लं॒भेत् ग्रा॒म॒कामो॑ वा॒युर्वा॑ इ॒माः
प्र॒जा न॑स्यो॒ता नै॒नी॒यते॑ वा॒युमे॒व नि॒यु॒त्वंन्तः॑ स्वे॒न
भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धावति स ए॒वास्मै॑ प्र॒जा न॑स्यो॒ता नि॒यच्छ॑ति
ग्रा॒म्ये॒व भ॑वति नि॒यु॒त्वंते॑ भ॒वति॑ ऋ॒वा ए॒वास्मा॑ अन॑पगाः
करो॑ति वा॒यवे॑ नि॒यु॒त्वंत॑ आ॒लं॒भेत् प्र॒जाका॑मः प्रा॒णो वै
वा॒युर॑पा॒नो नि॒यु॒त्प्रा॑णापा॒नौ खलु॑ वा ए॒तस्य॑ प्र॒जायाः॑ (2)

अप॑क्रामतो॒ योऽलं॑ प्र॒जायै॑ सन्प्र॒जान्न॑ वि॒न्दते॑ वा॒युमे॒व

नियुत्वंन्तुः स्वेनं भागधेयेनोपधावति स एवास्मै प्राणापाना-
भ्यां प्रजां प्रजनयति विन्दते प्रजां दद्यात् नियुत्वंन्तु आलभेत
ज्योगामयावी प्राणो वै वायुरपानो नियुत् प्राणापानौ खलु वा
एतस्मादपक्रामतो यस्य ज्योगामयति वायुमेव नियुत्वंन्तुः
स्वेनं भागधेयेनोप (3)

धावति स एवास्मिन्प्राणापानौ दधात्युत यदीतासुर्भवति
जीवत्येव प्रजापतिर्वा इदमेकं आसीत्सोऽकामयत
प्रजाः पशून्सृजेयेति स आत्मनो वपामुदक्खिदत्तामग्नौ
प्रागृह्णात्ततोऽजस्तूपरः समभवत्तु स्वायै देवताया आ-
लभत ततो वै स प्रजाः पशून्सृजत यः प्रजाकामः
(4)

पशुकामः स्यात्स एतं प्राजापत्यमजन्तूपरमालभेत
प्रजापतिमेव स्वेनं भागधेयेनोपधावति स एवास्मै
प्रजां पशून्प्रजनयति यच्छ्रुणस्तत्पुरुषाणां रूपं
यत्तूपरस्तदश्वानां यदन्यतोदन्तद्गवां यदव्या इव
शफास्तदवीनां यदजस्तदजानामेतावन्तो वै ग्राम्याः
पशवस्तान् (5)

रूपेणैवावरुन्धे सोमापौष्णत्रैतमालभेत पशुकामो द्वौ
 वा अजायै स्तनौ नानैव द्वावभिजायेते ऊर्जं पुष्टिन्तृतीयः
 सोमापूषणावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै
 पशून्प्रजनयतः सोमो वै रेतोधाः पूषा पशूनां प्रजनयिता
 सोम एवास्मै रेतो दधाति पूषा पशून्प्रजनयत्यौदुम्बरो
 यूपो भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्क्पर्शव ऊर्जैवास्मा ऊर्जं
 पशून्वरुन्धे॥६॥

—[१] भवत्येव प्रजाया आमयति वायुमेव नियुत्वन्तः
 स्वेन भागधेयेनोप प्रजाकामस्तान् यूपस्त्रयोदश च।]

प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्ता
 वरुणमगच्छन्ता अन्वैत्ताः पुनरयाचत ता अस्मै न
 पुनरददात्सोऽब्रवीद्वरं वृणीष्वथ मे पुनर्देहीति तासां
 वरमाऽलभत स कृष्ण एकशितिपादभवद्यो वरुणगृहीतः
 स्यात्स एतं वारुणं कृष्णमेकशितिपादमालभेत वरुणम्
 (7)

एव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति
 कृष्ण एकशितिपाद्भवति वारुणो ह्येष देवतया

समृद्धौ सुवर्भानुरासुरः सूर्यन्तमंसाऽविद्धत्तस्मै देवाः
 प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्य यत्प्रथमन्तमोऽपाघ्नन्त्सा कृष्णा-
 ऽविर्भवद्यद्वितीयं सा फल्गुनी यत्तृतीयं सा बलक्षी
 यदद्व्यस्थादपाकृन्तन्त्साऽविऽर्वशा (8)

समभवत्ते देवा अब्रुवन्देवपशुर्वा अयं समभूत्कस्मा
 इममालप्स्यामह इत्यथ वै तर्ह्यल्पा पृथिव्यासीदजाता
 ओषधयस्तामवि वशामादित्येभ्यः कामायाऽलभन्त ततो वा
 अप्रथत पृथिव्यजायन्तौषधयो यः कामयेत प्रथेय पशुभिः
 प्र प्रजया जायेयेति स एतामवि वशामादित्येभ्यः कामाय
 (9)

आ लभेतादित्यानेव कामः स्वेन भागधेयेनोपधावति
 त एवैनं प्रथयन्ति पशुभिः प्र प्रजया जनयन्त्यसावादित्यो
 न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एता
 मल्हा आलभन्ताग्नेयीं कृष्णग्रीवीं संहितामैन्द्रीं
 श्वेतां बार्हस्पत्यान्ताभिरेवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः
 स्यात्तस्मा एता मल्हा आलभेत (10)

आग्नेयीं कृष्णग्रीवीं संहितामैन्द्रीं श्वेतां

बार्हस्पत्यामेता एव देवताः स्वेन भागधेयेनोपधावति
 ता एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति
 वसन्ता प्रातराग्नेयीं कृष्णग्रीवीमालंभेत ग्रीष्मे मृच्छन्दिने
 संहितामैन्द्रीं शरद्यपराह्णे श्वेतां बार्हस्पत्यान्त्रीणि
 वा आदित्यस्य तेजांसि वसन्ता प्रातर्ग्रीष्मे मृच्छन्दिने
 शरद्यपराह्णे यावन्त्येव तेजांसि तान्येव (11)

अव रुन्धे सं वथ्सुरं पर्यालभ्यन्ते सं वथ्सुरो वै
 ब्रह्मवर्चसस्य प्रदाता सं वथ्सुर एवास्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति
 ब्रह्मवर्चस्यैव भवति गर्भिण्यो भवन्तीन्द्रियं वै गर्भं
 इन्द्रियमेवास्मिन्दधति सारस्वतीं मेषीमालंभेत य ईश्वरो
 वाचो वदितोः सन्वाचन्न वदेद्वाग्वै सरस्वती सरस्वतीमेव
 स्वेन भागधेयेनोपधावति सैवास्मिन् (12)

वाचन्दधाति प्रवदिता वाचो भवत्यपन्नदती भवति
 तस्मान्मनुष्याः सर्वा वाचं वदन्त्याग्नेयं कृष्णग्रीवमा
 लंभेत सौम्यं बभ्रुं ज्योगामयाव्यग्निं वा एतस्य शरीरं
 गच्छति सोमं रसो यस्य ज्योगामयत्यग्नेरेवास्य
 शरीरन्निष्क्रीणाति सोमाद्रसमुत यदीतासुर्भवति जीवत्येव

सौम्यं बभ्रुमालभेताग्नेयं कृष्णग्रीवं प्रजाकामः सोमः (13)

वै रेतो॑धा अ॒ग्निः प्र॒जानां॑ प्र॒जनयि॑ता सोमं॑ ए॒वास्मै॑
रेतो॑ दधा॑त्य॒ग्निः प्र॒जां प्र॒ज॑नयति वि॒न्दते॑ प्र॒जामा॑ग्नेयं
कृष्णग्री॑वमाल॒भेत॑ सौम्यं ब॒भ्रुं यो ब्रा॑ह्म॒णो वि॒द्याम॒नूच्य॑
न वि॒रोचे॑त् यदा॑ग्नेयो भव॑ति तेज॑ ए॒वास्मिन्तेन॑ दधा॑ति
यत्सौ॑म्यो ब्र॑ह्मवर्च॒सन्तेन॑ कृष्णग्री॑व आग्नेयो भव॑ति तमं
ए॒वास्मा॑दप॑हन्ति श्वेतो भव॑ति (14)

रुच॑मे॒वास्मि॑न्दधाति ब॒भ्रुः सौ॒म्यो भ॑वति ब्रह्मवर्च॒समे॒वास्मि॑न्
कृष्णग्री॑वमाल॒भेत॑ सौम्यं ब॒भ्रुमा॑ग्नेयं कृष्णग्री॑वं पुरो॒धाया॑ः
स्पर्ध॑मान आग्नेयो वै ब्रा॑ह्म॒णः सौ॒म्यो रा॑ज॒न्यो-
ऽभि॑तः सौ॒म्यमा॑ग्नेयो भव॑तस्तेज॑सैव ब्रह्म॑णोभ॒यतो॑
रा॒ष्ट्रं परि॑गृह्णात्येक॒धा स॒मावृ॑ङ्क्ते पुर ए॑नन्दधते॥ (15)

ल॒भेत् वरु॑णं व॒शैताम॑विं व॒शामा॑दित्येभ्यः कामा॑य म॒ल्हा आ॑ल॒भेत् तान्ये॒व सै॒वास्मि॑न्सोमः
श्वेतो भव॑ति त्रिच॑त्वारि॒ंशच्च॑। (2)॥ [२]

दे॒वा॒सुरा॑ ए॒षु लो॒केष्व॑स्प॒र्द्धन्त॑ स ए॒तं वि॒ष्णु॑र्वा॒मन॑मपश्य॒त्तः
स्वायै॑ दे॒वता॑या॒ आऽल॑भत् ततो॒ वै स इ॒माल्लो॑कान॒भ्यज॑यद्वैष्ण॒वं
वा॒मन॑माल॒भेत् स्प॒र्द्धमा॑नो वि॒ष्णुरे॒व भू॒त्वेमा॑ल्लो॒कान॒भिज॑यति

विषमं आलभेत विषमा इव हीमे लोकाः समृद्ध्या इन्द्राय
मन्युमते मनस्वते ललामं प्राशृङ्गमालभेत सङ्ग्रामे (16)

सं यत्त इन्द्रियेण वै मन्युना मनसा सङ्ग्रामञ्जयतीन्द्रमेव
मन्युमन्तं मनस्वन्तुः स्वेन भागधेयेनोपधावति स
एवास्मिन्निन्द्रियं मन्युं मनो दधाति जयति तः
सङ्ग्राममिन्द्राय मरुत्वते पृश्निसक्थमालभेत ग्रामकाम
इन्द्रमेव मरुत्वन्तुः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै
सजातान्प्रयच्छति ग्राम्येव भवति यदृषभस्तेन (17)

ऐन्द्रो यत्पृश्निस्तेन मारुतः समृद्धौ पश्चात्पृश्निसक्थो
भवति पश्चादन्ववसायिनीमेवास्मै विशङ्करोति सौम्यं
बभ्रुमालभेतान्नकामः सौम्यं वा अन्नं सोममेव स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव
भवति बभ्रुर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपं समृद्धौ सौम्यं
बभ्रुमालभेत यमलम् (18)

राज्याय सन्तः राज्यन्नोपनमेत्सौम्यं वै राज्यं सोममेव
स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै राज्यं प्रयच्छत्युपैनः
राज्यन्नमति बभ्रुर्भवत्येतद्वै सोमस्य रूपं समृद्ध्या इन्द्राय

वृत्रतुरै॑ ल॒लामं॑ प्राशृङ्ग॑माल॑भेत॒ गत॑श्रीः॑ प्रति॒ष्ठाका॑मः
पा॒प्मान॑मे॒व वृ॒त्रन्ती॑र्त्वा प्र॑ति॒ष्ठां ग॑च्छ॒तीन्द्रा॑याभिमाति॒घ्ने
ल॒लामं॑ प्राशृङ्ग॑मा (19)

ल॒भेत॒ यः पा॒प्मना॑ गृही॒तः स्या॑त्पा॒प्मा वा
अ॒भिमा॑तिरिन्द्र॑मे॒वाभि॑माति॒हन्॑ꣳ स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑धावति
स ए॒वास्मा॑त्पा॒प्मानं॑म॒भिमा॑तिं प्रणु॑दत॒ इन्द्रा॑य व॒ज्रिणे॑
ल॒लामं॑ प्राशृङ्ग॑माल॑भेत॒ यम॑लꣳ रा॒ज्याय॑ सन्तꣳ
रा॒ज्यन्नो॑प॒नमे॒दिन्द्र॑मे॒व व॒ज्रिणꣳ स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑धावति
स ए॒वास्मै॑ व॒ज्रं प्र॑यच्छति॒ स ए॒नं व॒ज्रो भू॑त्या इ॒न्ध उ॒पैनꣳ
रा॒ज्यन्न॑मति॒ ल॒लामः॑ प्राशृङ्गो॑ भ॑वत्येत॒द्वै व॒ज्रस्य॑ रू॒पꣳ
समृ॑द्धौ॥ (20)

सङ्ग्रामे तेनालमभिमातिघ्ने ललामं प्राशृङ्गमैनं पञ्चदश च।31॥ [३]

अ॒सावा॑दि॒त्यो न व्य॑रोचत॒ तस्मै॑ दे॒वाः प्राय॑श्चित्ति॒मैच्छ॑न्तस्मा॒
ए॒तान्दश॑र्षभा॒माऽल॑भन्त॒ तयै॑वास्मिन्नु॒चम॑दधुर्यो ब्र॑ह्मवर्च॒सका॑मः
स्या॑त्तस्मा॒ ए॒तान्दश॑र्षभा॒माऽल॑भेता॒मुमे॑वादि॒त्यꣳ स्वेन॑
भा॒गधे॑येनोप॑धावति॒ स ए॒वास्मि॑न्ब्रह्मवर्च॒सन्द॑धाति
ब्रह्मवर्च॒स्यैव॑ भ॑वति॒ व॒सन्ता॑ प्रा॒तस्त्री॑ल्ल॒लामा॑नाल॑भेत

ग्रीष्मे मृद्ध्यन्दिने (21)

त्रीञ्छितिपृष्ठाञ्छुरद्यपराह्णे त्रीञ्छितिवारात्रीणि वा
 आदित्यस्य तेजांसि वसन्ता प्रातर्ग्रीष्मे मृद्ध्यन्दिने
 शरद्यपराह्णे यावन्त्येव तेजांसि तान्येवावरुन्धे त्रयस्त्रय
 आलभ्यन्तेऽभिपूर्वमेवास्मिन्तेजो दधाति सं वथ्सरं
 पर्यालभ्यन्ते सं वथ्सरो वै ब्रह्मवर्चसस्य प्रदाता सं वथ्सर
 एवास्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति सं
 वथ्सरस्य परस्तात्प्राजापत्यङ्कद्रुम् (22)

आलभेत प्रजापतिः सर्वा देवता देवतास्वेव
 प्रतितिष्ठति यदि बिभीयाद्दुश्चर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णः
 श्याममालभेत सौम्यो वै देवतया पुरुषः पौष्णाः पशवः
 स्वयैवास्मै देवतया पशुभिस्त्वचङ्करोति न दुश्चर्मा भवति
 देवाश्च वै यमश्चास्मिन्नौकेऽस्पृद्धन्त स यमो देवानामिन्द्रियं
 वीर्यमयुवत तद्यमस्य (23)

यमत्वन्ते देवा अमन्यन्त यमो वा इदमभूद्यद्वयः
 स्म इति ते प्रजापतिमुपाधावन्त्स एतौ प्रजापतिरात्मनं
 उक्षवशौ निरमिमीत ते देवा वैष्णावरुणी वशामा-

ऽल॑भन्तै॒न्द्रमु॒क्षाण॑न्तं वरु॑णेनै॒व ग्रा॑हयित्वा विष्णु॑ना य॒ज्ञेन॑
प्राणु॑दन्तै॒न्द्रेणै॒वास्ये॑न्द्रि॒यम॑वृ॒ञ्जत॑ यो भ्रातृ॑व्यवा॒न्त्स्यात्स
स्प॒र्द्धमा॑नो वैष्णावरु॒णीम् (24)

व॒शामा॑ल॒भेतै॒न्द्रमु॒क्षाणं॑ वरु॑णेनै॒व भ्रातृ॑व्यङ्ग्राहयित्वा
विष्णु॑ना य॒ज्ञेन॑ प्रणु॑दत ऐ॒न्द्रेणै॒वास्ये॑न्द्रि॒यं वृ॒ङ्क्ते भव॑त्यात्मना
परा॑स्य भ्रातृ॑व्यो भव॒तीन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्तं वृ॒त्रो ह॑त॒ष्पो॒डश॑भिर्भोगैर॑सि
वृ॒त्रस्य॑ शी॒र्षतो॑ गाव॒ उदा॑यन्ता वैदे॒ह्योऽभव॑न्तासा॒मृष॑भो
ज॒घनेऽनू॑दै॒त्तमिन्द्रः॑ (25)

अ॒चा॒य॒त्सोऽम॑न्यत॒ यो वा इ॒ममा॑ल॒भेत॑ मु॒च्येता॑स्मात्पा॒प्मन॑
इति॑ स आ॒ग्नेयं॑ कृ॒ष्णग्री॑वमाल॒भेतै॒न्द्रमृ॑षभन्तस्या॒ग्निरे॒व स्वेन॑
भा॒ग॒धेये॒नोप॑सृत॒ष्पो॒डश॑धा वृ॒त्रस्य॑ भो॒गान॑प्य॒दह॑दै॒न्द्रेणै॒न्द्रि॒यमा॑त्म
यः पा॒प्मना॑ गृही॒तः स्या॑त्स आ॒ग्नेयं॑ कृ॒ष्णग्री॑वमाल॒भेतै॒न्द्रमृ॑षभम
स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑सृतः (26)

पा॒प्मान॑मपि॑ दह॒त्यै॒न्द्रेणै॒न्द्रि॒यमा॑त्मन्ध॒त्ते मु॒च्यंते॑ पा॒प्मनो॑
भव॑त्ये॒व द्या॑वापृ॒थिव्या॑न्धे॒नुमा॑ल॒भेत॑ ज्यो॒गप॑रु॒द्धोऽन॑योर्हि वा
ए॒षोऽप्र॑ति॒ष्ठितो॑ऽथै॒ष ज्यो॒गप॑रु॒द्धो द्या॑वापृ॒थिवी॑ ए॒व स्वेन॑
भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ ते ए॒वैनं॑ प्र॒ति॒ष्ठाङ्ग॑मयतः॒ प्रत्ये॒व ति॑ष्ठति

पर्या॒रिणी॑ भवति पर्या॒रीव॑ ह्येतस्य॑ रा॒ष्ट्रं यो ज्योगंपरुद्धः॑
समृ॑द्धौ वायव्यम् (27)

व॒त्समा ल॑भेत वा॒युर्वा अ॒नयोर्व॑त्स इ॒मे वा ए॒तस्मै लो॒का
अप॑शुष्का॒ विडप॑शुष्काऽथैष ज्योगप॑रुद्धो वा॒युमे॒व स्वेन॑
भाग॑धेयेनोप॑धावति॒ स ए॒वास्मा॑ इ॒माल्लौ॑कान् विशं॑ प्रदा॑पयति॒
प्रास्मा॑ इ॒मे लो॒काः स्तु॑वन्ति भु॒ञ्जत्ये॑नं॒ विडु॑पतिष्ठते॥ (28)

म॒द्ध्यन्दि॑ने कद्रुं॑ यमस्य॒ स्प॒र्द्धमा॑नो वैष्णावरु॑णीन्तमिन्द्रो॑ऽस्य॒ स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑सृतो वाय॒व्यं
द्विच॑त्वारि॒ंशच्च॑। (4)॥

[४]

इन्द्रो॑ व॒लस्य॒ बिल॑मपौर्णो॒त्थस॑ य उ॒त्तमः॑ प॒शुरा॑सीत्तं पृ॒ष्ठं
प्रति॑ स॒ङ्ग॒ह्योद॑क्खिदत्तं॑ स॒हस्रं॑ प॒शवो॑ऽनूदा॒यन्त्स उ॑न्नतो॒-
ऽभव॑द्यः प॒शुका॑मः स्यात्स ए॒तमै॒न्द्रमु॑न्नतमा॒ल॑भेतेन्द्र॒मेव स्वेन॑
भाग॑धेयेनोप॑धावति॒ स ए॒वास्मै॑ प॒शून्प्रय॑च्छति पशु॒माने॒व
भ॑वत्युन्नतः (29)

भ॒वति॒ सा॒ह॒स्री॒ वा ए॒षा ल॒क्ष्मी॒ यदु॑न्नतो ल॒क्ष्मियै॒व
प॒शून॑वरुन्धे य॒दा स॒हस्रं॑ प॒शून्प्राप्सु॑यादथ॒ वैष्ण॑वं वा॒म॒नमा॑
ल॑भेतैतस्मि॒न्वै तथ्स॒हस्र॑म॒र्द्ध्यति॑ष्ठत्तस्मा॑देष वा॒म॒नः समी॑षितः
प॒शुभ्य॑ ए॒व प्रजा॑तेभ्यः प्रति॒ष्ठान्द॑धाति॒ कोऽर्ह॑ति स॒हस्रं॑

प॒शून्प्राप्तु॑मित्या॑हुरहो॒रात्रा॑ण्ये॒व स॒हस्र॑ः स॒म्पाद्या॑ल॒भेत॑
प॒शवः॑ (30)

वा अ॑हो॒रात्रा॑णि प॒शूने॒व प्र॒जा॑ता॒न्प्रति॑ष्ठाङ्ग॑मय॒त्योष॑धी॒भ्यो
वे॒हत॑मा॒ल॒भेत॑ प्र॒जाका॑म॒ ओष॑धयो॒ वा ए॒तं प्र॒जायै॑
परि॑बाधन्ते॒ योऽलं॑ प्र॒जायै॑ स॒न्प्रजा॑न्न वि॒न्दत॑ ओष॑धयः
खलु॑ वा ए॒तस्यै॑ सू॒तुम॑पि॒ घ्नन्ति॑ या वे॒हद्व॑व॒त्योष॑धी॒रेव॑ स्वेन॑
भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ ता ए॒वास्मै॑ स्वा॒द्योनेः॑ प्र॒जां प्र॒ज॑नयन्ति
वि॒न्दते॑ (31)

प्र॒जामा॑पो॒ वा ओष॑धयोऽस॒त्पुरु॑ष॒ आप॑ ए॒वास्मा॑
अस॑तः स॒द्वद॑ति॒ तस्मा॑दा॒हुर्यश्चै॒वं वेद॑ यश्च॒ नाप॑स्त्वावा॒सतः॑
स॒द्वद॑तीत्यै॒न्द्रीः सू॒तव॑शा॒मा॒ल॒भेत॑ भू॒तिकामो॑ऽजा॒तो वा ए॒ष
योऽलं॑ भू॒त्यै स॒न्भूति॑न्न प्रा॒प्नोती॑न्द्रं॒ खलु॑ वा ए॒षा सू॒त्वा
व॒शाऽभ॑वत् (32)

इन्द्र॑मे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वैनं॑ भू॒तिङ्ग॑मयति॒
भव॑त्ये॒व यः सू॒त्वा व॒शा स्या॑त्तमे॒न्द्रमे॒वा॒ल॒भेतै॒तद्वा॑व
तदि॑न्द्रि॒यः सा॒क्षादे॒वेन्द्रि॒यम॑वरु॒न्ध ऐन्द्रा॑ग्रं पु॒नरु॑त्सृष्ट॒मा॒ल॒भेत॑
य आ॑ तृ॒तीया॒त्पुरु॑षा॒त्सोम॑न्न पि॒बेद्विच्छि॑न्नो॒ वा ए॒तस्य॑

सोमपीथो यो ब्राह्मणः सन्ना (33)

तृतीयात्पुरुषात्सोमन्न पिबंतीन्द्राग्नी एव स्वेन
भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै सोमपीथं प्रयच्छतु
उपैनं सोमपीथो नमति यदैन्द्रो भवंतीन्द्रियं वै सोमपीथ
इन्द्रियमेव सोमपीथमवरुन्धे यदाग्नेयो भवत्याग्नेयो वै
ब्राह्मणः स्वामेव देवतामनु सन्तनोति पुनरुत्सृष्टो भवति
पुनरुत्सृष्ट इव ह्येतस्य (34)

सोमपीथः समृद्धौ ब्राह्मणस्पत्यन्तूपरमालंभेताभिचरन्ब्रह्मणस्
स्वेन भागधेयेनोपधावति तस्मा एवैनमा वृश्चति
ताजगार्तिमाच्छति तूपरो भवति क्षुरपविर्वा एषा
लक्ष्मी यत्तूपरः समृद्धौ स्फ्यो यूपो भवति वज्रो वै स्फ्यो
वज्रमेवास्मै प्रहरति शरमयं बर्हिः शृणात्येवेनं वैभीदक
इद्धो भिनत्येवेनम्॥ (35)

भवत्युन्नतः पशवो जनयन्ति विन्दतैऽभवत्सन्नैतस्येद्धास्त्रीणि च॥ [५]

बारहस्पत्यं शितिपृष्ठमालंभेत ग्रामकामो यः
कामयेत पृष्ठं संमानानां स्यामिति बृहस्पतिमेव स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवेनं पृष्ठं संमानानांङ्करोति ग्राम्येव

भवति शितिपृष्ठो भवति बारहस्पत्यो ह्येष देवतया समृद्धौ
पौष्णः श्याममालभेतान्नकामोऽन्नं वै पूषा पूषणमेव स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवास्मै (36)

अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति श्यामो भवत्येतद्वा
अन्नस्य रूपः समृद्धौ मारुतं पृश्निमालभेतान्नकामोऽन्नं वै
मारुतो मारुत एव स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मा अन्नं
प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति पृश्निर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपः
समृद्ध्या ऐन्द्रमरुणमालभेतेन्द्रियकाम इन्द्रमेव (37)

स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्निन्द्रियन्दधातीन्द्रियाव्ये
भवत्यरुणो भ्रूमान्भवत्येतद्वा इन्द्रस्य रूपः समृद्धौ
सावित्रमुपद्धस्तमालभेत सनिकामः सविता वै प्रसवानामीशे
सवितारमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै सनिं
प्रसुवति दानकामा अस्मै प्रजा भवन्त्युपद्धस्तो भवति
सावित्रो ह्येषः (38)

देवतया समृद्धौ वैश्वदेवं बहुरूपमालभेतान्नकामो वैश्वदेवं
वा अन्नं विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मा
अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति बहुरूपो भवति बहुरूपः
ह्यन्नः समृद्धौ वैश्वदेवं बहुरूपमालभेत ग्रामकामो वैश्वदेवा वै

संजा॒ता विश्वा॑ने॒व दे॒वान्ध॒स्वेन॑ भा॒गधे॒येनोप॑धावति॒ त ए॒वास्मै॑
(39)

स॒जा॒तान्प्रय॑च्छन्ति॒ ग्राम्ये॑व भ॒वति॑ ब॒हुरू॒पो भ॑वति॒
ब॒हुदे॒वत्यो ३ ह्ये॑ष स॒मृद्धौ॑ प्रा॒जाप॒त्यन्तू॒पर॒माल॑भेत॒
यस्या॑ना॒ज्ञात॑मि॒व ज्यो॒गाम॑ये॒त्प्रा॒जाप॒त्यो वै पु॑रुषः
प्र॒जाप॑तिः खलु॒ वै तस्य॑ वेद॒ यस्या॑ना॒ज्ञात॑मि॒व
ज्यो॒गाम॑येति॒ प्र॒जाप॑तिमे॒व स्वेन॑ भा॒गधे॒येनोप॑धावति॒
स ए॒वैन॒न्तस्मा॑त्स्त्रामा॒न्मुञ्च॑ति॒ तू॒परो भ॑वति॒ प्रा॒जाप॒त्यो ह्ये॑ष
दे॒वत॑या॒ समृद्धौ॑॥ (40)

अ॒स्मा इन्द्र॑मे॒वैष संजा॑ता विश्वा॑ने॒व दे॒वान्ध॒स्वेन॑ भा॒गधे॒येनोप॑धावति॒ त ए॒वास्मै॑ प्रा॒जाप॒त्यो
हि त्री॑णि च॥ [६]

व॒षट्का॒रो वै गा॑य॒त्रियै॑ शिरो॑ऽच्छि॒नत्तस्यै॑ र॒सः परा॑-
ऽप॒त॒त्तं बृ॒हस्प॑तिरु॒पांगृ॒ह्णा॒त्सा शि॑तिपृ॒ष्ठा व॒शाऽभ॑व॒द्यो
द्वि॒तीयः॑ प॒राप॑त॒त्तं मि॒त्रावरु॑णा॒वुपा॑ंगृ॒ह्णीता॒ सा द्वि॑रू॒पा
व॒शाऽभ॑व॒द्यस्तृ॒तीयः॑ प॒राप॑त॒त्तं वि॒श्वे दे॒वा उ॒पांगृ॒ह्न्त्सा
ब॒हुरू॒पा व॒शाऽभ॑व॒द्यश्च॑तुर्थः॒ प॒राप॑त॒त्तस्य॑ पृथि॒वीं प्रा॑वि॒शत्तं॑
बृ॒हस्प॑तिर॒भि (41)

अ॒गृ॒ह्णा॒दस्त्वे॒वायं॑ भो॒गा॒येति॑ स उ॒क्ष॒व॒शः॑ स॒म॒भ॒व॒द्यल्लो॑हि॒तं
 प॒रा॒प॒त॒त्तद्रु॒द्र उपा॑गृ॒ह्णा॒थ्सा रौ॒द्री रो॑हि॒णी व॒शाऽभ॑व॒
 द्वा॒र्ह॒स्प॒त्या॑ ५ शि॒ति॒पृ॒ष्ठा॒मा॒ल॑भे॒त ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सका॑मो
 बृ॒ह॒स्प॒ति॑मे॒व स्वे॒न॑ भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धा॒वति॑ स ए॒वास्मि॑न्ब्रह्म॒
 व॒र्च॒स॒न्द॑धा॒ति ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒स्ये॒व भ॑व॒ति छ॒न्द॑सां॒ वा ए॒ष र॒सो
 यद्व॒शा र॒सं इ॒व खलु॑ (42)

वै ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सञ्छ॑न्द॒सामे॒व र॒सेन॑ र॒सं ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सम॑व॒रु॒न्धे
 मै॒त्रा॒व॒रु॒णीं द्वि॑रू॒पा॒मा॒ल॑भे॒त वृ॒ष्टि॑का॒मो मै॒त्रं वा अ॑ह॒र्वा॒रु॒णी
 रा॒त्रि॒र॒हो॒रा॒त्रा॒भ्या॒ङ्ग॒लु वै प॒र्जन्यो॑ व॒र्ष॒ति मि॒त्रा॒व॒रु॒णा॒वे॒व
 स्वे॒न॑ भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धा॒वति॑ ता॒वे॒वास्मा॑ अ॒हो॒रा॒त्रा॒भ्यां प॒र्जन्यं॑
 व॒र्ष॒य॒त॒श्छ॑न्द॒सां॒ वा ए॒ष र॒सो यद्व॒शा र॒सं इ॒व खलु॑ वै
 वृ॒ष्टि॒श्छ॑न्द॒सामे॒व र॒सेन॑ (43)

र॒सं वृ॒ष्टि॒म॒व॒रु॒न्धे मै॒त्रा॒व॒रु॒णीं द्वि॑रू॒पा॒मा॒ल॑भे॒त प्र॒जाका॑मो
 मै॒त्रं वा अ॑ह॒र्वा॒रु॒णी रा॒त्रि॒र॒हो॒रा॒त्रा॒भ्या॒ङ्ग॒लु वै प्र॒जाः प्र॒जा॑य॒न्ते
 मि॒त्रा॒व॒रु॒णा॒वे॒व स्वे॒न॑ भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धा॒वति॑ ता॒वे॒वास्मा॑
 अ॒हो॒रा॒त्रा॒भ्यां प्र॒जां प्र॒ज॑न॒य॒त॒श्छ॑न्द॒सां॒ वा ए॒ष र॒सो यद्व॒शा
 र॒सं इ॒व खलु॑ वै प्र॒जा छ॑न्द॒सामे॒व र॒सेन॑ र॒सं प्र॒जाम॑व॒

(44)

रुन्धे वैश्वदेवीं बहुरूपामालभेतान्नकामो वैश्वदेवं वा अन्नं
 विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मा अन्नं
 प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति छन्दसां वा एष रसो यद्वशा
 रस इव खलु वा अन्नञ्छन्दसामेव रसेन रसमन्नमवरुन्धे
 वैश्वदेवीं बहुरूपामालभेत ग्रामकामो वैश्वदेवा वै (45)

सजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपधावति त
 एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवति छन्दसां वा
 एष रसो यद्वशा रस इव खलु वै सजाताश्छन्दसामेव
 रसेन रसः सजातानवरुन्धे बार्हस्पत्यमुक्षवशमालभेत
 ब्रह्मवर्चसकामो बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स
 एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसम् (46)

दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति वशं वा एष चरति यदुक्षा वशं
 इव खलु वै ब्रह्मवर्चसं वशेनैव वशं ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे रौद्रीः
 रोहिणीमालभेताभिचरन्नुद्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति
 तस्मा एवैनमावृश्चति ताजगार्तिमाच्छति रोहिणी भवति
 रौद्री ह्येषा देवतया समृद्धौ स्फ्यो यूपो भवति वज्रो वै स्फ्यो

वज्रमेवास्मै प्रहरति शरमयं बर्हिः शृणात्येवैनं वैभीदक
इद्धो भिनत्येवैनम्॥ (47)

अभि खलु वृष्टिश्छन्दसामेव रसेन प्रजामव वैश्वदेवा वै ब्रह्मवर्चसं यूप एकात्रविंशतिश्च।

(7)।॥ [७]

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा
एतां सौरीं श्वेतां वशामालभन्त तयैवास्मिन्नुचमदधुर्यो
ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतां सौरीं श्वेतां
वशामालभेतामुमेवादित्यं स्वेन भागधेयेनोपधावति
स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति बैल्वो
यूपो भवत्यसौ (48)

वा आदित्यो यतोऽजायत ततो बिल्वं उदतिष्ठत्सयोन्येव
ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे ब्राह्मणस्पत्यां बभ्रुकर्णीमा लभेताभिचरन्वारु
पुरस्तान्निर्वपेद्वरुणेनैव भ्रातृव्यङ्गाहयित्वा ब्रह्मणा स्तृणुते
बभ्रुकर्णी भवत्येतद्वै ब्रह्मणो रूपं समृद्धौ स्फ्यो यूपो
भवति वज्रो वै स्फ्यो वज्रमेवास्मै प्रहरति शरमयं बर्हिः
शृणाति (49)

एवैनं वैभीदक इद्धो भिनत्येवैनं वैष्णवं वामनमालभेत् यं

य॒ज्ञो नो॒प॒नमे॒द्विष्णुर्वै॑ य॒ज्ञो वि॒ष्णुमे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति
 स ए॒वास्मै॑ य॒ज्ञं प्रय॑च्छत्यु॒पै॒नं य॒ज्ञो न॑मति वा॒म॒नो भ॑वति
 वैष्ण॒वो ह्ये॒ष दे॒वत॑या॒ समृ॑द्धौ त्वा॒ष्ट्रं व॑ड॒बमाल॑भेत
 प॒शुका॑म॒स्त्वष्टा॒ वै प॑शूनां मि॒थुना॑नाम् (50)

प्र॒ज॒न॒यि॒ता त्वष्टा॑रमे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति स
 ए॒वास्मै॑ प॒शून्मि॑थुना॒न्प्रज॑नयति प्र॒जा हि वा ए॒तस्मि॑न्प॒शवः॑
 प्रवि॑ष्टा अथै॒ष पु॒मा॒न्त्सन्व॑ड॒बः सा॒क्षादे॒व प्र॒जां प॒शून्व॑रु॒न्धे
 मै॒त्रः श्वे॒तमाल॑भेत सङ्ग्रा॒मे सं य॑त्ते स॒म॒यका॑मो मि॒त्रमे॒व
 स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति स ए॒वैनं॑ मि॒त्रेण॒ सन्न॑यति (51)

वि॒शा॒लो भ॑वति॒ व्यव॑साययत्ये॒वैनं॑ प्रा॒जाप॑त्यं
 कृ॒ष्णमाल॑भेत॒ वृष्टि॑कामः प्र॒जाप॑तिर्वै वृ॒ष्ट्या ई॒शे प्र॒जाप॑तिमे॒व
 स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति स ए॒वास्मै॑ प॒र्जन्य॑ व॒र्षय॑ति
 कृ॒ष्णो भ॑वत्येत॒द्वै वृ॒ष्ट्यै रू॒पः रू॒पेणै॒व वृष्टि॑म॒वरु॑न्धे श॒बलो॑
 भ॑वति वि॒द्युत॑मे॒वास्मै॑ ज॒नयि॑त्वा व॒र्षय॑त्यवाश्रृ॒ङ्गो भ॑वति
 वृष्टि॑मे॒वास्मै॑ नि॒यच्छ॑ति॥ (52)

—————[८]शृणाति॑ मिथुना॑नान्नयति यच्छति॥]

वरु॑णः सुषु॒वाणम॒न्नाद्य॒न्नोपा॑नम॒त्स ए॒तां वा॑रु॒णीं कृ॒ष्णां

व॒शाम॑पश्य॒ताऽ॒ स्वायै॑ दे॒वता॑या॒ आऽल॑भत॒ ततो॑ वै
तम॒न्नाद्य॑मु॒पा॒नम॒द्यम॑ल॒मन्ना॑द्याय॒ सन्त॑म॒न्नाद्य॑न्नो॒पन॑मे॒त्स
ए॒तां वा॑रु॒णीं कृ॑ष्णां व॒शामा॑ल॒भेत॑ वरु॒णमे॒व स्वेन॑
भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मा॑ अन्नं प्रयच्छत्यन्नादः (53)

ए॒व भ॑वति कृष्णा भ॑वति वा॒रुणी॑ ह्येषा दे॒वता॑या॒
समृ॑द्ध्यै मै॒त्रऽ॒ श्वेत॑माल॒भेत॑ वा॒रुणं॑ कृष्णम॒पा॒श्रौष॑धीनाश्च
स॒न्धाव॑न्न॒कामो॑ मै॒त्रीर्वा॑ ओष॑धयो वा॒रुणी॑रापोऽ॒पां च॒ खलु॑
वा ओष॑धीनां च॒ रस॑मु॒पजी॑वामो मि॒त्रावरु॑णावे॒व स्वेन॑
भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ तावे॒वास्मा॑ अन्नं प्रयच्छतोऽन्नाद ए॒व
भ॑वति (54)

अ॒पाश्चौष॑धीनाश्च स॒न्धावा॑ल॒भत॑ उ॒भय॑स्याव॒रुद्ध्यै॑ वि॒शा॒खो
यू॒पो भ॑वति॒ द्वे ह्ये॑ते दे॒वते॒ समृ॑द्ध्यै मै॒त्रऽ॒ श्वेत॑मा ल॒भेत॑
वा॒रुणं॑ कृष्णं ज्यो॒गा॒मया॑वी॒ यन्मै॒त्रो भ॑वति मि॒त्रेणै॒वास्मै॑
वरु॑णः शमयति॒ यद्वा॑रु॒णः सा॒क्षादे॒वैनं॑ वरु॒णपा॑शान्मु॒ञ्चत्यु॑त
यदी॒तासु॑र्भवति॒ जीव॑त्ये॒व दे॒वा वै पु॑ष्टि॒न्नावि॑न्दन् (55)

तां मि॒थुने॑ऽपश्य॒न्तस्या॒न्न सम॑राधय॒न्ताव॑श्चिना॒वब्रू॑तामा॒वयो॑व
ए॒षा मै॒तस्यां॑ वद॒द्धमि॑ति॒ साऽश्वि॑नो॒रेवा॑भ॒वद्यः॑ पु॒ष्टि॑कामः

स्यात्स एतामाँश्चिनीं यमीं वशामालभेताश्चिनावेव स्वेन
भागधेयेनोपधावति तावेवास्मिन्पुष्टिं धत्तः पुष्यति प्रजया
पशुभिः॥ (56)

अन्नादोऽन्नाद एव भवत्यविन्दन्पञ्चत्वारिंशच्च॥१॥ [९]

आश्चिनन्धूम्रललाममालभेत यो दुर्ब्राह्मणः सोमं
पिपासेदश्चिनौ वै देवानामसोमपावास्तान्तौ पश्चा
सोमपीथं प्राप्तुतामश्चिनावेतस्य देवता यो दुर्ब्राह्मणः
सोमं पिपासत्यश्चिनावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति
तावेवास्मै सोमपीथं प्रयच्छत उपैनः सोमपीथो नमति
यद्धूम्रो भवति धूम्रिमाणमेवास्मादपहन्ति ललामः (57)

भवति मुखत एवास्मिन्तेजो दधाति वायव्यङ्गोमृगमालभेत
यमजग्निवाः समभिः सैयुरपूता वा एतं वागृच्छति
यमजग्निवाः समभिः सन्ति नैष ग्राम्यः पशुनारण्यो
यद्गोमृगो नेवैष ग्रामे नारण्ये यमजग्निवाः समभिः सन्ति
वायुर्वै देवानां पवित्रं वायुमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स
एव (58)

एनं पवयति पराची वा एतस्मै व्युच्छन्ती व्युच्छति

तमः पाप्मानं प्रविशति यस्यांश्चिने शस्यमाने सूर्यो
 नाविर्भवति सौर्यं बहुरूपमालम्बेतामुमेवादित्यः स्वेन
 भागधेयेनोपधावति स एवास्मात्तमः पाप्मानमपहन्ति
 प्रतीच्यस्मै व्युच्छन्ती व्युच्छत्यप तमः पाप्मानः हते॥
 (59)

ललामः स एव षट्त्वारिंशच्च॥ [१०]

इन्द्रो वो विश्वतस्परीन्द्रन्नरो मरुतो यद्ध वो दिवो या वः
 शर्म। भरेष्विन्द्रः सुहवः हवामहेऽहोमुचः सुकृतं दैव्यं
 जनम्। अग्निं मित्रं वरुणं सातये भगन्धावापृथिवी मरुतः
 स्वस्तये। ममत्तु नः परिज्मा वसर्हा ममत्तु वातो अपां
 वृषण्वान्। शिशितमिन्द्रापर्वता युवन्नस्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु
 देवाः। प्रिया वो नाम (60)

हुवे तुराणाम्। आयत्तृपन्मरुतो वावशानाः। श्रियसे कं
 भानुभिः सम्मिमिक्षिरे ते रश्मिभिस्त ऋक्भिः सुखादयः। ते
 वाशीमन्त इष्मिणो अभीरवो विद्रे प्रियस्य मारुतस्य धाम्नः।
 अग्निः प्रथमो वसुभिर्नो अव्याथ्सोमो रुद्रेभिरभिरक्षतु त्मना।
 इन्द्रो मरुद्भिर्ऋतुधा कृणोत्वादित्यैर्नो वरुणः सः शिंशातु।

सन्नो देवो वसुभिरग्निः सम् (61)

सोमस्तनूभीं रुद्रियाभिः। समिन्द्रो मरुद्विर्यज्ञियैः
समादित्यैर्नो वरुणो अजिज्ञिपत्। यथाऽऽदित्या
वसुभिः सम्बभूवुर्मरुद्भीं रुद्राः समजानताभिः। एवा
त्रिणामन्नहृणीयमाना विश्वे देवाः समनसो भवन्तु।
कुत्राचिद्यस्य समृतौ रण्वा नरो नृषदने। अर्हन्तश्चिद्यमिन्धते
सञ्जनयन्ति जन्तवः। सं यदिषो वनामहे स५ हव्या
मानुषाणाम्। उत द्युम्नस्य शवंसः (62)

ऋतस्य रश्मिमाददे। यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्नमादित्यासो
भवता मृडयन्तः। आवोऽर्वाचीं सुमतिर्ववृत्याद५होश्चिद्या
वरिवोवित्तराऽसत्। शुचिरपः सूयवसा अदब्ध उपक्षेति
वृद्धवयाः सुवीरः। नकिष्टं घ्नन्त्यन्तितो न दूराद्य आदित्यानां
भवति प्रणीतौ। धारयन्त आदित्यासो जगत्स्था देवा
विश्वस्य भुवनस्य गोपाः। दीर्घार्धियो रक्षमाणाः (63)

असुर्यमृतावानश्चयमाना ऋणानि। तिस्रो भूमीर्धारयन्त्री५
रुत द्यून्त्रीणि व्रता विदथे अन्तरेषाम्। ऋतेनादित्या महि
वो महित्वन्तर्दर्यमन्वरुण मित्र चारु। त्यान्नु क्षत्रिया५

अव॑ आ॒दि॒त्यान् या॑चिषामहे। सु॒मृ॒डीका॑ अ॒भिष्ट॑ये। न
दक्षि॑णा विचि॑किते न स॒व्या न प्रा॒चीन॑मादित्या॒ नोत प॒श्चा।
पा॒क्याचि॑द्वसवो धी॒र्याचि॑त् (64)

यु॒ष्मानी॑तो॒ अभ॑यं ज्योति॑रश्याम्। आ॒दि॒त्याना॒मव॑सा
नूत॑नेन सक्षी॒महि शर्म॑णा शन्त॑मेन। अ॒ना॒गास्त्वे अ॑दि॒तित्वे
तुरा॑सं इ॒मं य॒ज्ञन्द॑धतु श्रोष॑माणाः। इ॒मं मे॑ वरुण श्रु॒धी
हव॑म॒द्या च॑ मृडय। त्वाम॑व॒स्युराच॑के। तत्त्वा॑ यामि ब्रह्म॑णा
वन्द॑मान॒स्तदाशा॑स्ते॒ यज॑मानो ह॒विर्भिः॑। अहे॑डमानो वरुणे॒ह
बो॒द्ध्युरु॑श॒स मा न॒ आयुः प्रमो॑षीः॥ (65)

नामाग्निः स॒ शव॑सो रक्ष॑माणा धी॒र्याचि॑देका॒न्नप॑ञ्चाशच्च॥ [११]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत॒ ताः सृ॑ष्टा इन्द्रा॒ग्नी अ॑पा॒गूह॑ता॒
सोऽचा॑यत्प्र॒जाप॑तिरिन्द्रा॒ग्नी वै मे॑ प्र॒जा अ॑पा॒घुक्ष॑ता॒मिति॑
स ए॒तमे॑न्द्रा॒ग्रमे॑का॒दश॑कपालमपश्य॒त्तन्नि॑र॒वप॑त्ताव॒स्मै प्र॒जाः
प्रासा॑धयतामिन्द्रा॒ग्नी वा ए॒तस्य॑ प्र॒जाम॑प॒गूह॑तो॒ योऽलं॑ प्र॒जायै॑

सन्प्रजात्र विन्दते ऐन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वपेत्प्रजाकाम
इन्द्राग्नी (1)

एव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै प्रजां प्रसाधयतो
विन्दते प्रजामैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वपेत्स्पृष्टमानः क्षेत्रे
वा सजातेषु वेन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोपधावति
ताभ्यामेवेन्द्रियं वीर्यं भ्रातृव्यस्य वृद्धे वि पाप्मना
भ्रातृव्येण जयतेऽप वा एतस्मादिन्द्रियं वीर्यं क्रामति यः
सङ्ग्राममुपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निः (2)

वपेत्सङ्ग्राममुपप्रयास्यन्निन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोपधावति
तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं धत्तः सहेन्द्रियेण वीर्येणोपप्रयाति
जयति त९ सङ्ग्रामं वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ह्यते यः
सङ्ग्रामञ्जयत्यैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वपेत्सङ्ग्रामञ्जित्वेन्द्राग्नी
एव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यम्
(3)

धत्तो नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृह्यतेऽप वा एतस्मादिन्द्रियं
वीर्यङ्क्रामति य एति जनतामैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वपेज्जनतामे

ए॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धावति॒ तावे॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ धत्तः
 स॒हेन्द्रि॒येण॑ वी॒र्ये॑ण ज॒नता॑मेति पौ॒ष्णं च॒रुमनु॑निर्वपेत्पू॒षा वा
 इन्द्रि॒यस्य॑ वी॒र्यस्यानु॑प्रदा॒ता पू॒षण॑मेव (4)

स्वेन॑ भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यं वी॒र्यमनु॑
 प्रय॑च्छति क्षे॒त्रप॒त्यं च॒रुं निर्व॑पेज्ज॒नता॑मा॒गत्ये॒यं वै क्षे॒त्रस्य॑
 पति॑र॒स्यामे॒व प्रति॑तिष्ठत्यैन्द्रा॒ग्रमे॒काद॑शकपालमु॒परि॑ष्टा॒न्निर्व॑पेद्
 प्रति॑ष्ठायेन्द्रि॒यं वी॒र्यमु॒परि॑ष्ठादात्मन्ध॑त्ते॥ (5)

प्रजाकाम इन्द्राग्नी उपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वीर्यं पूषणमेवैकान्नचत्वारिंशच्च॥१॥ [१]

अ॒ग्नये॑ प॒थि॒कृते॑ पु॒रोडा॑शम॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्यो
 द॑र्शपूर्णमा॒सया॒जी सन्न॑मावा॒स्यां वा पौ॑र्णमा॒सीं वा
 ऽति॑पा॒दये॑त्प॒थो वा ए॒षोऽद्ध॑प॒थेनै॑ति यो द॑र्शपूर्णमा॒सया॒जी
 सन्न॑मावा॒स्यां वा पौ॑र्णमा॒सीं वाऽति॑पा॒दय॑त्य॒ग्निमे॒व
 प॑थि॒कृत॑ः स्वेन॑ भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वैन॑मप॒थात्प॒न्थाम॑पि
 नय॑त्यन॒ङ्गान्दक्षि॑णा व॒ही ह्ये॑ष समृ॒द्ध्या अ॒ग्नये॑ व्र॒तप॑तये (6)

पु॒रोडा॑शम॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्य आहि॑ताग्निः सन्न॑व्र॒त्यमि॑व
 चरे॑द॒ग्निमे॒व व्र॒तप॑तिः स्वेन॑ भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धावति॒

स ए॒वैन॑व्र॒तमाल॑भयति॒ व्रत्यो॑ भवत्य॒ग्रये॑ रक्षो॒घ्ने
 पु॒रोडा॑शम॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्य॒ रक्षा॑सि॒ सचै॑रन्न॒ग्निमे॑व
 र॒क्षो॒हण॑ꣳ स्वेन॑ भा॒गधे॑ये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मा॑द्रक्षा॒ꣳस्यप॑हन्ति॒
 नि॒शि॒ताया॑न्निर्व॑पेत् (7)

नि॒शि॒ताया॑ꣳ हि रक्षा॑सि॒ प्रेर॑ते॒ सम्प्रे॑र्णान्ये॒वैनानि॑
 हन्ति॒ परि॑श्रिते॒ याज॑येद्रक्ष॑साम॒नन्व॑वचाराय॒ रक्षो॑घ्नी
 या॑ज्यानुवा॒क्ये भ॑वतो॒ रक्ष॑साꣳ स्तृ॒त्या अ॒ग्रये॑ रु॒द्रव॑ते
 पु॒रोडा॑शम॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेदभि॒चर॑न्नेषा॒ वा अ॑स्य॒ घो॒रा
 त॒नूर्य॑द्रु॒द्रस्त॑स्मा॒ ए॒वैन॑मावृ॒श्चति॑ ता॒जगा॑र्ति॒माच्छ॑त्य॒ग्रये॑
 सु॒रभि॑मते॒ पु॒रोडा॑शम॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्यस्य॒ गावो॑ वा॒ पुरु॑षाः
 (8)

वा॒ प्र॒मीये॑र॒न् यो वा॑ बिभी॒यादेषा॑ वा अ॑स्य
 भेष॑ज्या॒ त॒नूर्य॑त्सु॒रभि॑मती॒ तयै॑वास्मै॒ भेष॑जङ्क॒रोति॑
 सु॒रभि॑मते॒ भव॑ति॒ पू॒तीग॑न्धस्याप॑हत्या॒ अ॒ग्रये॑ क्षाम॑वते
 पु॒रोडा॑शम॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेत्सङ्ग्रा॒मे सं य॑त्ते भा॒गधे॑ये॒नैवैन॑ꣳ
 शम॑यित्वा॒ परा॑न॒भि निर्दि॑शति॒ यम॑वरेषां॒ विच्छ॑न्ति॒ जीव॑न्ति॒

स यं परेषां प्र स मीयते जयति तं सङ्ग्रामम् (9)

अभि वा एष एतानुच्यति येषां पूर्वापरा अन्वञ्चः
प्रमीयन्ते पुरुषाहुतिर्ह्यस्य प्रियतमाऽग्नये क्षामवते
पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्भागधेयेनैवैनं शमयति नैषां पुरा-
ऽऽयुषोऽपरः प्रमीयतेऽभि वा एष एतस्य गृहानुच्यति यस्य
गृहान्दहत्यग्नये क्षामवते पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्भागधेयेनैवैनं
शमयति नास्यापरङ्गृहान्दहति॥ (10)

व्रतपतये निशितायान्निर्वपेत्पुरुषाः सङ्ग्रामत्र चत्वारि च॥ [२]

अग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्यङ्कामो
नोपनमेदग्निमेव कामं स्वेन भागधेयेनोप धावति स
एवैनङ्कामेन समर्द्धयत्युपैनङ्कामो नमत्यग्नये यविष्ठाय
पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेत्स्पृद्धमानः क्षेत्रे वा सजातेषु
वाऽग्निमेव यविष्ठं स्वेन भागधेयेनोपधावति तेनैवेन्द्रियं
वीर्यं भ्रातृव्यस्य (11)

युवते वि पाप्मना भ्रातृव्येण जयतेऽग्नये यविष्ठाय
पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेदभिचर्यमाणोऽग्निमेव यविष्ठं

स्वेन॑ भा॒ग॒धे॒ये॒नो॒प॒धा॒वति॑ स ए॒वास्मा॒द्रक्षा॑सि॒ यव॑यति॒
 नैन॑मभि॒चर॑न्त्सृ॒णुते॒ऽग्नये॑ आ॒युष्म॑ते पु॒रोडा॑शं॒म॒ष्टाकं॑ पा॒ल॒न्निर्व॑पे॒द्य
 का॒मये॑त॒ सर्व॑मा॒युरि॒यामि॒त्य॒ग्निमे॒वायु॑ष्मन्तः॒ स्व॑नं
 भा॒ग॒धे॒ये॒नो॒प॒धा॒वति॑ स ए॒वास्मिन् (12)

आ॒यु॒र्द॒धाति॑ स॒र्वमा॒युरे॒त्य॒ग्नये॑ जा॒तवे॑द॒से पु॒रोडा॑शं॒म॒ष्टाकं॑ पा॒ल॒न्निर्व॑पे॒द्रुक्
 ऽग्नि॑मे॒व जा॒तवे॑द॒सः॒ स्व॑नं भा॒ग॒धे॒ये॒नो॒प॒धा॒वति॑ स ए॒वैनं॑
 भूति॑ङ्ग॒मय॑ति॒ भव॑त्ये॒वा॒ग्नये॑ रु॒क्म॑ते पु॒रोडा॑शं॒म॒ष्टाकं॑ पा॒ल॒न्निर्व॑पे॒द्रुक्
 ऽग्नि॑मे॒व रु॒क्म॑न्तः॒ स्व॑नं भा॒ग॒धे॒ये॒नो॒प॒धा॒वति॑ स
 ए॒वास्मि॒न्नुच॑न्द॒धाति॑ रोच॑त ए॒वा॒ग्नये॑ तेज॑स्व॒ते पु॒रोडा॑शम्
 (13)

अ॒ष्टाकं॑ पा॒ल॒न्निर्व॑पे॒त्तेज॑स्का॒मोऽग्नि॑मे॒व तेज॑स्वन्तः॒ स्व॑नं
 भा॒ग॒धे॒ये॒नो॒प॒धा॒वति॑ स ए॒वास्मि॒न्तेजो॑ द॒धाति॑ तेज॑स्व्ये॒व
 भ॑वत्य॒ग्नये॑ सा॒ह॒न्त्याय॑ पु॒रोडा॑शं॒म॒ष्टाकं॑ पा॒ल॒न्निर्व॑पे॒त्सीक्ष॑माणो-
 ऽग्नि॑मे॒व सा॒ह॒न्त्यः॒ स्व॑नं भा॒ग॒धे॒ये॒नो॒प॒धा॒वति॑ तेनै॒व सं॑ह॒ते
 य॑स्य॒ सीक्ष॑ते॥ (14)

भ्रातृव्यस्यास्मिन्तेजस्वते पु॒रोडा॑शं॒म॒ष्टात्रि॑शच्च॥ [३]

अ॒ग्नये॑ऽन्न॒वते॑ पु॒रोडा॑शं॒म॒ष्टाकं॑ पा॒ल॒न्निर्व॑पे॒द्यः का॒मये॑ता॒न्न॒वान्त्स

स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वैन॒मन्न॑वन्तङ्क॒रोत्यन्न॑वाने॒व
 भ॑वत्य॒ग्नये॑ऽन्ना॒दाय॑ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒ त्रि॒र्वपे॑द्यः
 का॒मये॑तान्ना॒दः स्या॒मित्य॒ग्निमे॒वान्ना॑दः॒ स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑धावति॒
 स ए॒वैन॒मन्ना॑दङ्क॒रोत्यन्ना॑दः (15)

ए॒व भ॑वत्य॒ग्नये॑ऽन्न॒पतये॑ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒ त्रि॒र्वपे॑द्यः
 का॒मये॑तान्न॒पतिः॑ स्या॒मित्य॒ग्निमे॒वान्न॑पतिः॒ स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑धावति॒
 स ए॒वैन॒मन्न॑पतिङ्क॒रोत्यन्न॑पतिरे॒व भ॑वत्य॒ग्नये॑ प॒र्वमा॑नाय
 पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒ त्रि॒र्वपे॑द॒ग्नये॑ पा॒वका॑या॒ग्नये॑ शुच॑ये
 ज्यो॒गा॒मया॑वी॒ यद॒ग्नये॑ प॒र्वमा॑नाय नि॒र्वप॑ति प्रा॒णमे॒वास्मि॒न्तेन॑
 दधा॑ति॒ यद॒ग्नये॑ (16)

पा॒वका॑य॒ वाच॑मे॒वास्मि॒न्तेन॑ दधा॑ति॒ यद॒ग्नये॑ शुच॑य॒
 आ॒युरे॑वास्मि॒न्तेन॑ दधा॑त्यु॒त यदी॒तासु॑र्भव॑ति जी॒वत्ये॒वैतामे॒व
 नि॒र्वपे॑च्चक्षु॑ष्कामो॒ यद॒ग्नये॑ प॒र्वमा॑नाय नि॒र्वप॑ति प्रा॒णमे॒वास्मि॒न्तेन॑
 दधा॑ति॒ यद॒ग्नये॑ पा॒वका॑य॒ वाच॑मे॒वास्मि॒न्तेन॑ दधा॑ति॒ यद॒ग्नये॑
 शुच॑ये॒ चक्षु॑रे॒वास्मि॒न्तेन॑ दधा॑ति (17)

उ॒त यद्य॒न्धो भ॑वति॒ प्रै॒व प॑श्यत्य॒ग्नये॑ पु॒त्रव॑ते
 पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒ त्रि॒र्वपे॑दिन्द्रा॒य पु॒त्रिणे॑ पुरो॒डाश॑मेका॒दश॑कपा

प्रजाकामोऽग्निरेवास्मै प्रजां प्रजनयति वृद्धामिन्द्रः
 प्रयच्छत्यग्नये रसंवतेऽजक्षीरे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत
 रसवान्थस्यामित्यग्निमेव रसवन्तुः स्वेन भागधेयेनोपधावति
 स एवैनं रसवन्तङ्करोति (18)

रसवानेव भवत्यजक्षीरे भवत्याग्नेयी वा एषा यदजा
 साक्षादेव रसमवरुन्धेऽग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्यः
 कामयेत वसुमान्थस्यामित्यग्निमेव वसुमन्तुः स्वेन
 भागधेयेनोप धावति स एवैनं वसुमन्तङ्करोति वसुमानेव
 भवत्यग्नये वाजसृते पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेत्सङ्ग्रामे सं
 यत्ते वाजम् (19)

वा एष सिंसीरषति यः सङ्ग्रामञ्जिगीषत्यग्निः
 खलु वै देवानां वाजसृदग्निमेव वाजसृतुः स्वेन
 भागधेयेनोपधावति धावति वाजं हन्ति वृत्रञ्जयति
 तं सङ्ग्राममथो अग्निरिव न प्रतिधृषे भवत्यग्नयेऽग्निवते
 पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्यस्याग्नावग्निमभ्युद्धरेयुर्निर्दिष्टभागो
 वा एतयोरन्योऽनिर्दिष्टभागोऽन्यस्तौ सम्भवन्तौ यजमानम्
 (20)

अभिसम्भवतः स ईश्वर आर्तिमार्तोऽयदग्नयेऽग्निवते
 निर्वपति भागधेयेनैवैनौ शमयति नार्तिमार्छति यजमानो-
 ऽग्नये ज्योतिष्मते पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्यस्याग्निरुद्धृतो-
 ऽहुतेऽग्निहोत्र उद्वायेदपर आदीप्यान्नुद्धृत्य इत्याहुस्तत्तथा न
 कार्यं यद्वागधेयमभि पूर्वं उद्ध्रियते किमपरोऽभ्युत् (21)

ह्रियेतेति तान्येवावक्षाणानि सन्निधाय मन्थेदितः
 प्रथमञ्जो अग्निः स्वाद्योनेरधि जातवेदाः। स गायत्रिया
 त्रिष्टुभा जगत्या देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति
 छन्दोभिरेवैनः स्वाद्योनेः प्रजनयत्येष वाव सौ-
 ऽग्निरित्याहुर्ज्योतिस्त्वा अस्य परापतितमिति यदग्नये
 ज्योतिष्मते निर्वपति यदेवास्य ज्योतिः परापतितन्तदेवावरुन्धे।
 (22)

करोत्यन्नादो दधाति यदग्नये शुचये चक्षुरेवास्मिन्तेन दधाति करोति वाजं यजमानमुदेवास्य

षट्॥ _____ [४]

वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेद्वारुणं चरुन्दधिक्राव्णे
 चरुमभिशस्यमानो यद्वैश्वानरो द्वादशकपालो भवति

सं वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वत्सरेणैवैनं
 स्वदयत्यप पापं वर्णं हते वारुणेनैवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति
 दधिक्राव्णा पुनाति हिरण्यन्दक्षिणा पवित्रं वै हिरण्यं
 पुनात्येवैनमाद्यमस्यान्नं भवत्येतामेव निर्वपेत्प्रजाकामः सं
 वत्सरः (23)

वा एतस्याशान्तो योनिं प्रजायै पशूनान्निर्दहति योऽलं
 प्रजायै सन्प्रजान्न विन्दते यद्वैश्वानरो द्वादशकपालो भवति सं
 वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वत्सरमेव भागधेयेन शमयति
 सोऽस्मै शान्तः स्वाद्योनेः प्रजां प्रजनयति वारुणेनैवैनं
 वरुणपाशान्मुञ्चति दधिक्राव्णा पुनाति हिरण्यन्दक्षिणा
 पवित्रं वै हिरण्यं पुनात्येवैनम् (24)

विन्दते प्रजां वैश्वानरन्द्वादशकपालं निर्वपेत्पुत्रे जाते
 यदष्टाकपालो भवति गायत्रियैवैनं ब्रह्मवर्चसेन पुनाति
 यन्नवकपालस्त्रिवृतैवास्मिन्तेजो दधाति यदशकपालो
 विराजैवास्मिन्त्राद्यन्दधाति यदेकादशकपालस्त्रिष्टुभैवा-
 स्मिन्निन्द्रियं दधाति यद्द्वादशकपालो जगत्यैवास्मिन्पशून्दधाति
 यस्मिञ्जात एतामिष्टिन्निर्वपति पूतः (25)

ए॒व तै॒ज॒स्व्य॑न्ना॒द इ॒न्द्रि॒या॒वी प॑शु॒मा॒न्भ॑व॒त्य॒व वा
 ए॒ष सु॑व॒र्गा॒ल्लो॒काच्छि॑द्यते॒ यो द॑र्शपूर्णमा॒सया॒जी
 स॒न्न॑मावा॒स्यां वा पौ॑र्णमा॒सीं वा॑ऽतिपा॒दय॑ति सुव॒र्गाय॑
 हि लो॒काय॑ द॑र्शपूर्णमा॒सावि॒ज्येते॑ वै॒श्वान॒र॒न्द्वाद॑श॒-
 क॒पा॒ल॒न्निर्व॑पेदमावा॒स्यां वा पौ॑र्णमा॒सीं वा॑ऽतिपाद्यं सं
 व॒त्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः सं व॑त्स॒रमे॒व प्री॑णा॒त्यथो॑ सं
 व॒त्स॒रमे॒वास्मा॑ उप॑दधाति सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒मष्ट्यै॑ (26)

अथो॑ दे॒वता॑ ए॒वान्वा॒रभ्य॑ सुव॒र्गल्लो॒कमे॑ति वी॒र॒हा वा
 ए॒ष दे॒वानां॑ यो॑ऽग्निमु॒द्वास॑यते॒ न वा ए॒तस्य॑ ब्रा॒ह्म॒णा ऋ॑ता॒यवः॑
 पु॒राऽन्न॑मक्षन्नाग्ने॒यम॑ष्टाकं॒पा॒ल॒न्निर्व॑पेद्वैश्वान॒र॒न्द्वाद॑शक॒पा॒लम॑ग्निमु॒
 यद॑ष्टाकं॒पा॒लो भ॑वत्यष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री गा॑य॒त्रो॑ऽग्निर्यावा॑ने॒वाग्नि॑स्तर
 आ॒ति॒थ्यङ्क॑रोत्यथो॒ यथा॑ ज॒नं य॑ते॒ऽव॒सङ्क॑रोति॒ ता॒दृक् (27)

ए॒व तद्वा॑दशक॒पा॒लो वै॒श्वान॒रो भ॑वति॒ द्वाद॑श॒ मासाः॑
 सं व॑त्स॒रः सं व॑त्स॒रः ख॒लु वा अ॒ग्रेयो॑निः स्वामे॒वैनं॑
 योनिं॑ङ्ग॒मय॑त्याद्यं॒मस्या॑न्नं भवति वैश्वान॒र॒न्द्वाद॑शक॒पा॒ल॒न्निर्व॑पेन्मा
 स॒प्तकं॑पा॒ल॒ङ्गाम॑काम आ॒हव॑नीये॒ वैश्वान॒रम॑धि॒श्रय॑ति
 गा॒र्ह॒पत्ये॑ मा॒रुतं॑ पा॒पव॑स्य॒सस्य॑ वि॒धृत्यै॑ द्वादशक॒पा॒लो

वैश्वान॒रो भ॑वति॒ द्वाद॑श॒ मासाः॑ सं व॒त्स॒रः सं व॒त्स॒रेणै॒वास्मै॑
सजा॒ताऽश्वा॑वयति॒ मारु॒तो भ॑वति (28)

म॒रुतो॑ वै दे॒वानां॑ वि॒शो दे॒ववि॒शेनै॒वास्मै॑ मनुष्यवि॒शमव॑रुन्धे
स॒प्तक॑पालो भवति॒ सप्त॑ग॒णा वै म॒रुतो॑ ग॒णश॑ ए॒वास्मै॑
सजा॒तानव॑रुन्धेऽनू॒च्यमा॑न॒ आसा॑दयति॒ विश॑मे॒वास्मा॑
अनु॑व॒र्त्मान॑ङ्करोति॥ (29)

प्रजाकामः सं वत्सरः पुनात्येवैनं पृतः समंष्टौ तादृङ्गारुतो भवत्येकान्नत्रिंशच्च॥—[५]

आ॒दि॒त्यं च॒रुं निर्व॑पे॒त्सङ्ग्राम॑मु॒पप्रया॑स्य॒न्नियं॑ वा
अदि॑तिर॒स्यामे॒व पूर्वे॑ प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्ति वै॒श्वान॒रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पेद
सं व॒त्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः सं व॒त्स॒रः खलु॑ वै
दे॒वाना॑मा॒यत॑नमे॒तस्मा॑द्वा आ॒यत॑नाद्दे॒वा असु॑रानजयन्
यद्वै॑श्वान॒रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पति॒ दे॒वाना॑मे॒वायत॑ने यतते
जय॑ति॒ त॑ सं॒ङ्ग्राम॑मे॒तस्मि॒न्वा ए॒तौ मृ॑जाते (30)

यो वि॒द्विषा॑णयो॒रन्न॑म॒त्ति वै॒श्वान॒रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पेद्विद्विषा॒
सं व॒त्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः सं व॒त्स॒रस्व॑दि॒तमे॒वात्ति॑
नास्मि॑न्मृजाते सं व॒त्स॒राय॑ वा ए॒तौ सम॑माते॒ यौ

संम॒माते॒ तयो॒र्यः॑ पूर्॒वोऽभि॒द्रुह्य॑ति॒ तं वरु॑णो गृह्णाति
 वैश्वान॒रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पेत्सममा॒नयोः॑ पूर्॒वोऽभि॒द्रुह्य॑ सं
 वत्स॒रो वा अ॒ग्निर्वैश्वान॒रः सं वत्स॒रमे॒वात्वा निर्व॑रुणम्
 (31)

पर॒स्तां॑दभि॒द्रुह्य॑ति॒ नैनं॒ वरु॑णो गृह्णा॒त्याव्यं॑ वा ए॒ष
 प्रति॑गृह्णाति॒ योऽविं॑ प्रति॑गृह्णाति॒ वैश्वान॒रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पेदविं॑
 प्रति॑गृह्यं सं वत्स॒रो वा अ॒ग्निर्वैश्वान॒रः सं वत्स॒रस्व॑दितामे॒व
 प्रति॑गृह्णाति॒ नाव्यं॑ प्रति॑गृह्णा॒त्यात्म॑नो वा ए॒ष मा॒त्रा॑मा॒प्नोति॒ य
 उ॒भया॑द॒त्प्रति॑गृह्णा॒त्यश्वं॑ वा पु॒रुषं॑ वा वैश्वान॒रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पे
 (32)

प्रति॑गृह्यं सं वत्स॒रो वा अ॒ग्निर्वैश्वान॒रः सं वत्स॒रस्व॑दितमे॒व
 प्रति॑गृह्णाति॒ नात्म॑नो मा॒त्रा॑मा॒प्नोति॒ वैश्वान॒रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पेत्
 वत्स॒रो वा अ॒ग्निर्वैश्वान॒रो यदा॑ खलु॒ वै सं वत्स॒रञ्ज॑नता॒याश्चर॑त्य
 स ध॑ना॒र्घो भ॑वति॒ यद्वैश्वान॒रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पति॒ सं
 वत्स॒रसा॑तामे॒व स॒निम॒भि प्र॑च्यवते॒ दान॑कामा अस्मै प्र॒जा
 भ॑वन्ति॒ यो वै सं वत्स॒रम् (33)

प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवत्येतमेव
 वैश्वानरं पुनरागत्य निर्वपेद्यमेव प्रयुङ्क्ते तं भागधेयेन
 विमुञ्चति प्रतिष्ठित्यै यया रज्ज्वोत्तमाङ्गामाजेत्तां भ्रातृव्याय
 प्रहिणुयान्निर्ऋतिमेवास्मै प्रहिणोति॥ (34)

■[६]निर्वरुणं वपेदुभयादद्यो वै स वत्सरं षट्त्रिंशच्च।]

ऐन्द्रं चरुं निर्वपेत्पशुकाम ऐन्द्रा वै पशव इन्द्रमेव
 स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै पशून्प्रयच्छति
 पशुमानेव भवति चरुर्भवति स्वादेवास्मै योनैः
 पशून्प्रजनयतीन्द्रायेन्द्रियावन्ते पुरोडाशमेकादशकपालनिर्वपेत्पशु-
 इन्द्रियं वै पशव इन्द्रमेवेन्द्रियावन्तः स्वेन भागधेयेनोप-
 धावति सः (35)

एवास्मा इन्द्रियं पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवतीन्द्राय
 घर्मवन्ते पुरोडाशमेकादशकपालनिर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकामो
 ब्रह्मवर्चसं वै घर्म इन्द्रमेव घर्मवन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति
 स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवतीन्द्रायार्कवन्ते
 पुरोडाशमेकादशकपालनिर्वपेदन्नकामोऽर्को वै देवानामन्नमिन्द्रं

स्वेन॑ भाग॒धेये॑न (36)

उप॑धावति॒ स ए॒वास्मा॒ अन्नं॒ प्रयच्छ॑त्यन्ना॒द ए॒व भ॑व॒तीन्द्रा॑य
घ॒र्मव॑ते॒ पुरो॑डाश॒मेका॑दशकपाल॒न्निर्व॑पेदिन्द्रा॑येन्द्रि॒याव॑त
इन्द्रा॑यार्कव॑ते॒ भूति॑कामो॒ यदिन्द्रा॑य घ॒र्मव॑ते निर्व॑पति॒ शिर॑
ए॒वास्य॒ तेन॑ करोति॒ यदिन्द्रा॑येन्द्रि॒याव॑त आ॒त्मान॑मे॒वास्य॒
तेन॑ करोति॒ यदिन्द्रा॑यार्कव॑ते भू॒त ए॒वान्नाद्ये॒ प्रति॑तिष्ठति॒
भव॑त्ये॒वेन्द्रा॑य (37)

अ॒५हो॒मुचै॑ पुरो॑डाश॒मेका॑दशकपाल॒न्निर्व॑पेद्यः पा॒प्मना॑
गृही॒तः स्या॑त्पा॒प्मा वा अ॒५ह इन्द्र॑मे॒वा॒५हो॒मुच॑५
स्वेन॑ भाग॒धेये॑नोप॑धावति॒ स ए॒वैनं॑ पा॒प्मनो॑ऽ॒५ह॑सो
मुञ्च॑तीन्द्रा॑य वैमृ॒धाय॑ पुरो॑डाश॒मेका॑दशकपाल॒न्निर्व॑पेद्यं
मृ॒धोऽभि॑ प्र॒वेपै॑रन्ना॒ष्ट्राणि॑ वा॒ऽभिसं॑मि॒युरिन्द्र॑मे॒व वैमृ॒धः५
स्वेन॑ भाग॒धेये॑नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मान्मृ॒धः (38)

अप॑ह॒न्तीन्द्रा॑य त्रा॒त्रे पुरो॑डाश॒मेका॑दशकपाल॒न्निर्व॑पेद्बुद्धो
वा परि॑यत्तो वेन्द्र॑मे॒व त्रा॒तार॑५ स्वेन॑ भाग॒धेये॑नोप॑धावति॒ स
ए॒वैन॑त्रायत॒ इन्द्रा॑यार्क॒श्वमे॑धव॑ते पुरो॑डाश॒मेका॑दशकपाल॒न्निर्व॑पेद्यं
म॑हाय॒ज्ञो नोप॑नमे॒देते॒ वै म॑हाय॒ज्ञस्यान्त्ये॑ त॒नू यद॑र्का॒श्वमे॑धाविन्द्र॑

स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मा॑ अन्त॒तो
महाय॒ज्ञश्चा॑वयत्यु॒पैनं॑ महाय॒ज्ञो न॑मति॥ (39)

इन्द्रियावन्तुः॑ स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑धावति॒ सोऽर्क॑वन्तुः॑ स्वेन॑ भाग॒धेये॒नैवेन्द्रा॑यास्मान्मृ॒धोऽस्मै

सप्त॑ च।७।॥ _____ [७]

इन्द्रा॒यान्वृ॑जवे॒ पुरो॒डाश॒मेका॑दशकपाल॒त्रिर्व॑पे॒द्राम॑काम
इन्द्र॑मे॒वान्वृ॑जुः॑ स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वास्मै॑
सजा॒ताननु॑कान्करोति॒ ग्राम्ये॑व भ॒वतीन्द्रा॑ण्यै च॒रुं निर्व॑पे॒द्यस्य॑
सेना॑ऽस॒शिते॑व॒ स्यादिन्द्रा॑णी॒ वै सेना॑यै दे॒वतेन्द्रा॑णीमे॒व
स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑धावति॒ सैवा॑स्य॒ सेना॑ऽ स॒श्यति॑
बल्ब॑जान॒पि (40)

इ॒क्ष्मे सन्न॑ह्ये॒द्रौर्य॑त्राधि॒ष्कन्ना॒ न्यमे॑ह॒त्ततो॒ बल्ब॑जा॒
उद॑तिष्ठ॒न्गवा॑मे॒वैनं॑ न्या॒यम॑पिनीय॒ गा वैद॑य॒तीन्द्रा॑य म॒न्युम॑ते
मन॑स्वते॒ पुरो॒डाश॒मेका॑दशकपाल॒त्रिर्व॑पे॒थ्सङ्ग्रामे॑ सं य॑त्त
इन्द्रि॒येण॒ वै म॒न्युना॒ मन॑सा सङ्ग्राम॒ञ्जय॑तीन्द्र॒मेव॑ म॒न्युम॑न्तं
मन॑स्वन्तुः॑ स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यं
म॒न्युं मनो॑ दधाति॒ जय॑ति॒ तम् (41)

स॒ङ्ग्राम॑मे॒तामे॒व निर्व॑पे॒द्यो ह॒तम॑नाः स्व॒यं पा॑प इ॒व

स्यादे॒तानि॒ हि वा ए॒तस्मा॒दप॑क्रान्ता॒न्यथै॑ष ह॒तम॑नाः स्व॒यं
पा॒प इन्द्र॑मे॒व म॑न्युमन्तं॒ मन॑स्वन्तु॒ऽस्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑धावति
स ए॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यं म॑न्युं मनो॑ दधाति॒ न ह॒तम॑नाः स्व॒यं
पा॒पो भव॑तीन्द्रा॒य दा॒त्रे पु॑रो॒डाश॒मेका॑दशकपाल॒न्निर्व॑पे॒द्यः
का॒मये॑त॒ दान॑कामा मे प्र॒जाः स्युः॑ (42)

इतीन्द्र॑मे॒व दा॒तार॑ऽस्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑धावति॒ स ए॒वास्मै॑
दान॑कामाः प्र॒जाः क॑रोति॒ दान॑कामा अ॒स्मै प्र॒जा भ॑वन्तीन्द्रा॒य
प्रदा॑त्रे पु॑रो॒डाश॒मेका॑दशकपाल॒न्निर्व॑पे॒द्यस्मै॑ प्र॒त्तमि॑व॒ सन्न
प्रदी॑येतेन्द्र॑मे॒व प्र॑दा॒तार॑ऽस्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑धावति॒ स ए॒वास्मै॑
प्रदा॑पय॒तीन्द्रा॒य सु॒त्राम्णे॑ पु॒रोडा॑श॒मेका॑दशकपाल॒न्निर्व॑पे॒दपरु॑द्धो
वा (43)

अ॒परु॑द्धमा॒नो वे॒न्द्रमे॒व सु॒त्रामा॑णऽस्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑धावति॒
स ए॒वैन॑त्रायतेऽन॒परु॑द्धो भ॑वतीन्द्रो॒ वै स॒दृङ् दे॒वता॑भिरासी॒त्स
न व्या॒वृत्त॑मगच्छ॒त्स प्र॒जाप॑तिमुपा॑धावत्तस्मा॑ ए॒तमै॒न्द्रमे॒काद॑शक
म॑दधा॒च्छक्क॑री याज्यानुवा॒क्ये अ॒करो॑द्वज्रो॒ वै श॒क्करी॑ स ए॒नं
वज्रो॑ भू॒त्या ऐ॒न्ध (44)

सोऽभव॑त्सोऽबिभेद्भूतः प्र मा॑ धक्ष्यतीति॒ स प्र॒जाप॑तिं

पुनरुपाधावत्स प्रजापतिः शक्र्या अधि रेवतीन्निर्मिमीत
 शान्त्या अप्रदाहाय योऽलङ् श्रियै सन्त्सदृङ्खसमानैः
 स्यात्तस्मा एतमैन्द्रमेकादशकपालन्निर्वपेदिन्द्रमेव स्वेन
 भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्निन्द्रियन्दधाति रेवतीं
 पुरोनुवाक्या भवति शान्त्या अप्रदाहाय शक्री याज्या वज्रो
 वै शक्री स एनं वज्रो भूत्या इन्द्रे भवत्येव॥ (45)

अपि तङ् स्युर्वेन्ध भवति चतुर्दश च॥ [८]

आग्नावैष्णवमेकादशकपालन्निर्वपेदभिचरन्त्सरस्वत्याज्यभागा
 स्याद्बार्हस्पत्यश्चरुर्यदाग्नावैष्णव एकादशकपालो
 भवत्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताभिश्चैवैनं यज्ञेन
 चाभिचरति सरस्वत्याज्यभागा भवति वाग्वै सरस्वती
 वाचैवैनमभिचरति बार्हस्पत्यश्चरुर्भवति ब्रह्म वै देवानां
 बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनमभिचरति (46)

प्रति वै परस्तादभिचरन्तमभिचरन्ति द्वे द्वे पुरोनुवाक्ये
 कुर्यादतिप्रयुक्त्या एतयैव यजेताभिचर्यमाणो देवताभिरेव
 देवताः प्रतिचरति यज्ञेन यज्ञं वाचा वाचं ब्रह्मणा
 ब्रह्म स देवताश्चैव यज्ञं च मद्ध्यतो व्यवंसर्पति

तस्य॒ न कु॑तश्च॒नोपा॑व्या॒धो भ॑वति॒ नैन॑मभि॒चर॑न्स्तृणुत॒
आ॒ग्नावैष्ण॑वमेका॑दशकपाल॒न्निर्व॑पेद्यं॒ यज्ञो॒ न (47)

उ॒प॒न॒मै॒द॒ग्निः॑ सर्वा॑ दे॒वता॒ विष्णु॑र्य॒ज्ञोऽग्नि॑श्चै॒व विष्णुं॑ च॒
स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ तावे॒वास्मै॑ य॒ज्ञं प्र॑यच्छत॒ उपै॑नं
य॒ज्ञो न॑मत्या॒ग्नावैष्ण॑वं घृ॒ते च॒रुं निर्व॑पेच्चक्षु॑ष्कामोऽग्ने॒र्वै चक्षु॑षा
मनु॑ष्या॑ वि पश्यन्ति॒ यज्ञ॑स्य॒ देवा॒ अ॒ग्निश्चै॒व विष्णुं॑ च॒ स्वेन॑
भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ तावे॒व (48)

अ॒स्मि॒श्चक्षु॑र्ध॒त्तश्चक्षु॑ष्माने॒व भ॑वति॒ धे॒नवै॒ वा ए॒तद्रेतो॑
यदा॒ज्यम॑न॒डुह॑स्तण्डु॒ला मि॑थुनादे॒वास्मै॑ चक्षुः॒ प्रज॑नयति॒
घृ॒ते भ॑वति॒ तेजो॒ वै घृ॒तन्तेज॑श्चक्षु॒स्तेज॑सै॒वास्मै॑
तेज॑श्चक्षु॒रवरु॑न्ध इन्द्रि॒यं वै वी॒र्यं॑ वृ॒द्धे भ्रातृ॑व्यो॒ यज॑मानो॒
ऽय॑जमानस्याद्ध॒रक॑ल्पां॒ प्रति॒ निर्व॑पेद्भ्रातृ॑व्ये॒ यज॑माने॒
नास्यै॑न्द्रि॒यम् (49)

वी॒र्यं॑ वृ॒द्धे पु॒रा वा॒चः प्र॑व॒दितो॑र्निर्व॑पेद्याव॒त्ये॒व
वा॒क्ताम॑प्रो॒दितां॒ भ्रातृ॑व्यस्य वृ॒द्धे ता॑म॒स्य वा॒चं प्र॑व॒दन्ती॑म॒न्या
वा॒चोऽनु॑ प्रव॒दन्ति॒ ता इन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ यज॑माने दधत्या॒ग्नावैष्ण॑वम॒ष्ट

सव॑नस्या॑का॒ले सर॑स्व॒त्याज्य॑भागा॒ स्याद्वा॑र्हस्प॒त्यश्च॒रुर्यद॑ष्टाकं
भव॑त्य॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री गा॑य॒त्रं प्रा॑तः सव॑नं प्रा॑तः सव॑नमे॒व
तेना॑प्नोति (50)

आ॒ग्रावै॒ष्णवमे॑का॒दश॑कपाल॒न्निर्व॑पे॒न्मा॒द्ध्यन्दि॑नस्य
सव॑नस्या॑का॒ले सर॑स्व॒त्याज्य॑भागा॒ स्याद्वा॑र्हस्प॒त्यश्च॒रुर्यदे॑का॒दश॑
भव॑त्येका॒दशा॑क्षरा त्रि॒ष्टुप्त्रै॒ष्टुभं॑ मा॒द्ध्यन्दि॑नः॒ सव॑नं
मा॒द्ध्यन्दि॑नमे॒व सव॑न॒न्तेना॑प्नोत्या॒ग्रावै॒ष्णव॒न्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पेत्त
सर॑स्व॒त्याज्य॑भागा॒ स्याद्वा॑र्हस्प॒त्यश्च॒रुर्यद्वा॑द॒शक॑पालो
भव॑ति द्वाद॒शाक्ष॑रा जग॑ती जाग॑तन्तृ॒तीयस॑व॒नन्तृ॒तीयस॑व॒नमे॒व
तेना॑प्नोति दे॒वता॑भिरे॒व दे॒वताः॑ (51)

प्र॒तिच॑र॒ति य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञं वा॒चा वाचं॑ ब्रह्म॑णा ब्रह्म॑
क॒पालै॑रे॒व छ॒न्दाः॑ स्या॒प्नोति॑ पुरो॒डाशैः॑ सव॑नानि
मै॒त्रावरु॑णमे॒कक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्व॒शायै॑ का॒ले यैवा॑सौ भ्रातृ॑व्यस्य
व॒शाऽनू॑ब॒न्ध्या सो ए॒वैषै॑तस्यै॒कक॑पालो भवति॒ नहि॑ क॒पालैः॑
प॒शुम॑र्ह॒त्याप्तु॑म्॥ (52)

ब्रह्मणै॒वैन॑म॒भिच॑रति य॒ज्ञो न ता॒वेवा॑स्यै॒न्द्रिय॑मा॒प्नोति॑ दे॒वताः॑ स॒प्तत्रिं॑शच्च।९॥—[९]

अ॒सावा॑दि॒त्यो न व्य॑रोच॒त तस्मै॑ दे॒वाः प्रा॑यश्चि॒त्तिमै॑च्छ॒न्तस्मा॑

भे॒ष॒जमे॒वास्मै॑ करोति॒ यदि॑ बिभी॒याद्दुश्च॑र्मा भविष्यामीति॑
सोमा॑पौ॒ष्णं च॒रुं निर्व॑पे॒त्सौम्यो॑ वै दे॒वत॑या पु॒रुषः॑ पौ॒ष्णाः
प॒शवः॑ स्वयै॒वास्मै॑ दे॒वत॑या प॒शुभि॒स्त्वच॑ङ्करोति॒ न दुश्च॑र्मा
भवति॑ सोमा॒रौद्रं च॒रुं निर्व॑पेत्प्र॒जाका॑मः सोमो॒ वै रे॑तो॒धा
अ॒ग्निः प्र॒जानां॑ प्र॒जनयि॑ता सोमं॑ ए॒वास्मै॑ रेतो॒ दधा॑त्य॒ग्निः

प्रजां प्रजनयति विन्दते (55)

प्रजा॑ सोम॑ारौ॒द्रं च॒रुं निर्व॑पेदभिचरन्त्सौ॒म्यो वै दे॒वता॑या
पुरु॑ष ए॒ष रु॒द्रो यद॒ग्निः स्वा॑या ए॒वैनं॑ दे॒वता॑यै नि॒ष्क्रीय॑
रु॒द्राया॑पि दधाति ताजगार्तिमाच्छति सोम॑ारौ॒द्रं च॒रुं
निर्व॑पेज्ज्योगामयावी सोमं॑ वा ए॒तस्य॑ रसो गच्छत्य॒ग्निः
शरी॑रं यस्य ज्योगामयति सोमा॑दे॒वास्य॑ रस॑न्निष्क्रीणात्य॒ग्नेः
शरी॑रमु॒त यदि॑ (56)

इ॒तासु॑र्भवति जी॒वत्ये॒व सोमा॑रु॒द्रयो॒र्वा ए॒तङ्ग॑सि॒तः होता॑
नि॒ष्विन्द॑ति स ई॒श्वर॑ आ॒र्तिमा॒र्तो र॒न॒द्वा॒न् हो॒त्रा दे॒यो वहि॑र्वा
अ॒न॒द्वा॒न् वहि॑र्होता वहि॑नै॒व वहि॑मा॒त्मानं॑ स्पृ॒णोति॑
सोम॑ारौ॒द्रं च॒रुं निर्व॑पेद्यः का॒मये॑त॒ स्वेऽस्मा॑ आ॒यत॑ने भ्रातृ॒व्यं
जन॑येय॒मिति॑ वेदिं॑ परि॒गृह्या॒र्द्धमु॒द्धन्या॑द॒र्द्धन्ना॒र्द्धं ब॒र्हिषः॑
स्तृ॒णीया॑द॒र्द्धं ना॒र्द्धमि॒च्छस्य॑भ्याद॒द्याद॒र्द्धं न स्व॑ ए॒वास्मा॑
आ॒यत॑ने भ्रातृ॒व्यं जन॑यति॥ (57)

रुद्रो भेषजं विन्दते यदि स्तृणीयादर्द्धन्द्वादश च॥10॥ [१०]

ऐन्द्रमेकादशकपालन्निर्वपेन्मारुतः सप्तकपालङ्गामकाम

इन्द्रश्चैव मरुतंश्च स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै
 सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवत्याहवनीयं ऐन्द्रमधिश्नयति
 गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य विधृत्यै सप्तकपालो
 मारुतो भवति सप्तगणा वै मरुतो गणश एवास्मै
 सजातानवरुन्धेऽनूच्यमान आसादयति विशमेव (58)

अस्मा अनुवर्त्मानङ्करोत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत
 क्षत्राय च विशे च समदन्दद्धामित्यैन्द्रस्यावद्यन्ब्रूयादिन्द्रायानु
 ब्रूहीत्याश्राव्य ब्रूयान्मरुतो यजेति मारुतस्यावद्यन्ब्रूयान्मरुद्धो-
 ऽनुब्रूहीत्याश्राव्य ब्रूयादिन्द्रं यजेति स्व एवैभ्यो भागधेये
 समदन्दधाति वितृ० हाणास्तिष्ठन्त्येतामेव (59)

निर्वपेद्यः कामयेत कल्पैरन्त्रिति यथादेवतमवदाय
 यथादेवतं यजेद्भागधेयेनैवैनान् यथायथङ्कल्पयति कल्पन्त
 एवैन्द्रमेकादशकपालन्निर्वपेद्वैश्वदेवन्द्वादशकपालङ्ग्रामकाम
 इन्द्रश्चैव विश्वा०श्च देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त
 एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवत्यैन्द्रस्यावदाय
 वैश्वदेवस्यावद्येदथैन्द्रस्य (60)

उपरिष्ठादिन्द्रियेणैवास्मा उभयतः सजातान्परिगृह्णात्युपाधाय

वासो दक्षिणा सजातानामुपहित्यै पृश्नि्यै दुग्धे प्रैयङ्गवं चरुं
 निर्वपेन्मरुद्ध्यो ग्रामकामः पृश्नि्यै वै पयसो मरुतो जाताः
 पृश्नि्यै प्रियङ्गवो मारुताः खलु वै देवतया सजाता मरुतं
 एव स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति
 ग्राम्यैव भवति प्रियवती याज्यानुवाक्यै (61)

भवतः प्रियमेवैनं समानानाङ्करोति द्विपदा पुरोनुवाक्या
 भवति द्विपदं एवावरुन्धे चतुष्पदा याज्या चतुष्पद एव
 पशूनवरुन्धे देवासुराः सं यत्ता आसन्ते देवा मिथो
 विप्रिया आसन्ते ३ऽन्योन्यस्मै ज्यैष्ठ्यायातिष्ठमानाश्चतुर्धा
 व्यक्रामन्नग्निर्वसुभिः सोमो रुद्रैरिन्द्रो मरुद्विर्वरुण आदित्यैः
 स इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावत्तम् (62)

एतया संज्ञान्याऽयाजयेदग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं
 रुद्रवते चरुमिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं
 वरुणायाऽऽदित्यवते चरुन्ततो वा इन्द्र देवा ज्यैष्ठ्यायाभि
 समजानत यः समानैर्मिथो विप्रियः स्यात्तमेतया संज्ञान्या
 याजयेदग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्सोमाय
 रुद्रवते चरुमिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं

वरुणायाऽऽदित्यवन्ते चरुमिन्द्रमेवैनं भूतञ्चैष्ट्याय समाना
अभिसञ्जानते वसिष्ठः समानानां भवति॥ (63)

विशमेव तिष्ठन्त्येतामेवाथेन्द्रस्य याज्यानुवाक्ये तं वरुणाय चतुर्दश च॥११॥—[११]

हिरण्यगर्भ आपो ह यत्प्रजापते। स वेद पुत्रः पितरं स
मातरं स सूनुर्भुवत्स भुवत्पुनर्मघः। स द्यामौर्गोदन्तरिक्षं
स सुवः स विश्वा भुवो अभवत्स आऽभवत्। उदुत्यश्चित्रम्।
सप्रत्नवन्नवीयसाऽग्ने द्युम्नेन सं यता। बृहत्तन्थ भानुना।
निकाव्या वेधसः शश्वतस्करहस्ते दधानः (64)

नर्या पुरूणि। अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणां सत्रा चक्राणो
अमृतानि विश्वा। हिरण्यपाणिमृतये सवितारमुप ह्वये। स
चेत्ता देवता पदम्। वाममद्य सवितर्वाममु श्वो दिवेदिवे
वाममस्मभ्यं सावीः। वामस्य हि क्षयस्य देव भूरैर्या धिया
वामभाजः स्याम। बडित्था पर्वतानाङ्घ्रिद्रं बिभर्षि पृथिवि।
प्र या भूमि प्रवत्वति मूहा जिनोषि (65)

महिनि। स्तोमांसस्त्वा विचारिणि प्रतिष्ठोभन्त्यक्तुभिः। प्र
या वाजन्न हेषन्तं पेरुमस्यस्यर्जुनि। ऋदूदरेण सख्या सचेय

यो मा न रिष्ये॑द्धर्यश्च पीतः। अयं यः सोमो न्यधा॑य्यस्मे
तस्मा इन्द्रं॑ प्रतिर॑मेम्यच्छ। आपा॑न्तमन्युस्तृपलं॑ प्रभर्मा धुनिः
शिमी॑वाञ्छरुमा॑ ऋजी॑षी। सोमो विश्वा॑न्यतसा वना॑नि
नार्व॑गिन्द्रं प्रतिमाना॑नि देभुः। प्र (66)

सुवानः॑ सोमं ऋत॑युश्चिकेतेन्द्रा॑य ब्रह्मं ज॒मद॑ग्निरर्चन्।
वृषा॑ य॒न्तासि॑ शव॑सस्तुरस्या॒न्तर्य॑च्छ गृण॑ते ध॒र्त्रं दृ॑ह।
स॒बाध॑स्ते म॒दश्च शुष्म॑यं च ब्रह्म॒ नरो॑ ब्रह्म॒कृतः॑ सपर्यन्।
अ॒र्को वा य॒त्तुरते॑ सोम॑चक्षास्तत्रेदिन्द्रो॑ दधते पृथ्सु॑ तुर्याम्।
वष॑द्दे विष्णवा॒स आ कृ॑णोमि॒ तन्मे जुष॑स्व शिपिविष्ट
हव्यम्। (67)

वर्ध॑न्तु त्वा सुष्टु॑तयो गिरो॑ मे यूयं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा
नः। प्र तत्तै॑ अ॒द्य शि॑पिविष्ट॒ नामार्यः॑ श॑सामि व॒युनानि॑
वि॒द्वान्। तं त्वा॑ गृणामि त॒वस॑म॒तवीया॑न्क्षय॒न्तम॑स्य रज॑सः
परा॒के। किमि॑त्तै विष्णो परि॒चक्ष्य॑ भू॒त्प्रय॑द्व॒वक्षे॑ शि॑पिविष्टो
अ॑स्मि। मा वर्षो॑ अ॒स्मदप॑गूह ए॒तद्य॑द॒न्यरूपः॑ समि॒थे ब॒भूथ॑।
(68)

अग्ने॑ दा दा॒शुषे॑ र॒यिं वी॒रव॑न्तं परी॑णसम्। शि॒शीहि॑ नः

सूनुमतः। दा नो अग्रे शतिनो दाः सहस्रिणो दुरो न वाजः
 श्रुत्या अपावृधि। प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि सुवर्ण
 शुक्रमुषसो विदिद्युतुः। अग्निर्दा द्रविणं वीरपेशा अग्निर्ऋषिं
 यः सहस्रां सनोति। अग्निर्दिवि हव्यमाततानाग्नेर्धामानि
 विभृता पुरुत्रा। मा (69)

नो मूर्द्धीरा तू भर। घृतं न पूतं तनूररेपाः शुचि हिरण्यम्।
 तत्ते रुक्मो न रोचत स्वधावः। उभे सुश्वन्द्र सर्पिषो दर्वी
 श्रीणीष आसनि। उतो न उत्पुपूर्या उक्थेषु शवसस्पत इषः
 स्तोतृभ्य आ भर। वायो शतं हरीणां युवस्व पोष्याणाम्।
 उत वा ते सहस्रिणो रथ आ यातु पाजसा। प्र याभिः (70)

यासि दाश्वाः समच्छा नियुद्धिर्वायविष्टये दुरोणे। नि नो
 रयिः सुभोजसं युवेह नि वीरवद्भव्यमश्वियं च राधेः। रेवतीर्नः
 सधमाद् इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिर्मदेमा रेवाः
 इद्रेवतः स्तोता स्यात्त्वावतो मघोनेः। प्रेदु हरिवः श्रुतस्य॥
 (71)

जिनोषि देभुः प्र हव्यं बभूथ मा याभिश्चत्वारिंशच्च॥ (12) [१२]

प्रजापतिस्ताः सृष्टा अग्नये पथिकृतेऽग्नये कामायाग्नयेऽन्नवते वैश्वानरमादित्यं चरुमेन्द्रं चरुमिन्द्रायान्वृजव आग्नावैष्णवमसौ

सोमारौद्रमैन्द्रमेकादशकपाल५ हिरण्यगर्भो द्वादश॥ (12) प्रजापतिरग्नये कामांयाभि सम्भवतो यो विद्विषाणयोरिद्धो
सन्नद्येदाग्रावैष्णवमुपरिष्टाद्यासिं द्वाक्षा५समेकंसप्ततिः॥ (71) प्रजापतिः प्रेदुं हरिवः श्रुतस्य॥

आदित्येभ्यो देवा वै मृत्योर्देवा वै सत्रमर्यम्णे प्रजापतेः स्रयंस्त्रि५शत्प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यन्देवासुरास्तात्रजनो द्धुर्वोऽसि
यन्नवमग्निं वै प्रजापतिर्वरुणाय या वामिन्द्रावरुणा सप्रन्नवच्चतुर्दश॥14॥ आदित्येभ्यस्त्वष्ट्रस्मै दानकामा एवावरुन्धेऽग्निं वै
सप्रन्नवथ्यदंश्चाशत्॥56॥ आदित्येभ्यः सुवर्पो जिगाय॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

आदित्येभ्यो भुवद्वद्भ्यश्चरुं निर्वपेद्भूतिकाम आदित्या
वा एतम्भूत्यै प्रति नुदन्ते योऽलम्भूत्यै सन्भूतिं न
प्राप्नोत्यादित्यानेव भुवद्वतः स्वेन भागधेयेनोप धावति
त एवैनम्भूतिं गमयन्ति भवत्येवादित्येभ्यो धारयद्वद्भ्यश्चरुं
निर्वपेदपरुद्धो वाऽपरुध्यमानो वाऽऽदित्या वा अपरोद्धारं
आदित्या अवगमयितारं आदित्यानेव धारयद्वतः॥१॥

स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवैनं विशि दध्रत्यनपरुध्यो
भवत्यदितेऽनु मन्यस्वेत्यपरुध्यमानोऽस्य पदमा ददीतेयं
वा अदितिरियमेवास्मै राज्यमनु मन्यते सत्याशीरित्याह

स॒त्यामे॒वाशिषं॑ कुरु॒त इ॒ह म॒न इत्या॑ह प्र॒जा ए॒वास्मै॑
सम॑नसः करो॒त्युप॒ प्रेतं॑ मरुतः॥ २॥

सु॒दान॒व ए॒ना वि॒शप॑ति॒नाभ्य॑मु॒ राजा॑न॒मित्या॑ह मा॒रुती॑
वै वि॒ड्भो॒ष्ठो वि॒शप॑ति॒र्विशै॑वन॒ राष्ट्र॑ण॒ सम॑र्धयति॒ यः
प॒रस्ता॑द्वा॒म्यवा॑दी स्या॒त्तस्य॑ गृ॒हाद्वी॑हीना ह॒रेच्छु॑क्लाः॒श्च
कृ॒ष्णाः॒श्च वि चि॑नुया॒द्ये शु॒क्लाः स्यु॑स्तमा॒दित्यं॑ च॒रुं
निर्व॑पेदा॒दित्या॑ वै दे॒वता॑या॒ विद्वि॑श॒मेवाव॑ गच्छति॥ ३॥

अव॑गतास्य॒ विड॑न॒वगत॑ राष्ट्र॒मित्या॑हुर्ये कृ॒ष्णाः स्यु॑स्तं
वा॒रुणं॑ च॒रुं निर्व॑पेद्वा॒रुणं॑ वै रा॒ष्ट्रमु॑भे ए॒व विशं॑ च रा॒ष्ट्रं
चाव॑ गच्छति॒ यदि॑ नाव॒गच्छे॑दि॒मम॒हमा॑दि॒त्येभ्यो॑ भा॒गं
निर्व॑पा॒म्यामु॑ष्मा॒दमु॑ष्यै॒ विशो॑ऽव॒गन्तो॑रि॒ति निर्व॑पेदा॒दित्या॑
ए॒वैन॑म्भा॒गधे॑य॒म्प्रेप्स॑न्तो॒ विश॑मव॥ ३॥

ग॒मय॑न्ति॒ यदि॑ नाव॒गच्छे॑दाश्व॒तथान्म॒यूखा॑न्थ्स॒प्त
म॑ध्यमे॒षाया॑मु॒प ह॒न्यादि॑दम॒हमा॑दि॒त्यान्ब॒ध्नाम्या॑मु॒ष्माद॑मु॒ष्यै
वि॒शोऽव॑गन्तो॒रित्या॑दि॒त्या ए॒वैन॑म्ब॒द्धवी॑रा॒ विश॑मव॒ गमय॑न्ति॒
यदि॑ नाव॒गच्छे॑दे॒तमे॑वा॒दित्यं॑ च॒रुं निर्व॑पेदि॒ध्मेऽपि॑ म॒यूखा॑न्थ्सं
न॒ह्येद॑नप॒रुध्य॑मे॒वाव॑ गच्छ॒त्याश्व॑तथा भवन्ति म॒रुता॑ वा

ए॒तदो॒जो यद॑श्च॒त्थ ओज॑सै॒व वि॒श॒म॒वं गच्छ॑ति स॒प्त भ॑वन्ति
स॒प्तग॑णा॒ वै म॒रुतो॑ गण॒श ए॒व वि॒श॒म॒वं गच्छ॑ति॥५॥

धारय॑द्वतो मरुतो गच्छति विश॑मवैतदष्टादश च॥—————[१]

दे॒वा वै मृ॒त्योर्बि॑भ॒युस्ते प्र॒जाप॑तिमु॒पा॒धाव॑न्तेभ्य॑
ए॒ताम्प्रा॑जाप॒त्या५ श॒तकृ॑ष्णलां॒ निर॑व॒प॒त्तयै॑वैष्व॒मृत॑म॒दधा॑द्यो
मृ॒त्योर्बि॑भी॒यात्तस्मा॑ ए॒ताम्प्रा॑जाप॒त्या५ श॒तकृ॑ष्णलां॒
निर्व॑पेत्प्र॒जाप॑तिमे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स
ए॒वास्मि॒न्नायु॑र्दधाति॒ सर्व॑मायु॑रेति॒ श॒तकृ॑ष्णला भवति
श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑य॒ आयु॑ष्येवेन्द्रि॒ये॥६॥

प्रति॑ तिष्ठति घृ॒ते भ॑व॒त्यायु॑र्वै घृ॒तम॑मृ॒त५ हि॒र॒ण्य॑मायु॑श्चै॒वास्मा॑
अ॒मृतं॑ च स॒मीची॑ दधाति च॒त्वारि॑च॒त्वारि॑ कृ॒ष्णला॒न्यव॑
द्यति॒ चतु॑रव॒त्तस्या॑स्या॒ एक॑धा ब्र॒ह्मण॑ उ॒प॑ ह॒रत्ये॑क॒धैव॑
यज॑मान॒ आयु॑र्दधात्य॒सावा॑दि॒त्यो न व्य॑रोच॒त तस्मै॑ दे॒वाः
प्राय॑श्चित्ति॒मैच्छ॑न्तस्मा॒ एत॑५ सौ॒र्यं च॒रुं निर॑व॒प॒न्तेनै॒वास्मि॑न्॥७॥

रुच॑म॒दधुर्यो॑ ब्र॒ह्मव॑र्च॒सका॑मः॒ स्यात्तस्मा॑ ए॒त५ सौ॒र्यं
च॒रुं निर्व॑पेद॒मुमे॒वादित्य॑५ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स
ए॒वास्मि॑न्ब्र॒ह्मव॑र्च॒सं द॑धाति॒ ब्रह्म॑व॒र्चस्यै॒व भ॑वत्यु॒भय॑तो

रुक्मौ भवत उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति प्रयाजेप्रयाजे
 कृष्णालं जुहोति दिग्भ्य एवास्मै ब्रह्मवर्चसमव रुद्ध
 आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्सावित्रं द्वादशकपालम्भूम्यै॥८॥

चरुं यः कामयेत हिरण्यं विन्देय हिरण्यम्मोषं
 नमेदिति यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं
 तेनैवैनद्विन्दते सावित्रो भवति सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दते
 भूम्यै चरुर्भवत्यस्यामेवैनद्विन्दत उपैन् ५ हिरण्यं नमति वि
 वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते यो हिरण्यं विन्दत एताम्॥९॥

एव निर्वपेद्विरण्यं वित्त्वा नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृध्यत
 एतामेव निर्वपेद्यस्य हिरण्यं नश्येद्यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै
 हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं तेनैवैनद्विन्दति सावित्रो भवति
 सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दति भूम्यै चरुर्भवत्यस्यां वा एतन्नश्यति
 यन्नश्यत्यस्यामेवैनद्विन्दीन्द्रः॥१०॥

त्वष्टुः सोममभीषहापिबन्त्स विष्वङ्गार्च्छन्त्स इन्द्रियेण
 सोमपीथेन व्यार्ध्यत स यदूर्ध्वमुदवमीत्ते श्यामाका अभवन्त्स
 प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एत ५ सोमेन्द्र ५ श्यामाकं चरुं
 निरवपत्तेनैवास्मिन्निन्द्रिय ५ सोमपीथमदधाद्वि वा एष

इन्द्रियेण सोमपीथेनर्ध्यते यः सोमं वमिति यः सोमवामी
स्यात्तस्मै॥११॥

एत९ सोमेन्द्र९ श्यामाकं चरुं निर्वपेत्सोमं चैवेन्द्रं च
स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्निन्द्रिय९ सोमपीथं
धत्तो नेन्द्रियेण सोमपीथेन व्यृध्यते यत्सौम्यो भवति
सोमपीथमेवाव रुन्दे यदैन्द्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथ
इन्द्रियमेव सोमपीथमव रुन्दे श्यामाको भवत्येष वाव स
सोमः॥१२॥

साक्षादेव सोमपीथमव रुन्देऽग्नये दात्रे पुरोडाशमष्टाकपालं
निर्वपेदिन्द्राय प्रदात्रे पुरोडाशमेकादशकपालम् पशुकामो-
ऽग्निरेवास्मै पशून्प्रजनयति वृद्धानिन्द्रः प्र यच्छति दधि मधु
घृतमापो धाना भवन्त्येतद्वै पशूना९ रूप९ रूपेणैव पशूनव
रुन्दे पञ्चगृहीतम्भवति पाङ्गा हि पशवो बहुरूपम्भवति
बहुरूपा हि पशवः॥१३॥

समृद्धौ प्राजापत्यम्भवति प्राजापत्या वै पशवः
प्रजापतिरेवास्मै पशून्प्र जनयत्यात्मा वै पुरुषस्य मधु
यन्मध्वग्नौ जुहोत्यात्मानमेव तद्यजमानोऽग्नौ प्र दधाति

पङ्क्तौ याज्यानुवाक्ये भवतः पाङ्क्तः पुरुषः पाङ्क्ताः पशवं
आत्मानमेव मृत्योर्निष्क्रीय पशूनव रुन्दे॥१४॥

इन्द्रियेऽस्मिन्भूम्यां एतामिन्द्रः स्यात्तस्मै सोमो बहुरूपा हि पशव एकचत्वारिंशच्च॥[२]

देवा वै सत्रमासतर्द्धिपरिमितं यशस्कामास्तेषां सोमं
राजानं यश आर्च्छथ्स गिरिमुदैत्तमग्निरनूदैत्तावग्नीषोमौ
समभवतान्ताविन्द्रो यज्ञविभ्रष्टोऽनु परैत्तावब्रवीद्याजयंतुमेति
तस्मा एतामिष्टिं निरवपतामाग्नेयमृष्टाकपालमैन्द्रमेकादशकपालं
सौम्यं चरुन्तयेवास्मिन्तेजः॥१५॥

इन्द्रियम्ब्रह्मवर्चसमधत्तां यो यज्ञविभ्रष्टः स्यात्तस्मां
एतामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमृष्टाकपालमैन्द्रमेकादशकपालं
सौम्यं चरुं यदाग्नेयो भवति तेज एवास्मिन्तेन
दधाति यदैन्द्रो भवतीन्द्रियमेवास्मिन्तेन दधाति
यथ्सौम्यो ब्रह्मवर्चसं तेनाग्नेयस्य च सौम्यस्य चैन्द्रे
समाश्लेषयेत्तेजश्चैवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं च समीचीं॥१६॥

दधात्यग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपेद्यं कामो
नोपनमेदाग्नेयो वै ब्राह्मणः स सोमंम्पिबति स्वामेव देवतां
स्वेन भागधेयेनोप धावति सैवैनं कामेन समर्धयत्युपैनं

कामो॑ नमत्य॒ग्री॒षोमी॑यम॒ष्टाक॑पालं॒ निर्व॑पेद्ब्रह्मवर्च॑सकामो-
ऽग्री॒षोमा॑वेव॒ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ तावे॒वास्मि॑न्ब्रह्मवर्च॑सं
ध॑त्तो ब्रह्मवर्च॑स्यैव॥१७॥

भ॒वति॒ यद॒ष्टाक॑पाल॒स्तेना॑ग्रेयो॒ यच्छा॑माक॒स्तेन॑
सौ॒म्यः समृ॑द्धौ सोमा॑य वा॒जिनै॑ श्यामा॒कं च॒रुं निर्व॑पेद्यः
क्लै॒व्या॑द्विभी॒याद्रेतो॑ हि वा ए॒तस्मा॒द्वाजि॑नम॒पक्राम॑त्यथैष
क्लै॒व्या॑द्विभा॒य सोम॑मेव वा॒जिनः॑ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑
धावति॒ स ए॒वास्मि॑न्नेतो॒ वाजि॑नं दधाति॒ न क्ली॒बो भ॑वति
ब्राह्म॑णस्प॒त्यमेका॑दशकपालं॒ निर्व॑पेद्ब्राम॑कामः॥१८॥

ब्रह्म॑णस्पति॒मेव॑ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वास्मै॑
सजा॒तान्प्र॑ यच्छति॒ ग्राम्ये॑व भ॑वति॒ गुण॑वती॒ याज्या॑नुवा॒क्ये
भवतः॑ सजा॒तैरे॒वैनं॑ गुण॑वन्तं करोत्ये॒तामे॒व निर्व॑पेद्यः
का॒मये॑त ब्रह्म॒न्विशं॑ वि ना॒शये॒यमि॑ति॒ मारु॑ती या॒ज्यानु॑वा॒क्ये
कुर्या॑द्ब्रह्म॒न्नेव॑ वि॒शं वि॑ ना॒शय॑ति॥१९॥

तेजः॑ समीचीं॑ ब्रह्मवर्च॑स्यैव॒ ग्राम॑काम॒स्त्रिच॑त्वारि॒ंशच्च॥ [३]

अ॒र्य॒म्णे च॒रुं निर्व॑पेत्सुव॒र्गका॑मोऽसौ वा आ॑दि॒त्योऽर्य॑मा-
ऽर्य॑म॒णमे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वैनं॑ सुव॒र्गं

लो॒कं ग॑मयत्य॒र्यम्णे च॒रुं निर्व॑पे॒द्यः का॒मये॑त॒ दान॑कामा मे
 प्र॒जाः स्यु॑रित्य॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽर्य॑मा यः खलु॒ वै ददा॑ति
 सोऽर्य॑माऽर्य॒मण॑मे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॑नोप॑ धावति॒ स ए॒व॥ २०॥

अ॒स्मै दान॑कामाः प्र॒जाः क॑रोति॒ दान॑कामा अ॒स्मै
 प्र॒जा भ॑वन्त्य॒र्यम्णे च॒रुं निर्व॑पे॒द्यः का॒मये॑त स्व॒स्ति
 ज॒नता॑मि॒यामि॒त्यसौ वा आ॑दि॒त्योऽर्य॑माऽर्य॒मण॑मे॒व स्वेन॑
 भा॒ग॒धेये॑नोप॑ धावति॒ स ए॒वैनं॑ तद्ग॑मयति॒ यत्र जि॑ग॒मिष॒तीन्द्रो
 वै दे॒वाना॑मा॒नुजा॑व॒र आ॑सी॒त्स प्र॒जाप॑ति॒मुपा॑धाव॒त्तस्मा॑
 ए॒तमै॒न्द्रमा॑नु॒षूक॑मेका॑दशकपालं॒ निः॥ २१॥

अ॒व॒प॒त्तेनै॒वैन॒मग्रं॑ दे॒वता॑नां॒ पर्य॑णयद्बु॒ध्रव॑ती॒ अग्र॑वती
 याज्यानुवा॒क्ये अ॑करोद्बु॒ध्रादे॒वैन॒मग्रं॑ पर्य॑णय॒द्यो रा॑ज॒न्य
 आ॒नुजा॑व॒रः स्या॑त्तस्मा॑ ए॒तमै॒न्द्रमा॑नु॒षूक॑मेका॑दशकपालं॒
 निर्व॑पे॒दिन्द्र॑मे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॑नोप॑ धावति॒ स ए॒वैन॒मग्रं॑
 समा॒नानां॑ परि॒ णय॑ति बु॒ध्रव॑ती॒ अग्र॑वती याज्यानुवा॒क्ये
 भव॑तो बु॒ध्रादे॒वैन॒मग्रम्॑॥ २२॥

परि॑ णयत्यानु॒षूको भ॑वत्ये॒षा ह्ये॑तस्य॒ दे॒वता॑ य

आनुजावरः समृद्धौ यो ब्राह्मण आनुजावरः स्यात्तस्मा
 एतम्बार्हस्पत्यमानुषूकं चरुं निर्वपेद्बृहस्पतिमेव स्वेन
 भागधेयेनोप धावति स एवैनमग्रं समानानां परि णयति
 बुध्रवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये भवतो बुध्रादेवैनमग्रं परि
 णयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः
 समृद्धौ ॥ २३ ॥

एव निरग्रमेतस्य चत्वारि च ॥ [४]

प्रजापतेस्त्रयस्त्रिंशद्बृहतर आसन्ताः सोमाय राज्ञे-
 ऽददात्तासां रोहिणीमुपेत्ता ईर्ष्यन्तीः पुनरगच्छन्ता अन्वेत्ताः
 पुनरयाचत ता अस्मै न पुनरददात्सोऽब्रवीदृतममीष्व यथा
 समावच्छ उपैष्याम्यथ ते पुनर्दास्यामीति स ऋतमातीत्ता
 अस्मै पुनरददात्तासां रोहिणीमेवोप ॥ २४ ॥

ऐतं यक्ष्म आर्च्छद्राजानं यक्ष्म आरदिति तद्राजयक्ष्मस्य
 जन्म यत्पापीयानभवत्तत्पापयक्ष्मस्य यज्ञायाभ्यो-
 ऽविन्दत्तज्ञायेन्यस्य य एवमेतेषां यक्ष्माणां जन्म वेद
 नैनमेते यक्ष्मा विन्दन्ति स एता एव नमस्यन्नुपाधावत्ता
 अब्रुवन्वरं वृणामहै समावच्छ एव न उपाय इति तस्मा

एतम्॥२५॥

आदित्यं चरुं निरवपन्तेनैवैनम्पापाथ्स्रामादमुञ्चन्
यः पापयक्ष्मगृहीतः स्यात्तस्मा एतमादित्यं चरुं
निर्वपेदादित्यानेव स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवैनं
पापाथ्स्रामान्मुञ्चन्त्यमावास्यायां निर्वपेदमुमेवैनमाप्यायमानमन
प्याययति नवोनवो भवति जायमान इति पुरोनुवाक्या
भवत्यायुरेवास्मिन्तया दधाति यमादित्या अ२शुमाप्याययन्तीति
याज्यैवैनमेतयाप्याययति॥२६॥

एवोपेतमस्मिन्नयोदश च॥ [५]

प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यं व्यादिशत्सोऽब्रवीद्यदिमाल्लोकानभ्यति
तन्ममांसदिति तदिमाल्लोकानभ्यत्यरिच्यतेन्द्र२ राजानमिन्द्रमधि
स्वराजानन्ततो वै स इमाल्लोका३ स्त्रेधादुहत्तत्रिधातोस्त्रिधातुत्वय
कामयेतान्नादः स्यादिति तस्मा एतं त्रिधातुं निर्वपेदिन्द्राय
राज्ञे पुरोडाशम्॥२७॥

एकादशकपालमिन्द्रायाधिराजायेन्द्राय स्वराज्ञेऽयं वा
इन्द्रो राजायमिन्द्रोऽधिराजोऽसाविन्द्रः स्वराडिमानेव
लोकान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मा अन्नम्प्र

यच्छन्त्यन्नाद एव भवति यथा वृथ्सेन प्रत्तां गां
 दुह एवमेवेमाल्लौकान्प्रत्तान्काममन्नाद्यं दुह उत्तानेषु
 कपालेष्वधि श्रयत्ययातयामत्वाय त्रयः पुरोडाशा
 भवन्ति त्रय इमे लोका एषाल्लौकानामास्या उत्तरउत्तरो
 ज्यायान्भवत्येवमिव हीमे लोकाः समृद्धौ सर्वेषामभिगमयन्नव
 द्यत्यछम्बद्वारव्यँत्यासमन्वाहानिर्दाहाय ॥ २८ ॥

पुरोडाशत्रयष्वङ्घ्रिं शतिश्च ॥

[६]

देवासुराः संयन्ता आसन्तां देवानसुरा अजयन्ते
 देवाः पराजिग्याना असुराणां वैश्यमुपायन्तेभ्य
 इन्द्रियं वीर्यमपाक्रामत्तदिन्द्रोऽचायत्तदन्वपाक्रामत्तदवरुधं
 नाशक्रोत्तदस्मादभ्यर्धोऽचरत्स प्रजापतिमुपाधावत्तमेतया
 सर्वपृष्ठयाऽयाजयत्तयैवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यमदधाद्य
 इन्द्रियकामः ॥ २९ ॥

वीर्यकामः स्यात्तमेतया सर्वपृष्ठया याजयेदेता एव
 देवताः स्वेन भागधेयेनोप धावति ता एवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं
 दधति यदिन्द्राय राथंतराय निर्वपति यदेवाग्नेस्तेजस्तदेवाव
 रुन्दे यदिन्द्राय बार्हताय यदेवेन्द्रस्य तेजस्तदेवाव रुन्दे

यदिन्द्राय वैरूपाय यदेव सवितुस्तेजस्तत् ॥ ३० ॥

एवाव रुद्धे यदिन्द्राय वैराजाय यदेव धातुस्तेजस्तदेवाव
रुद्धे यदिन्द्राय शाकुराय यदेव मरुतां तेजस्तदेवाव
रुद्धे यदिन्द्राय रैवताय यदेव बृहस्पतेस्तेजस्तदेवाव रुद्ध
एतावन्ति वै तेजांसि तान्येवाव रुद्ध उत्तानेषु कपालेष्वधि
श्रयत्ययातयामत्वाय द्वादशकपालः पुरोडाशः ॥ ३१ ॥

भवति वैश्वदेवत्वाय समन्तम्पर्यवद्यति समन्तमेवेन्द्रियं
वीर्यं यजमाने दधाति व्यत्यासमन्वाहानिर्दाहायाश्च ऋषभो
वृष्णिर्बस्तः सा दक्षिणा वृषत्वायैतयैव यजेतामिशस्यमान
एताश्चेद्वा अस्य देवता अन्नमदन्त्यदन्त्युवेवास्य
मनुष्याः ॥ ३२ ॥

इन्द्रियकामः सवितुस्तेजस्तत्पुरोडाशोऽष्टात्रिंशच्च ॥ [७]

रजनो वै कौणेयः ऋतुजितं जानकिं चक्षुर्वन्यमयात्तस्मा
एतामिष्टिं निरवपदग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकपालं
सौर्यं चरुमग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकपालन्तयैवास्मिश्चक्षुरव
स्यात्तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकपाल
सौर्यं चरुमग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकपालमग्रेवै चक्षुषा

मनुष्या वि॥३३॥

पश्यन्ति सूर्यस्य देवा अग्निं चैव सूर्यं च स्वेन
भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिश्चक्षुर्धत्तश्चक्षुष्मानेव भवति
यदाग्नेयौ भवतश्चक्षुषी एवास्मिन्तत्प्रति दधाति यत्सौर्यो
नासिकां तेनाभितः सौर्यमाग्नेयौ भवतस्तस्मादभितो नासिकां
चक्षुषी तस्मान्नासिकया चक्षुषी विधृते समानी याज्यानुवाक्ये
भवतः समानः हि चक्षुः समृद्ध्या उदु त्यं जातवेदसः सप्त
त्वा हरितो रथे चित्रं देवानामुदगादनीकमिति पिण्डान्प्र
यच्छति चक्षुरेवास्मै प्र यच्छति यदेव तस्य तत्॥३४॥

वि ह्यष्टाविंशतिश्च॥

[८]

ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहः संजातेषु भूयासं धीरश्चेत्ता
वसुविद्धुवोऽसि ध्रुवोऽहः संजातेषु भूयासमुग्रश्चेत्ता
वसुविद्धुवोऽसि ध्रुवोऽहः संजातेषु भूयासमभिभूश्चेत्ता
वसुविदामनमस्यामनस्य देवा ये संजाताः कुमाराः
समनसस्तानहं कामये हृदा ते मां कामयन्ताः हृदा तान्म
आमनसः कृधि स्वाहामनमसि॥३५॥

आमनस्य देवा याः स्त्रियः समनसस्ता अहं कामये

हृदा ता मां कामयन्तां हृदा ता म् आमनसः कृधि
 स्वाहा वैश्वदेवीं साङ्ग्रहणीं निर्वपेद्दामकामो वैश्वदेवा वै
 संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त
 एवास्मै सजातान्प्र यच्छन्ति ग्राम्येव भवति साङ्ग्रहणी
 भवति मनोग्रहणं वै संग्रहणम्मन एव संजातानाम्॥३६॥

गृह्णाति ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहं संजातेषु भूयासमिति
 परिधीन्यरिं दधात्याशिषमेवैतामा शास्तेऽथो एतदेव सर्वं
 संजातेष्वधि भवति यस्यैवं विदुषं एते परिधयः परिधीयन्त
 आमनमस्यामनस्य देवा इति तिस्र आहुतीर्जुहोत्येतावन्तो
 वै संजाता ये महान्तो ये क्षुल्लका याः स्त्रियस्तानेवाव रुद्धे
 त एनमवरुद्धा उप तिष्ठन्ते॥३७॥

स्वाहामनमसि सजातानां रुद्धे पञ्च च॥ [९]

यन्नवमैत्तन्नवनीतमभवद्यदसर्पत्तत्सर्पिरभवद्यदध्रियत
 तद्धृतमभवदश्विनोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्तां ययोः प्राणोऽसि
 स्वाहेन्द्रस्य प्राणोऽसि तस्य ते ददातु यस्य प्राणोऽसि
 स्वाहा मित्रावरुणयोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्तां ययोः
 प्राणोऽसि स्वाहा विश्वेषां देवानां प्राणोऽसि॥३८॥

तस्य॑ ते ददतु॑ येषां॑ प्रा॒णोऽसि॑ स्वाहा॑ घृ॒तस्य॑
 धारा॑म॒मृत॑स्य॒ पन्था॑मि॒न्द्रेण॑ द॒त्ताम्प्र॑य॒ताम्म॒रुद्धिः॑ । तत्त्वा॑
 विष्णुः॑ पर्य॑पश्य॒त्तत्वेडा॑ ग॒व्यैर॑यत् । पा॒वमा॑नेन॒ त्वा॒ स्तोमे॑न
 गाय॑त्रस्य॑ वर्त॒न्योपा॑ꣳशोर्वी॒र्येण॑ दे॒वस्त्वा॑ स॒वितो॑ऽथ्सृजतु
 जी॒वात॑वे जी॒वन॒स्यायै॑ बृ॒हद्रथ॑न्त॒रयो॑स्त्वा॒ स्तोमे॑न त्रि॒ष्टुभो॑
 वर्त॒न्या शुक्र॑स्य॑ वी॒र्येण॑ दे॒वस्त्वा॑ स॒वितो॑त् ॥ ३९ ॥

सृ॒जतु॑ जी॒वात॑वे जी॒वन॒स्याया॑ अ॒ग्नेस्त्वा॑ मा॒त्रया॑
 जग॑त्यै वर्त॒न्याग्र॑य॒णस्य॑ वी॒र्येण॑ दे॒वस्त्वा॑ स॒वितो॑ऽथ्सृजतु
 जी॒वात॑वे जी॒वन॒स्याया॑ इ॒मम॑ग्र॒ आयु॑षे॒ वर्च॑से
 कृ॒धि प्रि॒यꣳ रे॒तो वरु॑ण सोम॒ राज॑न् । मा॒तेवा॑स्मा
 अ॒दिते॒ शर्म॑ यच्छु॒ विश्वे॑ दे॒वा ज॑र॒दष्टि॑र्यथास॑त् ।
 अ॒ग्निरा॑यु॒ष्मान्थ्स॑ वन॒स्पति॑भि॒रायु॑ष्मा॒न्तेन॑ त्वायु॒षायु॑ष्मन्तं
 करो॑मि॒ सोम॑ आयु॒ष्मान्थ्स॑ ओष॒धीभि॑र्य॒ज्ञ आयु॑ष्मा॒न्थ्स॑
 दक्षि॑णाभि॒र्ब्रह्मा॑यु॒ष्मत्तद्वा॑ह्म॒णैरा॑यु॒ष्मद्दे॒वा आयु॑ष्मन्त॒स्तेऽमृ॑तेन
 पि॒तर॑ आयु॒ष्मन्त॒स्ते स्व॒धया॑यु॒ष्मन्त॒स्तेन॑ त्वायु॒षायु॑ष्मन्तं
 करो॑मि ॥ ४० ॥

विश्वेषां॑ दे॒वानां॑ प्रा॒णोऽसि॑ त्रि॒ष्टुभो॑ वर्त॒न्या शुक्र॑स्य॑ वी॒र्येण॑ दे॒वस्त्वा॑ स॒वितो॑ऽथ्सोम॒

आयुष्मान्पञ्चविंशतिश्च॥ [१०]

अग्निं वा एतस्य शरीरं गच्छति सोमः रसो
वरुण एनं वरुणपाशेन गृह्णाति सरस्वतीं वाग्नाविष्णू
आत्मा यस्य ज्योगामयति यो ज्योगामयावी स्याद्वो
वा कामयेत सर्वमायुरिरियामिति तस्मा एतामिष्टिं
निर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालः सौम्यं चरुं वारुणं दशकपालः
सारस्वतं चरुमाग्रावैष्णवमेकादशकपालमग्नेरेवास्य शरीरं
निष्क्रीणाति सोमाद्रसम्॥४१॥

वारुणेनैवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति सारस्वतेन वाचं
दधात्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताभिश्चैवैनं
यज्ञेन च भिषज्यत्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव
यन्नवमैत्तन्नवनीतमभवदित्याज्यमवैक्षते रूपमेवास्यैतन्महिमानं
व्याचष्टेऽश्विनौः प्राणोऽसीत्याहाश्विनौ वै देवानाम्॥४२॥

भिषजौ ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोतीन्द्रस्य प्राणो-
ऽसीत्याहेन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति मित्रावरुणयोः
प्राणोऽसीत्याह प्राणापानावेवास्मिन्नेतेन दधाति विश्वेषां
देवानां प्राणोऽसीत्याह वीर्यमेवास्मिन्नेतेन दधाति घृतस्य

धारा॑म॒मृत॑स्य॒ पन्था॑मित्या॒ह यथा॑य॒जुरे॑वैतत्पा॑वमा॒नेन॑ त्वा॒
स्तोमे॑नेति॥४३॥

आ॒हु प्रा॒णमे॒वास्मि॑न्ने॒तेन॑ दधाति बृह॒द्रथ॑न्त॒रयो॑स्त्वा॒
स्तोमे॑नेत्या॒हौज॑ ए॒वास्मि॑न्ने॒तेन॑ दधात्य॒ग्रेस्त्वा॒ मात्र॑येत्या॒हात्मानं॑
दधात्यृ॒त्विजः॑ पर्या॑हुर्याव॑न्त ए॒वर्त्विज॑स्त ए॒नम्भिष॑ज्यन्ति
ब्र॒ह्मणो॑ हस्त॑मन्वा॒रभ्य॑ पर्या॑हुरेक॒धैव॑ यज॑मान॒ आयु॑र्दधति॒
यदे॒व तस्य॑ तद्धि॑र॒ण्यात्॥४४॥

घृ॒तं निष्पि॑ब॒त्यायु॑र्वै घृ॒तम॒मृत॑ः॒ हिर॑ण्यम॒मृता॑दे॒वायु॑र्निष्पि॑बति
श॒तमा॑न॒म्भव॑ति श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑य॒ आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये
प्रति॑ तिष्ठ॒त्यथो॒ खलु॑ याव॑तीः॒ समा॑ ए॒ष्यन्म॑न्ये॒त
ताव॑न्मानः॒ स्या॒त्समृ॑द्ध्या इ॒मम॑ग्न॒ आयु॑षे॒ वर्च॑से
कृ॒धीत्या॒हायु॑रे॒वास्मि॑न्वर्चो॑ दधाति॒ विश्वे॑ दे॒वा जर॑दष्टि॒र्यथा॑स॒दित
जर॑दष्टि॒मेवैनं॑ करोत्य॒ग्निरा॑यु॒ष्मानि॑ति॒ हस्तं॑ गृ॒ह्णात्ये॒ते वै दे॒वा
आयु॑ष्मन्त॒स्त ए॒वास्मि॑न्नायु॑र्दधति॒ सर्व॑मायु॑रेति॥४५॥

रसं दे॒वाना॑ः॒ स्तोमे॑नेति॒ हिर॑ण्याद॒सदिति॑ द्वाविंशतिश्च॥ [११]

प्र॒जाप॑तिर्व॒रुणा॒याश्व॑मन॒य॒त्स स्वां॑ दे॒वता॑मा॒र्च्छ॒त्स

पर्यदीर्यतु स एतं वारुणं चतुष्कपालमपश्यत्तं निरवपत्ततो
 वै स वरुणपाशादमुच्यत वरुणो वा एतं गृह्णाति
 योऽश्वं प्रतिगृह्णाति यावतोऽश्वान्प्रतिगृह्णीयात्तावतो
 वारुणाश्चतुष्कपालान्निर्वपेद्वरुणमेव स्वेन भागधेयेनोप
 धावति स एवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति॥४६॥

चतुष्कपाला भवन्ति चतुष्पाद्यश्वः समृद्ध्या एकमतिरिक्तं
 निर्वपेद्यमेव प्रतिग्राही भवति यं वा नाध्येति तस्मादेव
 वरुणपाशान्मुच्यते यद्यपरं प्रतिग्राही स्यात्सौर्यमेककपालमनु
 निर्वपेदमुमेवादित्यमुच्चारं कुरुतेऽपोऽवभृथमवैत्यप्सु वै
 वरुणः साक्षादेव वरुणमव यजतेऽपोनग्रीयं चरुम्पुनरेत्य
 निर्वपेदप्सुयोनिर्वा अश्वः स्वामेवैनं योनिं गमयति स एनं
 शान्त उप तिष्ठते॥४७॥

मुञ्चति चरुं सप्तदश च॥ [१२]

या वामिन्द्रावरुणा यतव्या तनूस्तयेममंहसो मुञ्चतं या
 वामिन्द्रावरुणा सहस्र्या रक्षस्या तेजस्या तनूस्तयेममंहसो
 मुञ्चतं यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ सामस्तं वामेतेनाव यजे
 यो वामिन्द्रावरुणा द्विपात्सु पशुषु चतुष्पात्सु गोष्ठे

गृहेष्वपस्वोषधीषु वनस्पतिषु साम्स्तं वामेतेनाव यज इन्द्रो
वा एतस्य॥४८॥

इन्द्रियेणापं क्रामति वरुण एनं वरुणपाशेन गृह्णाति
यः पाप्मना गृहीतो भवति यः पाप्मना गृहीतः स्यात्तस्मा
एतामैन्द्रावरुणीम्पयस्यां निर्वपेदिन्द्र एवास्मिन्निन्द्रियं दधाति
वरुण एनं वरुणपाशान्मुञ्चति पयस्यां भवति पयो हि वा
एतस्मादपक्रामत्यथैष पाप्मना गृहीतो यत्पयस्यां भवति
पय एवास्मिन्तया दधाति पयस्यायाम्॥४९॥

पुरोडाशमव दधात्यात्मन्वन्तमेवैनं करोत्यथो
आयतनवन्तमेव चतुर्धा व्यूहति दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति
पुनः समूहति दिग्भ्य एवास्मै भेषजं करोति समूह्याव द्यति
यथाविद्धं निष्कृन्तति तादृगेव तद्यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ
साम्स्तं वामेतेनाव यज इत्याहु दुरिष्ट्या एवैनम्पाति यो
वामिन्द्रावरुणा द्विपात्सु पशुषु साम्स्तं वामेतेनाव यज
इत्याहैतावतीर्वा आप ओषधयो वनस्पतयः प्रजाः पशवं
उपजीवनीयास्ता एवास्मै वरुणपाशान्मुञ्चति॥५०॥

स प्र॒ल॒व॒न्नि का॒व्येन्द्रं॑ वो वि॒श्वत॒स्परीन्द्रं॑ नरः। त्वं नः॑
 सोम वि॒श्वतो॒ रक्षा॑ राज॒न्नघाय॑तः। न रि॒ष्येत्त्वाव॑तः सखा॑।
 या ते॒ धामा॑नि दि॒वि या पृ॑थि॒व्यां या पर्व॑तेष्वोष॒धीष्व॑प्सु।
 तेभि॑र्नो वि॒श्वैः सु॒मना॒ अहे॑ड॒न्नाज॑न्त्सोम॒ प्रति॑ ह॒व्या गृ॑भाय।
 अग्नी॑षोमा॒ सवे॑दसा॒ सहू॑ती वन॒तं गिरः॑। सं दे॒वत्रा ब॑भूवथुः।
 युवम्॥५१॥

ए॒तानि॑ दि॒वि रो॑च॒नान्य॒ग्निश्च॑ सोम॒ सक्र॑तू अध॒त्तम्।
 युव॑ꣳ सिन्धूꣳ र॒भिर्शस्ते॑रव॒द्यादग्नी॑षोमा॒वमु॑ञ्चतं गृभी॒तान्।
 अग्नी॑षोमाविमꣳ सु मे॑ शृणु॒तं वृ॑षणा॒ हवम्।॑ प्रति॑
 सू॒क्तानि॑ हर्य॒तम्भ॑व॒तं दा॒शुषे॑ मयः। आ॒न्यं दि॒वो मा॑त॒रिश्वा॑
 जभा॒राम॑ध्राद॒न्यं परि॑ श्ये॒नो अ॒द्रेः। अग्नी॑षोमा॒ ब्रह्म॑णा
 वावृ॑धा॒नोरुं॑ य॒ज्ञाय॑ चक्रथुरु लो॒कम्। अग्नी॑षोमा ह॒विषः॑
 प्र॒स्थित॑स्य वी॒तम्॥५२॥

हर्य॑तं वृषणा जुषे॒थाम्। सु॒शर्मा॑णा॒ स्वव॑सा॒ हि भू॒तम॑था
 धत्तं॑ यज॑मानाय॒ शं योः। आ प्या॑यस्व॒ सं ते। ग॒णानां॑ त्वा
 ग॒णप॑तिꣳ हवामहे क॒विं क॑वी॒नामु॑पमश्र॑वस्तमम्। ज्ये॒ष्ठरा॒जं
 ब्रह्म॑णां ब्रह्मणस्प॒त आ नः॑ शृ॒ण्वन्नू॑तिभिः सीद् सा॒दनम्। स

इज्जनेन॑ स वि॒शा स जन्म॑ना॒ स पुत्रै॑र्वाज॑म्भरते॒ धना॒ नृभिः॑ ।
दे॒वानां॒ यः पि॒तर॑मा॒विवा॑सति ॥ ५३ ॥

श्रद्धा॑म॒ना ह॒विषा॒ ब्रह्म॑ण॒स्पति॑म् । स सु॒ष्टुभा॒ स ऋ॑क॒ता
गु॒णेन॑ व॒लः रु॑रोज॒ फलि॑गः॒ रवे॑ण । बृह॒स्पति॑रु॒स्त्रियां
हव्य॑सू॒दः कनि॑क्रद॒द्वाव॑शती॒रुदा॑जत् । मरु॑तो॒ यद्ध॑ वो दि॒वो
या वः॑ श॒र्म । अ॒र्य॒मा या॑ति वृष॒भस्तु॑विष्मा॒न्दा॒ता वसू॑नां
पुरु॑हूतो अ॒रह॑न् । स॒हस्रा॑क्षो गो॒त्रिभि॑द्वज्र॒बाहुर॑स्मासु॒ देवो
द्रवि॑णं दधातु । ये ते॑ऽर्य॒मन्ब॒हवो॑ दे॒व्यानाः॒ पन्था॑नः ॥ ५४ ॥

रा॒ज॒न्दि॒व आ॒चर॑न्ति । तेभि॑र्नो दे॒व म॒हि श॒र्म यच्छु॑ शं
न॑ ए॒धि द्वि॒पदे॒ शं चतु॑ष्पदे । बु॒ध्राद॒ग्रम॑ङ्गि॒रोभि॑र्गृणा॒नो वि
पर्व॑तस्य दृ॒हि॒तान्यै॑रत् । रु॒जद्रो॑धा॒सि कृ॒त्रिमा॑ण्येषा॒
सोम॑स्य॒ ता म॒द इन्द्र॑श्चकार । बु॒ध्राद॒ग्रेण॒ वि मि॑माय॒
मानै॑र्वज्रेण॒ खान्य॑तृण॒नदी॑नाम् । वृथा॑सृजत्प॒थिभि॑र्दी॒र्घया॑थैः
सोम॑स्य॒ ता म॒द इन्द्र॑श्चकार ॥ ५॥

प्र यो ज॒ज्ञे वि॒द्वाः अ॒स्य ब॒न्धुं वि॒श्वानि॑ दे॒वो जनि॑मा
वि॒वक्ति॑ । ब्रह्म॒ ब्रह्म॑ण॒ उज्ज॑भार॒ मध्या॑न्नी॒चादु॑च्चा स्व॒धया॑भि प्र
त॑स्थौ । म॒हान्म॒ही अ॑स्तभाय॒द्वि जा॒तो द्याः॑ सन्न॒ पार्थि॑वं च॒

रजः। स बुध्रादौष्ट जुनुषाभ्यग्रम्बृहस्पतिर्देवता यस्य सुम्राट्।
बुध्राद्यो अग्रमभ्यर्त्योजंसा बृहस्पतिमा विवासन्ति देवाः।
मिनद्वलं वि पुरो दर्दरीति कनिक्रदथ्सुवरपो जिगाय॥५६॥

युव वीतमा विवासति पन्थानो दीर्घयाथैः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार देवा नवं
च॥—————[१४]

देवा मनुष्या देवासुरा अब्रुवन्देवासुरास्तेषां ज्ञायत्री प्रजापतिस्ता यत्राग्रे गोभिश्चित्रया
मारुतन्देवा वसव्या अग्रे मारुतमिति देवा वसव्या देवाः शर्मण्यास्त्वष्टा हतपुत्रो देवा
वै राज्ञ्यान्नवोनवश्चतुर्दश॥—————[१५]

[देवा मनुष्याः प्रजां पशून्देवा वसव्याः परिदध्यादिदमस्यष्टाचत्वारिंशत्॥४८॥ देवा
मनुष्या मादयध्वम्॥]

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

देवा मनुष्याः पितरस्तेऽन्यत आसन्नसुरा रक्षांसि पिशाचास्तेऽन्यतस्तेषां देवानामुत
यदल्पं लोहितमकुर्वन्तद्रक्षांसि रात्रीभिरसुभ्रन्तान्मुष्यान्मृतान्भि व्यौच्छते देवा अविदुर्यो
वै नोऽयस्मिन्प्रयते रक्षांसि वा इमं घ्नन्तीति ते रक्षांस्युपांमन्नयन्त तान्यब्रुवन्वरं वृणामहे
यत्॥१॥

असुराञ्जयाम तन्नः सहासदिति ततो वै देवा असुरानजयन्तेऽसुराञ्जित्वा
रक्षांस्युपांनुदन्त तानि रक्षांस्यनृतमकर्तेति समन्तं देवान्पर्यविशन्ते देवा अग्रावनाथन्त
तेऽग्नये प्रवन्ते पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपन्नग्नये विबाधवन्तेऽग्नये प्रतीकवन्ते यदग्नये प्रवन्ते

निरवपन् यान्येव पुरस्ताद्रक्षाःसि॥२॥

आसन्तानि तेन प्राणुदन्त यदग्नये विबाधवन्ते यान्येवाभितो रक्षाःस्यासन्तानि तेन व्यबाधन्त यदग्नये प्रतीकवन्ते यान्येव पश्चाद्रक्षाःस्यासन्तानि तेनापांनुदन्त ततो देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्स्थ्याथ्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेताग्नये प्रवन्ते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदग्नये विबाधवन्ते॥३॥

अग्नये प्रतीकवन्ते यदग्नये प्रवन्ते निर्वपन्ति य एवास्माच्छ्रेयान्भ्रातृव्यस्तं तेन प्र पुदते यदग्नये विबाधवन्ते य एवैनैन सृष्टं तेन वि बाधते यदग्नये प्रतीकवन्ते य एवास्मात्पापीयान्तं तेनापं नुदते प्र श्रेयाःसम्भ्रातृव्यं नुदतेऽति सृष्टं क्रामति नैनम्पापीयानाप्रोति य एवं विद्वानेतयेष्ट्या यजते॥४॥

वृणामहे यत्पुरस्ताद्रक्षाःसि वपेदग्नये विबाधवन्त एवं चत्वारि च॥ [१]

देवासुराः संयन्ता आसन्ते देवा अब्रुवन् यो नो वीर्यावत्तमस्तमनुं समारभामहा इति त इन्द्रमब्रुवन्त्वं वै नो वीर्यावत्तमोऽसि त्वामनुं समारभामहा इति सोऽब्रवीत्तिस्रो मं इमास्तनुवो वीर्यावतीस्ताः प्रीणीताथासुरानभि भविष्यथेति ता वै ब्रूहीत्यब्रुवन्नियमःहोमुगियं विमृधेयमिन्द्रियावती॥५॥

इत्यब्रवीत् इन्द्रायाःहोमुचै पुरोडाशमेकादशकपालं निरवपन्निन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावन्ते यदिन्द्रायाःहोमुचै निरवपन्नःहंस एव तेनामुच्यन्त यदिन्द्राय वैमृधाय मृधं एव तेनापग्नत यदिन्द्रायेन्द्रियावन्त इन्द्रियमेव तेनात्मन्नदधत् त्रयस्त्रिंशत्कपालं पुरोडाशं निरवपन्नयस्त्रिंशद्वै देवतास्ता इन्द्र आत्मन्ननुं समारम्भयत् भूत्यै॥६॥

तां वाव देवा विजितिमुत्तमामसुरैर्व्यजयन्त यो भ्रातृव्यवान्स्थ्याथ्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेतेन्द्रायाःहोमुचै पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावन्तेऽहंसा वा एष गृहीतो यस्माच्छ्रेयान्भ्रातृव्यो यदिन्द्रायाःहोमुचै निर्वपत्यःहंस एव तेन मुच्यते मृधा वा एषोऽभिषण्णो यस्माथ्समानेष्वन्यः श्रेयानुत॥७॥

अभ्रातृव्यो यदिन्द्राय वैमृधाय मृधं एव तेनापं हते यदिन्द्रायेन्द्रियावन्त इन्द्रियमेव तेनात्मन्यत्ते त्रयस्त्रिंशत्कपालं पुरोडाशं निर्वपति त्रयस्त्रिंशद्वै देवतास्ता एव यजमान

आत्मन्ननुं समारम्भयते भूत्यै सा वा एषा विजितिर्नामेष्टिर्य एवं विद्वानेतयेष्ट्या यजंत
उत्तमामेव विजितिर्म्रातृव्येण वि जयते॥८॥

इन्द्रियावन्ती भूत्या उत्तैकात्रपञ्चाशच्च॥ [२]

देवासुराः संयत्ता आसन्तेषां गायत्र्योजो बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां
पशून्संगृह्यादायापक्रम्यातिष्ठत्तैऽमन्यन्त यत्रान् वा इयमुपावर्त्स्यति त इदम्भविष्यन्तीति
तां व्यह्वयन्त विश्वकर्मन्निति देवा दाभीत्यसुराः सा नान्यत्राश्च नोपावर्तत ते देवा
एतद्यजुरपश्यन्नोजोऽसि सहोऽसि बलमसि॥९॥

भ्राजोऽसि देवानां धाम नामासि विश्वमसि विश्वायुः सर्वमसि सर्वायुरभिभूरिति वाव
देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्वृञ्जत यद्गायत्र्यपक्रम्यातिष्ठत्तस्मादेतां
गायत्रीतीष्टिमाहुः सं वत्सरो वै गायत्री संवत्सरो वै तदपक्रम्यातिष्ठद्यदेतया देवा
असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यम्॥१०॥

प्रजां पशून्वृञ्जत तस्मादेताः संवर्ग इतीष्टिमाहुर्यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमान
एतयेष्ट्या यजेताग्र्ये संवर्गाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत् श्रुतमासन्नमेतेन यजुषाभि
मृशेदोज एव बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो
भवति॥११॥

बलमस्येतया देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं पञ्चत्वारिंशच्च॥ [३]

प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्ता यत्रावसन्ततो गर्मुददतिष्ठत्ता
बृहस्पतिश्चान्ववैताः सोऽब्रवीद्बृहस्पतिरनयां त्वा प्र तिष्ठान्यथ त्वा प्रजा उपावर्त्स्यन्तीति
तम्प्रातिष्ठत्ततो वै प्रजापतिं प्रजा उपावर्तन्त यः प्रजाकामः स्यात्तस्मा एतम्प्राजापत्यं
गार्मुतं चरुं निर्वपेत्प्रजापतिम्॥१२॥

एव स्वेनं भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्रजाम्प्र जनयति प्रजापतिः पशून्सृजत तै-
ऽस्मात्सृष्टाः पराश्च आयन्ते यत्रावसन्ततो गर्मुददतिष्ठत्तान्पूषा चान्ववैताः सोऽब्रवीत्पूषानयां
मा प्र तिष्ठान्यथ त्वा पशवं उपावर्त्स्यन्तीति माम्प्र तिष्ठेति सोमोऽब्रवीन्मम वै॥१३॥

अकृष्टपच्यमित्युभौ वाम्प्र तिष्ठानीत्यब्रवीत्तौ प्रातिष्ठत्ततो वै प्रजापतिम्यशवं उपावर्तन्त

यः पशुकामः स्यात्तस्मा एतः सोमापौष्णं गार्मुतं चरुं निर्वपेत्सोमापूषणावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै पशून् जनयतः सोमो वै रेतोधाः पूषा पशूनाम्प्रजनयिता सोम एवास्मै रेतो दधाति पूषा पशून् जनयति॥१४॥

वपेत्प्रजापतिं वै दधाति पूषा त्रीणि च॥ [४]

अग्ने गोभिर्न आ गृहीन्दौ पुष्ट्या जुषस्व नः। इन्द्रो धृता गृहेषु नः॥ सविता यः संहस्त्रियः स नो गृहेषु रारणत्। आ पूषा एत्वा वसु॥ धाता ददातु नो रयिमीशानो जगतस्पतिः। स नः पूर्णेन वावनत्॥ त्वष्टा यो वृषभो वृषा स नो गृहेषु रारणत्। सहस्रेणायुतेन च॥ येन देवा अमृतम्॥१५॥

दीर्घः श्रवो दिव्यैरयन्त। रायस्पोष त्वमस्मभ्यं गवां कुल्मिं जीवसु आ युवस्व। अग्निगृहपतिः सोमो विश्ववर्निः सविता सुमेधाः स्वाहा॥ अग्ने गृहपते यस्ते घृत्यो भागस्तेन सह ओज आक्रममाणाय धेहि श्रेष्ठ्यात्पथो मा योषं मूर्धा भूयासुः स्वाहा॥१६॥

अमृतमष्टात्रिंशच्च॥ [५]

चित्रया यजेत पशुकाम इयं वै चित्रा यद्वा अस्यां विश्वम्भूतमधि प्रजायते तेनेयं चित्रा य एवं विद्वाश्चित्रया पशुकामो यजते प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते प्रैवाग्नेयेन वापयति रेतः सौम्येन दधाति रेत एव हितं त्वष्टा रूपाणि वि करोति सारस्वतौ भवत एतद्वै दैव्यमिथुनं दैव्यमेवास्मै॥१७॥

मिथुनममध्यतो दधाति पुष्ट्यै प्रजननाय सिनीवात्यै चरुर्भवति वाग्वै सिनीवाली पुष्टिः खलु वै वाक्पुष्टिमेव वाचमुपैत्यैन्द्र उन्तमो भवति तेनैव तन्मिथुनं सप्तैतानि हवींषि भवन्ति सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः सप्त छन्दांस्युभयस्यावरुद्धा अथैता आहुतीर्जुहोत्येते वै देवाः पुष्टिपतयस्त एवास्मिन्पुष्टिं दधति पुष्यति प्रजया पशुभिरथो यदेता आहुतीर्जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥१८॥

अस्मै त एव द्वादश च॥ [६]

मारुतमसि मरुतामोजोऽपां धारां भिन्धि रमयंत मरुतः श्येनमायिनम्मनोजवसं वृषणं सुवृक्तिम्। येन शर्ध उग्रमवसृष्टमेति तदंश्विना परि धत्तः स्वस्ति। पुरोवातो

वर्षञ्जिन्वरावृथ्वाहा वातावद्वर्षन्नुग्ररावृथ्वाहा स्तनयन्वर्षन्भीमरावृथ्वाहानशन्यवस्फूर्जन्दिद्युद्वर्षन्भूतिरावृत्॥१९॥

स्वाहा बहु हायमवृषादिति श्रुतरावृथ्वाहातपति वर्षन्विराडावृथ्वाहावस्फूर्जन्दिद्युद्वर्षन्भूतमान्दा वाशाः शुभ्यूरजिराः। ज्योतिष्मतीस्तमस्वरीरुन्दतीः सुफेनाः। मित्रभृतः क्षत्रभृतः सुराष्ट्रा इह माऽवत। वृष्णो अश्वस्य सदानमसि वृष्ट्यै त्वोप नह्यामि॥२०॥

पूर्तिरावृद्धिचत्वारिंशच्च॥ [७]

देवा वसव्या अग्ने सोम सूर्य। देवाः शर्मण्या मित्रावरुणार्यमन्। देवाः सपीतयोऽपा नपादाशुहेमन्। उद्रो दंतोऽदधिम्भिन्त दिवः पर्जन्यादन्तरिक्षात्पृथिव्यास्ततो नो वृष्ट्याऽवत। दिवा चित्तमः कृण्वन्ति पर्जन्येनोदवाहेन। पृथिवीं यद्बुन्दन्ति। आ यं नरः सुदानवो ददाशुषे दिवः कोशमचुच्यवुः। वि पर्जन्याः सृजन्ति रोदसी अनु धन्वना यन्ति॥२१॥

वृष्टयः। उदीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथा पुरीषिणः। न वो दस्मा उपं दस्यन्ति धेनवः शुभं यातामनु रथा अवृथसत। सृजा वृष्टिं दिव आद्विः समुद्रं पूण। अञ्जा असि प्रथमजा बलमसि समुद्रियम्। उत्त्रम्भय पृथिवीम्भिन्द्धीदं दिव्यं नभः। उद्रो दिव्यस्य नो देहीशानो वि सृजा दृतिम्। ये देवा दिविभागा यैऽन्तरिक्षभागा ये पृथिविभागाः। त इमं यज्ञमवन्तु त इदं क्षेत्रमा विशन्तु त इदं क्षेत्रमनु वि विशन्तु॥२२॥

यन्ति देवा विंशतिश्च॥ [८]

मारुतमसि मरुतामोज इति कृष्णं वासः कृष्णतूपं परि धत्त एतद्वै वृष्ट्यै रूपं सरूप एव भूत्वा पर्जन्यं वर्षयति रमयंत मरुतः श्येनमायिनमिति पश्चाद्वातं प्रति मीवति पुरोवातमेव जनयति वर्षस्यावरुद्धौ वातनामानि जुहोति वायुवै वृष्ट्या ईशे वायुमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै पर्जन्यं वर्षयत्यष्टौ॥२३॥

जुहोति चतस्रो वै दिशश्चतस्रोऽवान्तरदिशा दिग्भ्य एव वृष्टिः सम्प्र च्यावयति कृष्णाजिने सं यौति हविरेवाकर्न्तर्वेदि सं यौत्यवरुद्धौ यतीनामद्यमानानां शीर्षाणि परापतन्ते खर्जूरा अभवन्तेषां रसं ऊर्ध्वोऽपतन्तानि क्रीराण्यभवन्सौम्यानि वै क्रीराणि सौम्या खलु वा आहुतिर्दिवो वृष्टिं च्यावयति यत्क्रीराणि भवन्ति॥२४॥

सौम्ययैवाहुत्या दिवो वृष्टिमव रुद्धे मधुपां सं यौत्यपां वा एष ओषधीनां५ रसो यन्मध्वञ्च एवौषधीभ्यो वर्षत्यथो अञ्च एवौषधीभ्यो वृष्टिं नि नयति मान्दा वाशा इति सं यौति नामधेयैरेवेना अच्छेत्यथो यथा ब्रूयादसावेहीत्येवमेवेना नामधेयैरा॥२५॥

च्यावयति वृष्णो अश्वस्य संदानमसि वृष्ट्रै त्वोप नह्यामीत्याहु वृषा वा अश्वो वृषा पर्जन्यः कृष्ण इव खलु वै भूत्वा वर्षति रूपेणैवैनं५ समर्धयति वर्षस्यावरुद्धौ॥२६॥

अष्टौ भवन्ति नामधेयैरेकान्त्रिंशच्च॥ [९]

देवा वसव्या देवाः शर्मण्या देवाः सपीतय इत्या बभ्राति देवताभिरेवान्वहं वृष्टिमिच्छति यदि वर्षेत्तावत्येव होतव्यं यदि न वर्षेच्छो भूते हविर्निर्वपेदहोरात्रे वै मित्रावरुणावहोरात्राभ्यां खलु वै पर्जन्यो वर्षति नक्तं वा हि दिवा वा वर्षति मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै॥२७॥

अहोरात्राभ्यां पर्जन्यं वर्षयतोऽग्नये धामच्छदं पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेन्मारुतं५ सप्तकपालं सौर्यमेककपालमग्निर्वा इतो वृष्टिमुदीरयति मरुतः सृष्टां नयन्ति यदा खलु वा असावादित्यो न्यङ्गिभिः पर्यावर्ततेऽथ वर्षति धामच्छदिव खलु वै भूत्वा वर्षत्येता वै देवता वृष्ट्या ईशते ता एव स्वेन भागधेयेनोप धावति ताः॥२८॥

एवास्मै पर्जन्यं वर्षयन्त्युतावरुषिष्यन्वर्षत्येव सृजा वृष्टिं दिव आद्विः समुद्रं पृणेत्याहुमाश्वैवामूश्वापः समर्धयत्यथो आभिरेवामूरच्छैत्यज्ञा असि प्रथमजा बलमसि समुद्रियमित्याहु यथायजुरेवैतदुन्नम्भय पृथिवीमिति वर्षाह्वां जुहोत्येषा वा ओषधीनां वृष्टिविनिस्तयेव वृष्टिमा च्यावयति ये देवा दिविभागा इति कृष्णाजिनमव धूनीतीम एवास्मै लोकाः प्रीता अभीष्टा भवन्ति॥२९॥

अस्मै धावति ता वा एकविंशतिश्च॥ [१०]

सर्वाणि छन्दाः स्येतस्यामिष्टामनूच्यानीत्याहुस्त्रिष्टुभो वा एतद्वीर्यं यत्कुदुष्णिहा जगत्यै यदुष्णिहककुभावन्वाहु तेनैव सर्वाणि छन्दाः स्यव रुद्धे गायत्री वा एषा यदुष्णिहा यानि चत्वार्यध्यक्षराणि चतुष्पाद एव ते पशवो यथा पुरोडाशे पुरोडाशोऽध्येवमेव तद्यद्व्यध्यक्षराणि यज्जगत्या॥३०॥

परिद्ध्यादन्तं यज्ञं गमयेन्निष्टुभा परि दधातीन्द्रियं वै वीर्यं त्रिष्टुगिन्द्रिय एव वीर्यं

यज्ञं प्रतिं ष्ठापयति नान्तं गमयत्यग्रे त्री ते वाजिना त्री पृथस्थेति त्रिवंत्या परिं दधाति सरूपत्वाय सर्वो वा एष यज्ञो यत्रैधातुवीयङ्कामायकामाय प्र युज्यते सर्वेभ्यो हि कामेभ्यो यज्ञः प्रयुज्यते त्रैधातुवीयेन यजेताभिचरन्त्सर्वो वै॥३१॥

एष यज्ञो यत्रैधातुवीयुः सर्वेणैवैनं यज्ञेनाभि चरति स्तृणुत एवैनमेतयैव यजेताभिचर्यमाणः सर्वो वा एष यज्ञो यत्रैधातुवीयुः सर्वेणैव यज्ञेन यजते नैनमभिचरन्त्स्तृणुत एतयैव यजेत सहस्रेण यक्ष्यमाणः प्रजातमेवैनददात्येतयैव यजेत सहस्रेणेजानोऽन्तं वा एष पशूनां गच्छति॥३२॥

यः सहस्रेण यजते प्रजापतिः खलु वै पशूनसृजत ताः स्रैधातुवीयेनैवासृजत य एवं विद्वाः स्रैधातुवीयेन पशुकामो यजते यस्मादेव योनः प्रजापतिः पशूनसृजत तस्मादेवैनान्सृजत उपैनुमुत्तरं सहस्रं नमति देवताभ्यो वा एष आ वृश्चते यो यक्ष्य इत्युक्त्वा न यजते त्रैधातुवीयेन यजेत सर्वो वा एष यज्ञः॥३३॥

यत्रैधातुवीयुः सर्वेणैव यज्ञेन यजते न देवताभ्य आ वृश्चते द्वादशकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयश्चतुष्कपालास्त्रिष्वमृद्धत्वाय त्रयः पुरोडाशा भवन्ति त्रय इमे लोका एषां लोकानामास्या उत्तरउत्तरो ज्यायान्भवत्येवमिव हीमे लोका यवमयो मध्यं एतद्वा अन्तरिक्षस्य रूपं समृद्धौ सर्वेषामभिगमयन्नवं द्यत्यलम्बद्वारं हिरण्यं ददाति तेजं एव॥३४॥

अवं रुद्धे तार्प्यं ददाति पशूनेवावं रुद्धे धेनुं ददात्याशिषं एवावं रुद्धे साम्नो वा एष वर्णो यद्धिरण्यं यजुषां तार्प्यमुक्थामदानां धेनुरेतानेव सर्वान् वर्णानवं रुद्धे॥३५॥

जगत्याभिचरन्त्सर्वो वै गच्छति यज्ञस्तेजं एव त्रिंशच्च॥ [११]

त्वष्टा हतपुत्रो वीन्द्रः सोममाहरत्स्मिन्निन्द्रं उपहवमैच्छत तं नोपाह्वयत पुत्रम्मे-
ऽवधीरिति स यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा सोममपिबत्तस्य यदत्यशिष्यत तत्त्वष्टाहवनीयमुप
प्रावर्तयत्स्वाहेन्द्रशत्रुर्वधस्वेति स यावदूर्ध्वः पराविध्यति तावति स्वयमेव व्यरमत यदि
वा तावत्प्रवणम्॥३६॥

आसीद्यदि वा तावदध्यग्रेरासीत्स सम्भवंन्नग्रीषोमांभि समभवत्स इषुमात्रमिषुमात्रं
विष्वङ्कवर्धत स इमाल्लोकानवृणोद्यदिमाल्लोकानवृणोत्तद्वृत्रस्य वृत्रत्वन्तस्मादिन्द्रोऽबिभेदपि

त्वष्टा तस्मै त्वष्टा वज्रमसिञ्चत्तपो वै स वज्रं आसीत्तमुद्यन्तुं नाशक्रोदथ वै तर्हि विष्णुः॥३७॥

अन्या देवतासीत्सौऽब्रवीद्विष्णवेहीदमा हरिष्यावो येनायमिदमिति स विष्णुस्त्रेधात्मानं वि न्यधत्त पृथिव्यां तृतीयमन्तरिक्षे तृतीयं दिवि तृतीयमभिपर्यावर्ताद्बिभेद्यत्पृथिव्यां तृतीयमासीत्तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छद्विष्णवंनुस्थितः सौऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदम्॥३८॥

मयिं वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तदस्मै प्रायच्छत्तत्प्रत्यंगृह्णादधा मेति तद्विष्णवेति प्रायच्छत्तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्रं इन्द्रियं दधात्विति यदन्तरिक्षे तृतीयमासीत्तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छद्विष्णवंनुस्थितः सौऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदम्॥३९॥

मयिं वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तदस्मै प्रायच्छत्तत्प्रत्यंगृह्णाद्विर्माधा इति तद्विष्णवेति प्रायच्छत्तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्रं इन्द्रियं दधात्विति यद्वि वि तृतीयमासीत्तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छद्विष्णवंनुस्थितः सौऽब्रवीन्मा मे प्र हार्येनाहम्॥४०॥

इदमस्मि तत्ते प्र दास्यामीति त्वी (३) इत्यब्रवीत्सन्धान्तु सं दधावहै त्वामेव प्र विशानीति यन्माम्प्रविशेः किम्मा भुञ्ज्या इत्यब्रवीत्त्वामेवेन्ध्रीय तव भोगाय त्वाम्प्र विंशेयमित्यब्रवीत्तं वृत्रः प्राविशदुदरं वै वृत्रः क्षुत्खलु वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो यः॥४१॥

एवं वेद हन्ति क्षुध्मभ्रातृव्यन्तदस्मै प्रायच्छत्तत्प्रत्यंगृह्णात्रिर्माधा इति तद्विष्णवेति प्रायच्छत्तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्रं इन्द्रियं दधात्विति यन्त्रिः प्रायच्छत्त्रिः प्रत्यंगृह्णात्त्रिधातोऽस्त्रिधातुत्वं यद्विष्णुरन्वतिष्ठत् विष्णवेति प्रायच्छत्तस्मादैन्द्रावैष्णवः हविर्भवति यद्वा इदं किं च तदस्मै तत्प्रायच्छदृचः सामानि यजूंषि सहस्रं वा अस्मै तत्प्रायच्छत्तस्मात्सहस्रदक्षिणम्॥४२॥

प्रवणं विष्णुर्वा इदमिदमहं यो भवत्येकविंशतिश्च॥_____ [१२]

देवा वै राजन्याञ्जायमानादविभयुस्तमन्तरेव सन्तं दाम्नापौम्भन्त्स वा एषोऽपौब्धो जायते यद्राजन्त्यौ यद्वा एषोऽनपोब्धो जायेत वृत्रान्ध्रश्चरेद्यं कामयेत राजन्यमनपोब्धो जायेत वृत्रान्ध्रश्चरेदिति तस्मा एतमैन्द्राबारहस्पत्यं चरुं निर्वपेदेन्द्रो वै राजन्त्यौ ब्रह्म बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवेनं दाम्नोऽपोम्भनान्मुञ्चति हिरण्मयं दाम् दक्षिणा साक्षादेवैनं दाम्नोऽपोम्भनान्मुञ्चति॥४३॥

ए॒न॒द्वा॒द॒श॒ च॥ _____ [१३]

न॒वो॒न॒वो॒ भ॒व॒ति॒ जा॒य॒मा॒नो॒ऽह्ना॑ के॒तु॒रू॒ष॒सा॒मे॒त्य॒ग्रे॑। भा॒गं दे॒वेभ्यो॑ वि द॒धा॒त्या॒य॒न्म॒
च॒न्द्र॒मा॑स्ति॒रति॑ दी॒र्घ॒मा॒युः। य॒मा॒दि॒त्या अ॒शु॒मा॑प्या॒य॒य॒न्ति॒ य॒म॒क्षि॒त॒म॒क्षि॒त॒यः॑ पि॒ब॒न्ति॒। ते॒न॒
नो॒ राजा॑ वरु॒णो बृ॒ह॒स्प॒ति॒रा प्या॒य॒य॒न्तु॒ भु॒वं॒स्य गो॒पाः। प्रा॒च्या दि॒शि त्व॒मिन्द्रा॑सि॒
रा॒जो॒तो॒दी॒च्यां वृ॒त्र॒ह॒न्वृ॒त्र॒हा॒सि॑। यत्र॒ यन्ति॑ स्तो॒त्या॒स्तत्॥४४॥

जि॒तं ते॑ दक्षि॒णतो॑ वृष॒भ ए॒धि ह॒व्यः। इन्द्रो॑ जया॒ति न॒ परा॑ जया॒ता अधि॒राजो॑
राज॑सु राजया॒ति। वि॒श्वा हि॒ भू॒याः पृ॒त॒ना अभि॒ष्टीरु॑प॒सद्यो॑ न॒म॒स्यो॑ यथा॒सत्। अ॒स्ये॒दे॒व
प्र रि॒रि॒चे म॒हि॒त्वं दि॒वः पृ॒थि॒व्याः पर्य॑न्त॒रि॒क्षात्। स्वर॑दिन्द्रो द॒म आ वि॒श्वगूर्तः॑ स्वरि॒रम॑त्रो
वव॒क्षे र॒णा॒या अ॒भि त्वा॑ शूर॒ नो॒नु॒मो॒ऽदु॒ग्धा इ॒व धे॒न॒वः। ई॒शा॒न॒म्॥४५॥

अ॒स्य जग॑तः सुव॒र्द॒श॒मी॒शा॒न॒मिन्द्र॑ त॒स्थुषः॑। त्वामि॒द्धि ह॒वा॒म॒हे सा॒ता वा॒ज॒स्य का॒र॒वः।
त्वां वृ॒त्रे॒ष्विन्द्र॑ स॒त्प॒तिं न॒र॒स्त्वां का॒ष्ठा॒स्व॒र्व॒तः। य॒द्याव॑ इन्द्र॒ ते श॒त॑ श॒त॒म्भू॒मी॒रु॒त स्युः।
न त्वा॑ वज्रि॒न्सह॑स्र॒ सूर्या॑ अनु॒ न जा॒त॒म॒ष्ट॒ रोद॑सी। पि॒बा सो॒म॒मिन्द्र॑ म॒न्द॒तु त्वा॑
यं ते॑ सु॒षा॒वं हर्य॑श्वा॒द्रिः॥४६॥

सो॒तुर्बा॒हु॒भ्या॑ स॒य॒तो ना॒वा। रे॒व॒र्ता॒र्नः स॒ध॒मा॒द् इन्द्रे॑ सन्तु तु॒वि॒वा॒जाः। क्षु॒म॒न्तो
याभि॑र्म॒द॒मा उ॒द॒ग्रे शु॒च॒य॒स्त॒व वि॒ज्यो॒ति॒षो॒दु त्वं जा॒त॒वै॒द॒स॑ स॒प्त त्वा॑ ह॒रि॒तो रथे॑
व॒ह॒न्ति॒ दे॒व सूर्या॑ शो॒चि॒ष्के॒शं वि॒च॒क्षण॑। चि॒त्रं दे॒वा॒ना॒मु॒द॒गा॒द॒नी॒कं च॒क्षु॒र्मि॒त्र॒स्य वरु॑णस्या॒ग्रेः।
आ॒ऽप्रा द्या॒वा॒पृ॒थि॒वी अ॒न्त॒रि॒क्ष॑ सूर्य॒ आ॒त्मा जग॑तस्त॒स्थुषः॑॥४७॥

च। वि॒श्वे दे॒वा ऋ॒ता॒वृ॒धं ऋ॒तुभि॑र॒ह॒व॒न॒श्रु॒तः। जुष॑न्तां यु॒ज्य॒म्प॒यः। वि॒श्वे दे॒वाः शृ॒णु॒ते॒म॑
ह॒व॒म्मे॒ ये अ॒न्त॒रि॒क्षे॒ य उ॒प द्य॒वि ष्ठा॒ ये अ॒ग्नि॒जि॒ह्वा उ॒त वा॒ यज॑त्रा आ॒स॒द्या॒स्मि॒न्ब॒र्हि॒षि
मा॒द॒य॒ध्व॒म्॥४८॥

तदी॒शा॒न॒म॒द्रि॒स्त॒स्थुष॑स्त्रि॒श॒च॥ _____ [१४]

वि॒श्वरू॑प॒स्त्वष्टे॑न्द्र वृ॒त्र॒म॒र्ह॒वा॒दि॒नः स त्वे॑ ना॒सो॒म॒या॒ज्ये॒ष वै दे॒व॒रथो॑ दे॒वा वै न॒र्चि॑ ना॒य॒ज्ञो॒ऽग्रे॑
म॒हान्नि॒र्वी॒त॒मा॒युं॒ष्टे द्वा॒द॒श॒—[१५] [वि॒श्वरू॑पो नै॒न॑ शी॒तरू॒रा॒व॒द्य वसु॑ पूर्वे॒द्यु॒र्वा॒जा इत्य॑ग्रे॑
म॒हान्नि॒र्वी॒त॒म॒न्या॒ यन्ति॒ चतुः॑स॒प्त॒तिः॥७४॥ वि॒श्वरू॑पोऽनु॒ ते दा॒यि॥]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

विश्वरूपो वै त्वाष्ट्रः पुरोहितो देवानामासीत्स्वस्रीयोऽसुराणान्तस्य त्रीणि शीर्षाण्यांसन्थोमपानं॑ सुरापानमन्नादनं॑ स प्रत्यक्षं देवेभ्यो भागमवदत्परोक्षमसुरेभ्यः सर्वस्मै वै प्रत्यक्षं भागं वदन्ति यस्मा एव परोक्षं वदन्ति तस्य भाग उदितस्तस्मादिन्द्रोऽबिभेदीदृङ्क्ते राष्ट्रं वि पर्यावर्तयतीति तस्य वज्रमादाय शीर्षाण्यच्छिनद्यत्सोमपानम्॥१॥

आसीत्स कपिञ्जलोऽभवद्यत्सुरापानं॑ स कलविङ्को यदन्नादनं॑ स तित्तिरिस्तस्याञ्जलिना ब्रह्महृत्यामुपांगृह्णात्ता॑ संवत्सरमबिभस्तम्भूतान्यभ्यक्रोशन्ब्रह्महृत्रिति स पृथिवीमुपासीददस्यै ब्रह्महृत्यायै तृतीयं प्रति गृह्णाणेति साब्रवीद्वरं वृषे खातात्पराभविष्यन्ती मन्ये ततो मा परा भूवमिति पुरा ते॥२॥

संवत्सरादपि रोहादित्यब्रवीत्तस्मात्पुरा संवत्सरात्पृथिव्यै खातमपि रोहति वारंवृतं॑ ह्यस्यै तृतीयं ब्रह्महृत्यायै प्रत्यंगृह्णात्तत्स्वकृतमिरिणमभवत्तस्मादाहिताग्निः श्रद्धादेवः स्वकृत इरिणे नावं स्येद्वह्नहृत्यायै ह्येष वर्णः स वनस्पतीनुपासीददस्यै ब्रह्महृत्यायै तृतीयं प्रति गृह्णीतेति तेऽब्रुवन्वरं वृणामहे वृक्णात्॥३॥

पराभविष्यन्तो मन्यामहे ततो मा परा भूमेत्याब्रश्चनाद्वो भूयांस उत्तिष्ठानित्यब्रवीत्तस्मादाब्रश्चनाद्वक्षाणाम्भूयांस उत्तिष्ठन्ति वारंवृतं॑ ह्येषान्तृतीयं ब्रह्महृत्यायै प्रत्यंगृह्णन्स निर्यासोऽभवत्तस्मान्निर्यासस्य नाश्यं ब्रह्महृत्यायै ह्येष वर्णोऽथो खलु य एव लोहितो यो वाऽऽब्रश्चनान्निर्येषन्ति तस्य नाश्यम्॥४॥

काममन्यस्य स स्त्रीषंसादमुपासीददस्यै ब्रह्महृत्यायै तृतीयं प्रति गृह्णीतेति ता अब्रुवन्वरं वृणामहा ऋत्विष्यात्प्रजां विन्दामहे काममा विजनितोः सम्भवामेति तस्मादृत्विष्यात्त्रियः प्रजां विन्दन्ते काममा विजनितोः सम्भवन्ति वारंवृतं॑ ह्यासान्तृतीयं ब्रह्महृत्यायै प्रत्यंगृह्णन्सा मलंवद्वासा अभवत्तस्मान्मलंवद्वाससा न सं वदेत्॥५॥

न सहासीत् नास्या अन्नमद्याद्वह्नहृत्यायै ह्येषा वर्ण प्रतिमुच्यास्तेऽथो खत्वाहुरभ्यञ्जनं वाव स्त्रिया अन्नमभ्यञ्जनमेव न प्रतिगृह्यं काममन्यदिति याम्मलंवद्वाससा सम्भवन्ति

यस्ततो जायते सौऽभिश्स्तो यामरण्ये तस्यै स्तेनो यां पराचीं तस्यै हीतमुख्यपगल्भो
या स्नाति तस्यां अप्सु मारुको या॥६॥

अभ्युङ्क्ते तस्यै दुश्कर्मा या प्रलिखते तस्यै खलतिरंपमारी याऽऽङ्क्ते तस्यै काणो या
दतो धावते तस्यै श्यावदन् या नखानि निकृन्तते तस्यै कुन्खी या कृणत्ति तस्यै
क्लीबो या रञ्जुः सृजति तस्यां उद्वन्धुको या पूर्णेन पिबति तस्यां उन्मादुको या खर्वेण
पिबति तस्यै खर्वस्तिस्त्रो रात्रीर्व्रतं चरेदञ्जलिनां वा पिबेदखर्वेण वा पात्रेण प्रजायै
गोपीथाय॥७॥

यथ्सोमपानन्ते वृक्णात्तस्य नाशयं वदेत् मारुको याऽखर्वेण वा त्रीणि च॥—————[१]

त्वष्टा हतपुत्रो वीन्द्रः सोममाहरत्तस्मिन्निन्द्रं उपहवमैच्छत् तं नोपाह्वयत् पुत्रम्मे-
ऽवधीरिति स यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा सोममपिबत्तस्य यदत्यशिष्यत् तत्त्वष्टाहवनीयमुप
प्रावर्तयत्स्वाहेन्द्रशत्रुर्वर्धस्वेति यदवर्तयत्तद्वृत्रस्य वृत्रत्वं यदब्रवीत्स्वाहेन्द्रशत्रुर्वर्धस्वेति
तस्मादस्य॥८॥

इन्द्रः शत्रुरभवत्स सम्भवन्नग्नीषोमावभि समभवत्स इषुमात्रमिषुमात्रं विष्वङ्बुवर्धत्
स इमाल्लोकानवृणोद् यदिमाल्लोकानवृणोत्तद्वृत्रस्य वृत्रत्वन्तस्मादिन्द्रोऽबिभेत्स
प्रजापतिमुपाधावच्छत्रुर्मेऽजनीति तस्मै वज्रं सिक्त्वा प्रायच्छदेतेन जहीति तेनाभ्यायत्
तावब्रूतामग्नीषोमो मा॥९॥

प्र हारावमन्तः स्व इति मम वै युवः स्थ इत्यब्रवीन्मामभ्येतमिति तौ
भागधेयमैच्छेतान्ताभ्यामेतमग्नीषोमीयमेकादशकपालम्पूर्णमासे प्रायच्छत्तावब्रूतामभि सन्दद्यौ
वै स्वो न शक्नुव ऐतुमिति स इन्द्र आत्मनः शीतरूरावजनयत्तच्छीतरूरयोर्जन्म य
एवः शीतरूरयोर्जन्म वेद॥१०॥

नैनः शीतरूरौ हतस्ताभ्यामेनमभ्यनयत्तस्माञ्जञ्जभ्यमानादग्नीषोमौ निरंक्रामतां प्राणापानौ
वा एनं तदंजहिताम् प्राणो वै दक्षोऽपानः ऋतुस्तस्माञ्जञ्जभ्यमानो ब्रूयान्मयि दक्षऋतू
इति प्राणापानावेवात्मन्धत्ते सर्वमायुरेति स देवता वृत्रान्निरहूय वार्त्रघ्नः हविः पूर्णमासे
निरवपद्भन्ति वा एनम्पूर्णमास आ॥११॥

अमावास्यायाम्याययन्ति तस्माद्वात्रघ्नी पूर्णमासेऽनूच्येते वृधन्वती अमावास्यायान्तथ्सः स्थान

वारत्रघ्नं हविर्वज्रमादाय पुनर्भ्यायत् ते अब्रूतान्द्यावापृथिवी मा प्र हारावयोर्वै श्रित
इति ते अब्रूतां वरं वृणावहै नक्षत्रविहिताऽहमसानीत्यसावब्रवीच्चित्रविहिता-
ऽहमितीयन्तस्मान्नक्षत्रविहिताऽसौ चित्रविहितेयं य एवं द्यावापृथिव्योः॥१२॥

वरं वेदेनं वरो गच्छति स आभ्यामेव प्रसूत इन्द्रो वृत्रमहन्ते देवा वृत्रं हत्वा-
ऽग्नीषोमावब्रुवन्हुव्यं नो वहतमिति तावब्रूतामपतेजसौ वै त्यौ वृत्रे वै त्ययोस्तेज इति
तेऽब्रुवन्क इदमच्छेतीति गौरित्यब्रुवन्गोर्वाव सर्वस्य मित्रमिति साऽब्रवीत्॥१३॥

वरं वृणे मय्येव सतोभयेन भुनजाध्वा इति तद्गौराहर्त्तस्माद्भवि सतोभयेन भुञ्जत
एतद्वा अग्नेस्तेजो यद्धृतमेतत्सोमस्य यत्पयो य एवमग्नीषोमयोस्तेजो वेदं तेजस्यैव
भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति किन्देवत्यम्पौर्णमासमिति प्राजापत्यमिति ब्रूयात्तेनेन्द्रं ज्येष्ठम्पुत्रं
निरवासाययदिति तस्माज्ज्येष्ठम्पुत्रं धनेन निरवासाययन्ति॥१४॥

अस्य मा वेदा द्यावापृथिव्योरब्रवीदिति तस्माच्चत्वारि च॥ [२]

इन्द्रं वृत्रं जघ्निवांसम्मृधोऽभि प्रावेपन्त स एतं वैमृधम्पूणमासेऽनुनिर्वाप्यमपश्यन्तं
निरवपत्तेन वै स मृधोऽपाहत यद्वैमृधः पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति मृध एव
तेन यजमानोऽप हत इन्द्रो वृत्रं हत्वा देवताभिश्चेन्द्रियेण च व्याधृत स
एतमाग्नेयमष्टाकपालममावास्यायामपश्यदैन्द्रं दधि॥१५॥

तं निरवपत्तेन वै स देवताश्चेन्द्रियं चावारुन्ध यदाग्नेयोऽष्टाकपालोऽमावास्यायाम्भवत्यैन्द्रं
दधि देवताश्चैव तेनैन्द्रियं च यजमानोऽव रुन्ध इन्द्रस्य वृत्रं जघ्नुष इन्द्रियं वीर्यं पृथिवीमनु
व्याच्छृत्तदोषधयो वीरुधोऽभवन्त्स प्रजापतिमुपाधावद्धुत्रं मे जघ्नुष इन्द्रियं वीर्यम्॥१६॥

पृथिवीमनु व्यारत्तदोषधयो वीरुधोऽभूवन्निति स प्रजापतिः पशूनब्रवीदेतदस्मै सं नयतेति
तत्पशव ओषधीभ्योऽध्यात्मन्समनयन्तत्प्रत्यदुहन् यत्समनयन्तत्सात्राय्यस्य सात्राय्यत्वं
यत्प्रत्यदुहन्तत्प्रतिधुषः प्रतिधुक्त्वं समनैषुः प्रत्यधुक्षन्त तु मयि श्रयत् इत्यब्रवीदेतदस्मै॥१७॥

शृतं कुरुतेत्यब्रवीत्तदस्मै शृतमकुर्वन्नितिन्द्रियं वावास्मिन्वीर्यं तदश्रयन्तच्छृतस्य शृतत्वं
समनैषुः प्रत्यधुक्षच्छृतमक्रन्त तु मा धिनोतीत्यब्रवीदेतदस्मै दधि कुरुतेत्यब्रवीत्तदस्मै
दध्यं कुरुन्तदेनमधिनोत्तद्दध्नो दधित्वं ब्रह्मवादिनो वदन्ति दध्नः पूर्वस्यावदेयम्॥१८॥

दधि हि पूर्वं क्रियत इत्यनादृत्य तच्छ्रुतस्यैव पूर्वस्यावं चेदिन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यं
श्रित्वा दध्नोपरिष्ठाद्धिनोति यथापूर्वमुपैति यत्पूतीकैर्वा पर्णवल्कैर्वातश्चाथसौम्यं तद्यत्कलै
राक्षसं तद्यत्तण्डुलैर्वैश्वदेवं तद्यदातश्चनेन मानुषं तद्यद्दध्रा तथ्सेन्द्रं दध्रा तनक्ति॥१९॥

सेन्द्रत्वायाग्निहोत्रोच्छेषणमभ्यातनक्ति यज्ञस्य सन्तत्या इन्द्रो वृत्रं हृत्वा परां
परावतमगच्छदपाराधमिति मन्यमानस्तं देवताः प्रैषमैच्छन्त्सोऽब्रवीत्प्रजापतिर्यः प्रथमो-
ऽनुविन्दति तस्य प्रथमम्भागधेयमिति तम्पितरोऽन्विन्दन्तस्मात्पितृभ्यः पूर्वद्युः क्रियते
सोऽमावास्यां प्रत्यागच्छत्तं देवा अभि समगच्छन्तामा वै नः॥२०॥

अद्य वसुं वसतीतीन्द्रो हि देवानां वसु तदमावास्याया अमावास्यत्वं ब्रह्मवादिनो
वदन्ति किन्देवत्यं सान्नाय्यमिति वैश्वदेवमिति ब्रूयाद्विश्वे हि तद्देवा भागधेयमभि
समगच्छन्तेत्यथो खल्वैन्द्रमित्येव ब्रूयादिन्द्रं वाव ते तद्विषज्यन्तोऽभि समगच्छन्तेति॥२१॥

दधि मे जघ्नुषं इन्द्रियं वीर्यमित्यब्रवीदेतदस्मा अवदेयन्तनक्ति नो द्विचत्वारिंशच्च॥—[३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे दर्शपूर्णमासौ यजेत य एनौ सेन्द्रौ यजेतेति वैमृधः
पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति तेन पूर्णमासः सेन्द्रं ऐन्द्रं दध्यमावास्यायां तेनामावास्यां सेन्द्रा
य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजंते सेन्द्रावेवैनौ यजते श्वःश्वोऽस्मा ईजानाय वसीयो भवति
देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा एताम्॥२२॥

इष्टिमपश्यन्नाग्रावैष्णवमेकादशकपालं सरस्वत्यै चरुं सरस्वते चरुं ताम्पौर्णमासं
संस्थाप्यानु निरवपन्ततो देवा अर्भवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्स्थ्यात्स पौर्णमासं
संस्थाप्यैतामिष्टिमानु निर्वपेत्पौर्णमासेनैव वज्रम्भ्रातृव्याय प्रहृत्याग्रावैष्णवेन देवतांश्च यज्ञं
च भ्रातृव्यस्य वृद्धे मिथुनान्पशून्सारस्वताभ्यां यावद्देवास्यास्ति तत्॥२३॥

सर्वं वृद्धे पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातृव्यवान्नामावास्यां हृत्वा भ्रातृव्यं नाप्याययति
साकम्प्रस्थाप्यैरेन यजेत पशुकामो यस्मै वा अल्पेनाहरन्ति नात्मना तृप्यति नान्यस्मै
ददाति यस्मै महता तृप्यत्यात्मना ददात्यन्यस्मै महता पूर्णं होतव्यन्तु एवैनमिन्द्रः
प्रजयां पशुभिस्तर्पयति दारुपात्रेण जुहोति न हि मृन्मयमाहुतिमान्श औदुम्बरम्॥२४॥

भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्ध्वशवं ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनवं रुद्धे नागतश्रीमहेन्द्रं यजेत
त्रयो वै गतश्रियः शुश्रुवान्नामणी राजन्यस्तेषामहेन्द्रो देवता यो वै स्वां देवतामितियजते

प्र स्वायै देवतायै च्यवते न पराम्प्राप्नोति पापीयान्भवति संवत्सरमिन्द्रं यजेत संवत्सरं
हि व्रतं नाति स्वा॥२५॥

एवैनं देवतेज्यमाना भूत्या इन्द्रे वसीयान्भवति संवत्सरस्यं पुरस्तादग्नये व्रतपंतये
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्संवत्सरमेवैनं वृत्रं जघ्निवांसमग्निर्व्रतपतिर्व्रतमा लम्भयति ततो-
ऽधि कामं यजेत॥२६॥

एतान्तदौदुम्बरं स्वा त्रिंशच्च॥ [४]

नासौमयाजी सं नयेदनागतं वा एतस्य पयो योऽसौमयाजी यदसौमयाजी
संनयैत्परिमोष एव सोऽनृतं करोत्यथो परैव सिंच्यते सोमयाज्यैव सं नयेत्पयो
वै सोमः पर्यः सान्नाय्यम्पयसैव पर्य आत्मन्धत्ते वि वा एतम्प्रजयां पशुभिर्धयति
वर्धयत्यस्य भ्रातृव्यं यस्य हविर्निरुत्तम्पुरस्ताच्चन्द्रमाः॥२७॥

अभ्युदेति त्रेधा तण्डुलान् वि भजेद्ये मध्यमाः स्युस्तान्अग्नये दात्रे पुरोडाशमष्टाकपालं
कुर्याद्ये स्थविष्ठास्तानिन्द्राय प्रदात्रे दधंश्चरुं येऽणिष्ठास्तान् विष्णवे शिपिविष्टाय श्रुते
चरुमग्निरेवास्मै प्रजाम्प्रजनयति वृद्धामिन्द्रः प्र यच्छति यज्ञो वै विष्णुः पशवः शिपिर्यज्ञ
एव पशुषु प्रति तिष्ठति न द्वे॥२८॥

यजेत यत्पूर्वया सम्प्रति यजेतोत्तरया छुम्बद्दुर्याद्यदुत्तरया सम्प्रति यजेत पूर्वया
छुम्बद्दुर्यान्नेष्टिर्भवति न यज्ञस्तदनु ह्रीतमुख्यपगल्भो जायत एकांमेव यजेत प्रगल्भोऽस्य
जायतेऽनादृत्य तद्वै एव यजेत यज्ञमुखमेव पूर्वयालभते यजत उत्तरया देवता एव
पूर्वयावरुद्ध इन्द्रियमुत्तरया देवलोकमेव॥२९॥

पूर्वयामिजयति मनुष्यलोकमुत्तरया भूर्यसो यज्ञक्रतूनुपैत्येषा वै सुमना
नामेष्टिर्यमद्येजानम्पश्चाच्चन्द्रमा अभ्युदेत्यस्मिन्नेवास्मै लोकेऽर्धुकम्भवति दाक्षायणयज्ञेन
सुवर्गकामो यजेत पूर्णमासे सं नयेन्मैत्रावरुण्याऽऽमिक्षयामावास्यायां यजेत पूर्णमासे वै
देवानां सुतस्तेषामेतमर्धमासम्प्रसुतस्तेषाम्मैत्रावरुणी वशामावास्यायामनूबन्ध्या यत्॥३०॥

पूर्वेद्युर्यजते वेदिमेव तत्करोति यद्वत्सानपाकरोति सदोहविधाने एव सम्मिनोति
यद्यजते देवैरेव सुत्या संम्पादयति स एतमर्धमासं संधुमाद देवैः सोमंम्पिबति

यन्मैत्रावरुण्यमिक्षयामावास्यां यजते चैवासौ देवानां वशानूबन्ध्यां सो एवैषैतस्य साक्षाद्वा एष देवानभ्यारोहति य एषां यज्ञम्॥३१॥

अभ्यारोहति यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति यद्यवविध्यति पार्षीयान्भवति यदि नावविध्यति सदृष्ट्यावृत्ताम एतेन यज्ञेन यजेत क्षुरपविर्ह्येष यज्ञस्ताजकपुण्यो वा भवति प्र वा मीयते तस्यैतद्वृतं नानृतं वदेन्न माः समश्रीयान्न स्त्रियमुपेयान्नास्य पत्न्यूलनेन वासः पत्न्यूलयेयुरेतद्धि देवाः सर्वं न कुर्वन्ति॥३२॥

चन्द्रमा द्वे दैवलोकमेव यद्यज्ञं पत्न्यूलयेयुष्यद्॥ [५]

एष वै दैवस्थो यद्दर्शपूर्णमासौ यो दर्शपूर्णमासाविष्टा सोमैः यजते रथस्पष्ट एवावसाने वरं देवानामव स्यत्येतानि वा अङ्गापरूषि संवत्सरस्य यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजतेऽङ्गापरूष्येव संवत्सरस्य प्रति दधात्येते वै संवत्सरस्य चक्षुषी यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते ताभ्यामेव सुवर्गं लोकमनु पश्यति॥३३॥

एषा वै देवानां विक्रान्तिर्यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते देवानामेव विक्रान्तिमनु वि क्रमत एष वै दैवयानः पन्था यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते य एव दैवयानः पन्थास्तः समारोहत्येतौ वै देवानाः हरी यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते यावेव देवानाः हरी ताभ्याम्॥३४॥

एवैभ्यो हव्यं वहत्येतद्वै देवानामास्यं यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते साक्षादेव देवानामास्यं जुहोत्येष वै हविर्धानी यो दर्शपूर्णमासयाजी सायम्प्रातरग्निहोत्रं जुहोति यजते दर्शपूर्णमासावहरहरहविर्धानिनाः सुतो य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते हविर्धान्यस्मीति सर्वमेवास्यं बर्हिष्यं दत्तम्भवति देवा वा अहः॥३५॥

यज्ञियं नाविन्दन्ते दर्शपूर्णमासावपुनन्तौ वा एतौ पूतौ मेध्यौ यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते पूतावेवैनौ मेध्यौ यजते नामावास्यां च पौर्णमास्यां च स्त्रियमुपेयाद्यदुपेयान्निरिन्द्रियः स्यात्सोमस्य वै राज्ञीऽर्धमासस्य रात्रयः पत्नय आसन्तासाममावास्यां च पौर्णमासीं च नोपैत॥३६॥

ते एनमभि समनह्येतान्तं यक्षं आर्क्षुद्राजानं यक्षं आरदिति तद्वाजयक्ष्मस्य जन्म

यत्पापीयानभ्वत्तत्पापयक्ष्मस्य यज्ञायाभ्यामविन्दत्तज्ञायेन्यस्य य एवमेतेषां यक्ष्माणां जन्म वेद नैनमेते यक्ष्मा विन्दन्ति स एते एव नमस्यन्नुपाधावत्ते अब्रूतां वरं वृणावहा आवं देवानां भागधे असाव॥३७॥

आवदधि देवा इज्यान्ता इति तस्मात्सदृशीनां रात्रीणाममावास्यायां च पौर्णमास्यां च देवा इज्यन्त एते हि देवानां भागधे भागधा अस्मै मनुष्या भवन्ति य एवं वेद भूतानि क्षुधमघ्नन्सद्यो मनुष्या अर्धमासे देवा मासि पितरः संवत्सरे वनस्पतयस्तस्मादहरहर्मनुष्या अशनमिच्छन्ते अर्धमासे देवा इज्यन्ते मासि पितृभ्यः क्रियते संवत्सरे वनस्पतयः फलं गृह्णन्ति य एवं वेद हन्ति क्षुधम्रातृव्यम्॥३८॥

पश्यति ताभ्यामहरैदसाव फलं सप्त च॥ [६]

देवा वै नर्चि न यजुष्यश्रयन्त ते सामन्नेवाश्रयन्त हिं करोति सामैवाकर्हिं करोति यत्रैव देवा अश्रयन्त तत एवेनान्म युङ्क्ते हिं करोति वाच एवेष योगो हिं करोति प्रजा एव तद्यजमानः सृजते त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां यज्ञस्यैव तद्वरसम्॥३९॥

नह्यत्यप्रस्रसाय सन्ततमन्वाह प्राणानामन्नाद्यस्य सन्तत्या अथो रक्षसामपहत्यै राथंतरीम्पथमामन्वाह राथंतरो वा अयं लोक इममेव लोकमभि जयति त्रिविं गृह्णाति त्रयं इमे लोका इमानेव लोकानभि जयति बारहतीमुत्तमामन्वाह बारहतो वा असौ लोकौऽमुमेव लोकमभि जयति प्र वः॥४०॥

वाजा इत्यनिरुक्ताम्राजापत्यामन्वाह यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञमेव प्रजापतिमा रभते प्र वो वाजा इत्यन्वाहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव रुद्धे प्र वो वाजा इत्यान्वाह तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयतेऽग्न आ याहि वीतय इत्याह तस्मात्प्रीतीचीः प्रजा जायन्ते प्र वो वाजाः॥४१॥

इत्यन्वाह मासा वै वाजा अर्धमासा अभिद्यवो देवा हविष्मन्तो गौर्धृताची यज्ञो देवाञ्जिगाति यजमानः सुम्रयुरिदमसीदमसीत्येव यज्ञस्य प्रियं धामाव रुद्धे यं कामयेत सर्वमायुरियादिति प्र वो वाजा इति तस्यानूच्याग्ना आ याहि वीतय इति सन्ततमुत्तरमर्धमा लभेत॥४२॥

प्राणेनैवास्यापानं दाधार सर्वमायुरेति यो वा अग्निः सामिधेनीनां वेदांस्त्वावेव भ्रातृव्यं कुरुतेऽर्धचीं सं दधात्येष वा अग्निः सामिधेनीनां य एवं वेदांस्त्वावेव भ्रातृव्यं कुरुत

ऋषेर्ऋषेर्वा एता निर्मिता यत्सामिधेन्यस्ता यदसंयुक्ताः स्युः प्रजयां पशुभिर्यजमानस्य वि तिष्ठेरन्नर्धर्चौ सन्दधाति सं युनक्त्येवनास्ता अस्मै संयुक्ता अवरुद्धाः सर्वामाशिषं दुहे॥४३॥

बृसं वो जायन्ते प्र वो वाजां लभेत दधाति सन्दशं च॥ [७]

अयंज्ञो वा एष योऽसामाऽग्र आ याहि वीतय इत्याह रथन्तरस्यैष वर्णस्तं त्वां समिद्धिरङ्गिर इत्याह वामदेव्यस्यैष वर्णो बृहदग्रे सुवीर्यमित्याह बृहत एष वर्णो यदेतं तृचमन्वाह यज्ञमेव तत्सामन्वन्तं करोत्यग्निर्मुष्मिल्लोक आसीदादित्योऽस्मिन्ताविमौ लोकावशान्तौ॥४४॥

आस्तान्ते देवा अब्रुवन्नेतेमौ वि पर्यूहामेत्यग्र आ याहि वीतय इत्यस्मिल्लोकै-
ऽग्निमदधुर्बृहदग्रे सुवीर्यमित्यमुष्मिल्लोक आदित्यन्ततो वा इमौ लोकावशाम्यतां
यदेवमन्वाहानयोर्लोकयोः शान्त्यै शाम्यतोऽस्मा इमौ लोकौ य एवं वेद पञ्चदश
सामिधेनीरन्वाह पञ्चदश॥४५॥

वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर आप्यते तासां त्रीणि च शतानि
पृष्टिश्चाक्षराणि तावन्तीः संवत्सरस्य रात्रयोऽक्षरश एव संवत्सरमाप्नोति नृमेधंश्च परंच्छेपश्च
ब्रह्मवाद्यमवदेतामस्मिन्दारावाद्ग्रेऽग्निं जनयाव यतरो नौ ब्रह्मीयानिति नृमेधोऽभ्यवदत्स
धूममंजनयपरंच्छेपोऽभ्यवदत्सोऽग्निमंजनयदृष इत्यब्रवीत्॥४६॥

यत्समावद्विद्व कथा त्वमग्निमजीजनो नाहमिति सामिधेनीनामेवाहं वर्णं
वेदेत्यब्रवीद्यद्वृतवत्पदमनूच्यते स आसां वर्णस्तं त्वां समिद्धिरङ्गिर इत्याह सामिधेनीष्वेव
तज्ज्योतिर्जनयति स्त्रियस्तेन यदृचः स्त्रियस्तेन यद्गायत्रियः स्त्रियस्तेन यत्सामिधेन्यो
वृषण्वतीमन्वाह॥४७॥

तेन पुऽस्वतीस्तेन सेन्द्रास्तेन मिथुना अग्निर्देवानां दूत आसीदुशनां काव्यो-
ऽसुराणान्तौ प्रजापतिर्मृशजमैतां स प्रजापतिरग्निं दूतं वृणीमह इत्यभि पर्यावर्तत ततो
देवा अभवन्परासुरा यस्यैवं विदुषोऽग्निं दूतं वृणीमह इत्यन्वाह भवत्यात्मना परास्य
भ्रातृव्यो भवत्यध्वरवतीमन्वाह भ्रातृव्यमेवैतया॥४८॥

ध्वरति शोचिष्केशस्तमीमह इत्याह पवित्रमेवैतद्यजमानमेवैतया पवयति समिद्धो अग्र

आहुतेत्याह परिधिमेवैतं परि दधात्यस्कन्दाय यदतं ऊर्ध्वमभ्यादध्याद्यथा बहिःपरिधि
स्कन्दति तादृगेव तत्रयो वा अग्नयो हव्यवाहनो देवानां कव्यवाहनः पितृणां सहरक्षा
असुराणान्त एतर्ह्या शंसन्ते मां वरिष्यते माम्॥४९॥

इति वृणीध्वं हव्यवाहनमित्याह य एव देवानां तं वृणीत आरुषेयं वृणीते
बन्धोरेव नैत्यथो सन्तत्यै परस्तादर्वाचो वृणीते तस्मात्परस्तादर्वाचो मनुष्यान्पितरोऽनु प्र
पिपते॥५०॥

अशान्तावाह पञ्चदशाब्रवीदन्वाहेतया वरिष्यते मामेकान्नत्रिंशच्च॥[८]

अग्ने महां असीत्याह महान् ह्येष यदग्निर्ब्राह्मणेत्याह ब्राह्मणो ह्येष भारतेत्याहैष
हि देवेभ्यो हव्यम्भरति देवेद्ध इत्याह देवा ह्येतमैन्धतु मन्विद्ध इत्याह मनुर्ह्येतमुत्तरो
देवेभ्य ऐन्द्रर्षिष्टुत इत्याहर्षयो ह्येतमस्तुवन्विप्रानुमदित इत्याह॥५१॥

विप्रा ह्येते यच्छुश्रुवांसः कविशस्त इत्याह कवयो ह्येते यच्छुश्रुवांसो ब्रह्मसंशित
इत्याह ब्रह्मसंशितो ह्येष घृताहवन इत्याह घृताहुतिरह्यस्य प्रियतमा प्रणीर्यज्ञानमित्याह
प्रणीरह्येष यज्ञानां रथीरध्वराणामित्याहैष हि देवरथोऽतूर्तो होतेत्याह न ह्येतं कश्चन॥५२॥

तरति तूर्णिरहव्यवाडित्याह सर्वं ह्येष तरत्यास्पात्रं जुहूर्देवानामित्याह जुहूर्ह्येष
देवानांश्चमसो देवपान इत्याह चमसो ह्येष देवपानोऽरां इवाग्ने नेमिर्देवास्त्वं
परिभूरसीत्याह देवान् ह्येष परिभूर्यद्वयादा वह देवान्देवयते यजमानायेति भ्रातृव्यमस्मै॥५३॥

जनयेदा वह देवान् यजमानायेत्याह यजमानमेवैतेन वर्धयत्यग्निमग्न आ वह सोममा
वहेत्याह देवता एव तद्यथापूर्वमुप ह्वयत आ चाग्ने देवान् वह सुयजां च यज जातवेद
इत्याहाग्निमेव तत्सं श्यति सोऽस्य संशितो देवेभ्यो हव्यं वहत्यग्निर्होता॥५४॥

इत्याहाग्निर्वै देवानां होता य एव देवानां होता तं वृणीते स्मो वयमित्याहात्मानमेव
सत्त्वं गमयति साधु ते यजमान देवतेत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते यद्व्याद्यौऽग्निं
होतारमवृथा इत्यग्निर्नोभयतो यजमानं परि गृह्णीयात् प्रमार्युकः स्याद्यजमानदेवत्यां
वै जुहूर्भ्रातृव्यदेवत्योपभृत॥५॥

यद्धे इव ब्रूयाद्भ्रातृव्यमस्मै जनयेद्धृतवतीमध्वर्यो सुचमास्यस्वेत्याह यजमानमेवैतेन
वर्धयति देवायुवमित्याह देवान् ह्येषावन्ति विश्ववारामित्याह विश्वं ह्येषावतीडामहै देवां

ईडेन्यान्नमस्याम् नमस्यान् यजाम यज्ञियानित्याह मनुष्या वा ईडेन्याः पितरो नमस्या देवा यज्ञिया देवता एव तद्यथाभागं यजति॥५६॥

विप्रानुमदित इत्याह चनास्मै होतोपभृद्देवता एव त्रीणि च॥—————[९]

त्रीः स्तुचानु ब्रूयाद्राजन्यस्य त्रयो वा अन्ये राजन्यात्पुरुषा ब्राह्मणो वैश्यः शूद्रस्तानेवास्मा अनुकान्करोति पञ्चदशानु ब्रूयाद्राजन्यस्य पञ्चदशो वै राजन्यः स्व एवेनः स्तोमे प्रतिं षापयति त्रिष्टुभा परिं दध्यादिन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियकामः खलु वै राजन्यो यजते त्रिष्टुभेवास्मा इन्द्रियं परिं गृह्णाति यदि कामयेत॥५७॥

ब्रह्मवर्चसमस्त्विति गायत्रिया परिं दध्याद्ब्रह्मवर्चसं वै गायत्री ब्रह्मवर्चसमेव भवति सप्तदशानु ब्रूयाद्वैश्यस्य सप्तदशो वै वैश्यः स्व एवेनः स्तोमे प्रतिं षापयति जगत्या परिं दध्याज्जागता वै पशवः पशुकामः खलु वै वैश्यो यजते जगत्यैवास्मै पशून्परिं गृह्णात्येकविंशतिमनु ब्रूयात्प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै॥५८॥

चतुर्विंशतिमनु ब्रूयाद्ब्रह्मवर्चसकामस्य चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसङ्गायत्रियैवास्मै ब्रह्मवर्चसमव रुद्धे त्रिंशतमनु ब्रूयादन्नकामस्य त्रिंशदक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवास्मा अन्नाद्यमव रुद्धे द्वात्रिंशतमनु ब्रूयात्प्रतिष्ठाकामस्य द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगनुष्टुप्छन्दसां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै षड्विंशतमनु ब्रूयात्पशुकामस्य षड्विंशदक्षरा बृहती बारहताः पशवो बृहत्यैवास्मै पशून्॥५९॥

अव रुद्धे चतुश्चत्वारिंशतमनु ब्रूयादिन्द्रियकामस्य चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुष्टुभेवास्मा इन्द्रियमव रुद्धेऽष्टाचत्वारिंशतमनु ब्रूयात्पशुकामस्याष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशून्व रुद्धे सर्वाणि छन्दाः स्यन् ब्रूयाद्बृहयाजिनः सर्वाणि वा एतस्य छन्दाः स्यवरुद्धानि यो बृहयाज्यपरिमितमनु ब्रूयादपरिमितस्यावरुद्धै॥६०॥

कामयेत प्रतिष्ठित्यै पशून्सप्तचत्वारिंशच्च॥—————[१०]

निर्वीतम्मनुष्याणाम्प्राचीनावीतम्पितृणामुपवीतं देवानामुप व्ययते देवलक्षमेव तत्कुरुते तिष्ठन्नन्वाह तिष्ठन् ह्याश्रुततरं वदति तिष्ठन्नन्वाह सुवर्गस्य लोकस्याभिर्जित्या आसीनो यजत्यस्मिन्नेव लोके प्रतिं तिष्ठति यत्क्रौञ्चमन्वाहासुरं तद्यन्मन्मन्मानुषं तद्यदन्तरा तत्सदेवमन्तरानूच्य सदेवत्वाय विद्वांसो वै॥६१॥

पुरा होता॑रोऽभू॒वन्तस्मा॒द्विधृ॑ता अध्वा॒नोऽभू॒वन्न॑ पन्था॒नः॒ सम॑रु॒क्षन्नन्त॑र्वेद्य॒न्यः पादो॑ भव॒ति
बहिर्वे॒द्यन्योऽथान्वा॒हाध्व॑नां विधृ॒त्यै प॒थामस॑र॒ोहायाथो॑ भू॒तं चै॒व भवि॑ष्य॒च्चाव॑ रु॒द्धेऽथो॒
परि॑मितं चै॒वापरि॑मितं चा॒व रु॒द्धेऽथो॑ ग्रा॒म्याश्चै॒व प॒शूना॑र॒ण्याश्चा॒व रु॒द्धेऽथो॑॥६२॥

दे॒वल॑ोकं चै॒व म॑नु॒ष्यल॑ोकं चा॒भि ज॑यति दे॒वा वै सा॑मि॒धेनी॑र॒नूच्य॑ य॒ज्ञं ना॒न्वप॑श्यन्त्स
प्र॒जाप॑तिस्तृ॒ष्णीमा॑घा॒रमा॑घा॒रय॑त्ततो॒ वै दे॒वा य॒ज्ञम॑न्व॒पश्य॑न् यत्तृ॒ष्णीमा॑घा॒रमा॑घा॒रय॑ति
य॒ज्ञस्यानु॑ख्या॒त्या अथो॑ सा॒मिधे॑नीरे॒वाभ्य॑न॒त्तलू॑क्षो भव॒ति य ए॒वं वेदा॑थो
त॒र्पय॑त्ये॒वैना॒स्तृप्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑॥६३॥

य ए॒वं वेद॑ यदे॒कया॑घा॒रये॑दे॒का प्री॑णीया॒द्यद्वाभ्यां॑ द्वे प्री॑णीया॒द्यत्तिसृ॑भिर॒ति तद्रै॑चये॒न्मन॑सा
घा॒रय॑ति म॒नसा॑ ह्यन॑प्तमा॒प्यते॑ ति॒र्यश्च॑मा घा॒रय॑त्य॒छम्ब॑द्वारं वा॒क्च म॑न॒श्चाती॑येता॒महं॑ दे॒वेभ्यो॑
ह॒व्यं व॑हामी॒ति वाग॑ब्रवी॒दहं॑ दे॒वेभ्य॑ इति म॒नस्तौ॑ प्र॒जाप॑तिम्प्र॒श्नमै॑ता॒ः सोऽब्र॑वीत्॥६४॥

प्र॒जाप॑तिर्दूतीरे॒व त्वं म॑न॒सोऽसि॑ यद्धि म॒नसा॑ ध्या॒यति॑ तद्वा॒चा वद॑तीति॒ तत्खलु॑
तुभ्यं॑ न वा॒चा जु॑ह॒वन्त्रित्य॑ब्रवीत् तस्मा॒न्मन॑सा प्र॒जाप॑तये जु॒हति॑ म॒न इ॒व हि प्र॒जाप॑तिः
प्र॒जाप॑तेरा॒स्यै परि॑धी॒न्सम्मा॑र्ष्टि पु॒नात्ये॒वैना॒त्रिम॑ध्य॒मं त्रयो॑ वै प्रा॒णाः प्रा॒णाने॒वाभि ज॑यति
त्रि॒दक्षि॑णार्धं त्रयः॥६५॥

इ॒मे लो॒का इ॒माने॒व लो॒कान॒भि ज॑यति त्रि॒रुत्तरा॑र्धं त्रयो॑ वै दे॒वयानाः॑ पन्था॒नस्ता॑ने॒वाभि
ज॑यति त्रि॒रुपं॑ वाजयति॒ त्रयो॑ वै दे॒वल॑ोका दे॒वल॑ोका॒नेवाभि ज॑यति द्वा॒दश॑ स॒म्पद्य॑न्ते
द्वा॒दश॑ मा॒साः सं॒वत्सरः॑ सं॒वत्सर॑मे॒व प्री॑णा॒त्यथो॑ सं॒वत्सर॑मे॒वास्मा॑ उप॑ दधाति सु॒वर्ग॑स्य
लो॒कस्य॑ स॒मष्ट्या॑ आ॒घार॑मा घा॒रय॑ति ति॒र इ॒व॥६६॥

वै सु॒वर्गो लो॒कः सु॒वर्ग॑मे॒वास्मै॑ लो॒कम्प॑ रा॒यत्यृ॒जुमा॑ घा॒रय॑त्यृ॒जुरि॒व हि प्रा॑णः
सन्त॑त॒मा घा॑रयति प्रा॒णाना॑म॒न्नाद्य॑स्य॒ सन्त॑त्या अथो र॒क्षसा॑म॒पह॑त्यै यं का॒मये॑त प्र॒मायु॑कः
स्या॒दिति॑ जि॒ह्वं तस्या॑ घा॒रये॒त्प्राण॑मे॒वास्मा॑ञ्जि॒ह्वं न॑यति ता॒जक॑प्र॒ मी॒यते॑ शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑
यदा॑घा॒र आ॒त्मा ध्रु॒वा॥६७॥

आ॒घार॑मा॒घाय॑ ध्रु॒वाः स॒मन॑त्त॒द्यात्म॑न्ने॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः प्र॑ति॒ दधा॑त्यग्नि॒र्दे॒वानां॑ दू॒त
आसी॒द्वैव्योऽसु॑राणा॒न्तौ प्र॒जाप॑तिम्प्र॒श्नमै॑ता॒ः स प्र॒जाप॑तिर्ब्रा॒ह्मण॑म॒ब्रवी॑दे॒तद्वि ब्रू॑हीत्या
श्रा॒वये॑ती॒दं दे॒वाः शृ॑णुतेति॒ वाव॑ तद॒ब्रवी॑दग्नि॒र्दे॒वो हो॑तेति॒ य ए॒व दे॒वानां॑ तम॒वृणी॑त् ततो॑
दे॒वाः॥६८॥

अभेवन्परांसुरा यस्यैवं विदुषः प्रवरम्प्रवृणते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति यद्वाह्मणश्चाब्राह्मणश्च प्रश्नमेयातां ब्राह्मणायाधि ब्रूयाद्यद्वाह्मणायाध्याहात्मनेऽध्याह् यद्वाह्मणम्पराहात्मनं पराह तस्माद्वाह्मणो न परोच्यः॥६९॥

वा आरण्याश्चाव रुन्धेऽथो पशुभिः सौऽब्रवीदक्षिणार्ध्यन्नयं इव ध्रुवा देवाश्चत्वारिंशच्च॥[११]

आयुष्ट आयुर्दा अग्र आ प्यायस्व सं तेऽवं ते हेड उदुत्तमम्प णो देव्या नो दिवोऽग्राविष्णू अग्राविष्णू इमं मे वरुण तत्त्वां याम्युदु त्यं चित्रम्। अपां नपादा ह्यस्थादुपस्थं जिह्वानामूर्ध्वो विद्युतं वसानः। तस्य ज्येष्ठम्महिमानं वहन्तीरहिरण्यवर्णाः परि यन्ति युहीः। सम्॥७०॥

अन्या यन्त्युप यन्त्यन्याः संमानमूर्वं नद्यः पृणन्ति। तम् शुचिः शुचयो दीदिवाःसंमपां नपातं परि तस्थुरापः। तमस्मेरा युवतयो युवानम्मर्मज्यमानाः परि युन्त्यापः। स शुक्लेण शिक्रेना रेवदग्निर्दीदायानिधो घृतनिर्णिगप्सु। इन्द्रावरुणयोरहः सम्राजोरव आ वृणे। ता नो मृडात ईदृशे। इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नः॥७१॥

विशे जनाय महि शर्म यच्छतम्। दीर्घप्रयज्युमति यो वनुष्यति वयं जंयेम पृतनासु दृढः। आ नो मित्रावरुणा प्र बाहवा। त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वां देवस्य हेडोऽवं यासिसीष्ठाः। यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेपांसि प्र मुमुग्ध्यस्मत्। स त्वं नो अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उपसो व्युष्टौ। अव यक्ष्व नो वरुणम्॥७२॥

रराणो वीहि मंडीकः सुहवो न एधि। प्रप्रायमग्निर्भरतस्यं शृण्वे वि यथ्सूर्यो न रोचते बृहद्वाः। अभि यः पूरु पृतनासु तस्थौ दीदाय दैव्यो अतिथिः शिवो नः। प्र तं यक्षि प्र तं इयमि मन्म भुवो यथा वन्द्यो नो हवेषु। धन्वात्रिव प्रपा असि त्वमग्र इयक्ष्वे पूरवे प्रल राजन्॥७३॥

वि पाजसा वि ज्योतिषा। स त्वमग्ने प्रतीकेन प्रत्योष यातुधान्यः। उरुक्षयेषु दीद्यत्। तः सुप्रतीकः सुदृशः स्वश्चमर्विद्वांसो विदुष्टरः सपेमा। स यक्षद्विश्वा वयुनानि विद्वान्म हव्यमग्निरमृतैषु वोचत्। अहोमुचै विवेष यन्मा वि न इन्द्रेन्द्र क्षत्रमिन्द्रियाणि शतक्रतोऽनु ते दायि॥७४॥

युहीः समध्वराय नो वरुणः राजः श्रतुश्चत्वारिंशच्च॥[१२]

[समिधश्चक्षुषी प्रजापतिराज्यं देवस्य स्फ्यम्ब्रह्मवादिनोऽद्विग्नेस्त्रयो मनुः पृथिव्याः पशवोऽग्निर्धे देवा वै यज्ञस्य युक्ष्वोशन्तस्त्वा द्वादश]

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

समिधो यजति वसन्तमेवर्तूनामव रुद्धे तनूनपातं यजति ग्रीष्ममेवाव रुद्ध इडो यजति वर्षा एवाव रुद्धे बर्हिर्यजति शरदमेवाव रुद्धे स्वाहाकारं यजति हेमन्तमेवाव रुद्धे तस्मात्स्वाहाकृता हेमन्त्यशवोऽव सीदन्ति समिधो यजत्युपस एव देवतानामव रुद्धे तनूनपातं यजति यज्ञमेवाव रुद्धे॥१॥

इडो यजति पशूमेवाव रुद्धे बर्हिर्यजति प्रजामेवाव रुद्धे सुमानयत उपभृतस्तेजो वा आज्यं प्रजा बर्हिः प्रजास्वेव तेजो दधाति स्वाहाकारं यजति वाचमेवाव रुद्धे दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुद्धे समिधो यजत्यस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति तनूनपातं यजति॥२॥

यज्ञ एवान्तरिक्षे प्रति तिष्ठतीडो यजति पशुष्वेव प्रति तिष्ठति बर्हिर्यजति य एव देवयानाः पन्थानस्तेष्वेव प्रति तिष्ठति स्वाहाकारं यजति सुवर्ग एव लोके प्रति तिष्ठत्येतावन्तो वै देवलोकास्तेष्वेव यथापूर्वं प्रति तिष्ठति देवासुरा एषु लोकेष्वस्पर्धन्ते देवाः प्रयाजैरेभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त तत्प्रयाजानम्॥३॥

प्रयाजत्वं यस्यैवं विदुषः प्रयाजा इज्यन्ते प्रैभ्यो लोकेभ्यो भ्रातृव्यानुदतेऽभिक्रामं जुहोत्यभिजित्यै यो वै प्रयाजानाम्मिथुनं वेद प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते समिधो बर्हीरिव यजति तनूनपातमेकमिव मिथुनं तदिडो बर्हीरिव यजति बर्हिरैकमिव मिथुनं तदेतद्वै प्रयाजानाम्मिथुनम् य एवं वेद प्र॥४॥

प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते देवानां वा अनिष्टा देवता आसन्नथासुरा यज्ञमजिघांसन्ते देवा गांयत्री व्यौहन् पञ्चाक्षराणि प्राचीनानि त्रीणि प्रतीचीनानि ततो वर्म यज्ञायामवद्धर्म यजमानाय यत्प्रयाजानूयाजा इज्यन्ते वर्मेव तद्यज्ञाय क्रियते वर्म यजमानाय

भ्रातृव्याभिभूत्यै तस्माद्वरूथम्पुरस्ताद्वर्षीयः पश्चाद्वर्षीयो देवा वै पुरा रक्षोभ्यः॥५॥

इति स्वाहाकारेण प्रयाजेषु यज्ञं सऽस्थाप्यमपश्यन्तः स्वाहाकारेण प्रयाजेषु समंस्थापयन्ति वा एतद्यज्ञं छिन्दन्ति यत्स्वाहाकारेण प्रयाजेषु सऽस्थापयन्ति प्रयाजानिष्ट्वा हवींष्यभि घोरयति यज्ञस्य सन्तत्या अथौ हविरेवाकरथौ यथापूर्वमुपैति पिता वै प्रयाजाः प्रजानूयाजा यत्प्रयाजानिष्ट्वा हवींष्यभिघोरयति पितैव तत्पुत्रेण साधारणम्॥६॥

कुरुते तस्मादाहुयश्चैवं वेद यश्च न कथा पुत्रस्य केवलं कथा साधारणम्पितुरित्यस्कन्नमेव तद्यत्प्रयाजेष्विष्टेषु स्कन्दति गायत्र्यैव तेन गर्भं धत्ते सा प्रजां पशून् यजमानाय प्र जनयति॥७॥

यजति यज्ञमेवावरुन्धे तनूनपातं यजति प्रयाजानामेवं वेद प्र रक्षोभ्यः साधारणं पञ्चत्रिंशच्च॥ [१]

चक्षुषी वा एते यज्ञस्य यदाज्यभागौ यदाज्यभागौ यजति चक्षुषी एव तद्यज्ञस्य प्रतिं दधाति पूर्वार्धे जुहोति तस्मात्पूर्वार्धे चक्षुषी प्रबाहुंजुहोति तस्मात्प्रबाहुक्क्षुषी देवलोकं वा अग्निना यजमानोऽनु पश्यति पितृलोकं सोमैनोत्तरार्धेऽग्नये जुहोति दक्षिणार्धे सोमायैवमिव हीमौ लोकावन्नयोर्लोकयोरनुख्यात्यै राजानौ वा एतौ देवतानाम्॥८॥

यदग्नीषोमावन्तरा देवतां इज्येते देवतानां विधृत्यै तस्माद्वाजां मनुष्यां विधृता ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं तद्यज्ञे यजमानः कुरुते येनान्यतोदतश्च पशून्दाधारोभयतोदतश्चेत्यृचमनूच्याज्यभागस्य जुषाणेन यजति तेनान्यतोदतो दाधारर्चमनूच्यं हविषं ऋचा यजति तेनोभयतोदतो दाधार मूर्धन्वतीं पुरोनुवाक्या भवति मूर्धानमेवैनं समानानां करोति॥९॥

नियुत्वत्या यजति भ्रातृव्यस्यैव पशून्नि युवते केशिनं ह दाम्यं केशी सात्यकामिरुवाच सप्तपदां ते शक्नोरीः श्वो यज्ञे प्रयोक्तासे यस्यै वीर्येण प्र जातान्भ्रातृव्यान्नुदते प्रतिं जनिष्यमाणान् यस्यै वीर्येणोभयोर्लोकयोज्योतिर्धत्ते यस्यै वीर्येण पूर्वार्धेनान्द्वान्भुनक्ति जघनार्धेन धेनुरिति पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोनुवाक्या भवति जातानेव भ्रातृव्यान्प्र णुदत उपरिष्ठाल्लक्ष्मा॥१०॥

याज्यां जनिष्यमाणानेव प्रतिं नुदते पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोनुवाक्या भवत्यस्मिन्नेव लोके

ज्योतिर्धत्त उपरिष्ठाक्ष्मा याज्यामुष्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते ज्योतिष्मन्तावस्मा इमौ लोकौ भवतो य एवं वेद पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोनुवाक्या भवति तस्मात्पूर्वधेनानङ्गान्भुनक्त्युपरिष्ठाक्ष्मा याज्या तस्माद्भघनार्धेन धेनुर्य एवं वेद भुङ्क्ते एनमेतौ वज्र आज्यं वज्र आज्यभागौ॥११॥

वज्रा वषट्कारस्त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हरत्यछम्बद्वारमपगूर्य वषट्करोति स्तुत्यै गायत्री पुरोनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्या ब्रह्मन्नेव क्षत्रमन्वारम्भयति तस्माद्ब्राह्मणो मुख्यो मुख्यो भवति य एवं वेद प्रैवैनं पुरोनुवाक्यायाह प्र णयति याज्यया गमयति वषट्कारेणैवैनं पुरोनुवाक्याया दत्ते प्र यच्छति याज्यया प्रति॥१२॥

वषट्कारेण स्थापयति त्रिपदा पुरोनुवाक्या भवति त्रयं इमे लोका एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति चतुष्पदा याज्या चतुष्पद एव पशूनं रुद्धे द्यक्षरो वषट्कारो द्विपाद्यजमानः पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति गायत्री पुरोनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्यैषा वै सप्तपदा शंकरि यद्वा एतया देवा अशिक्षन्तदशक्नुवन् य एवं वेद शक्रोत्येव यच्छिक्षति॥१३॥

देवतानाङ्कुरेत्युपरिष्ठाक्ष्माऽऽज्यभागौ प्रति शक्रोत्येव द्वे च॥ [२]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्वयादिशश्व आत्मन्नाज्यमधत्त तं देवा अब्रुवन्नेष वाव यज्ञो यदाज्यमप्येव नोत्रास्त्विति सोऽब्रवीद्यजान् व आज्यभागान् वुप स्तृणान्भि घोरयानिति तस्माद्यजन्त्याज्यभागान् वुप स्तृणन्त्यभि घोरयन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्स्याद्यातयामान्यन्यानि हवींष्ययातयाममाज्यमिति प्राजापत्यम्॥१४॥

इति ब्रूयादयातयामा हि देवानां प्रजापतिरिति छन्दांसि देवेभ्योऽपांक्रामन् वो-
ऽभागानि हव्यं वक्ष्याम इति तेभ्य एतच्चतुरवत्तमधारयन्पुरोनुवाक्यायै याज्यायै देवतायै वषट्काराय यच्चतुरवत्तं जुहोति छन्दांस्येव तर्पणीणाति तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो हव्यं वहन्त्यङ्गिरसो वा इत उत्तमाः सुवर्गं लोकमायन्तदपयो यज्ञवास्त्वभ्यवायन्ते॥१५॥

अपश्यन्पुरोडाशं कूर्मभूतं सर्पन्तं तमब्रुवन्निन्नाय प्रियस्व बृहस्पतये प्रियस्व विश्वेभ्यो देवेभ्यो प्रियस्वेति स नाप्रियत तमब्रुवन्नग्रयै प्रियस्वेति सोऽग्रयैऽप्रियत यदाग्नेयोऽष्टाकपालो-
ऽमावास्यायां च पौर्णमास्यां चाच्युतो भवति सुवर्गस्य लोकस्याभिर्जित्यै तमब्रुवन्कथाहास्था इत्यनुपाक्तोऽभूवमित्यब्रवीद्यथाक्षोऽनुपाक्तः॥१६॥

अवाच्छत्येवमवारमित्युपरिष्ठादभ्यज्याधस्तादुपानक्ति सुवर्गस्य लोकस्य समंष्ट्यै सर्वाणि

कपालान्यभि प्रथयति तावन्तः पुरोडाशान्मुष्मिल्लोकं ऽभि जयति यो विदग्धः स नैर्ऋतो यो ऽशृतः स रौद्रो यः शृतः स सदैवस्तस्मादविदहता शृतकृत्यः सदेवत्वाय भस्मनाभि वांसयति तस्मान्मासेनास्थिं छत्रं वेदेनाभि वांसयति तस्मात्॥१७॥

केशैः शिरश्छत्रं प्रच्युतं वा एतदस्माल्लोकादगतं देवलोकं यच्छतुः हविरनभिधारितमभिधार्योद्वासयति देवत्रैवेनद्रमयति यद्येकं कपालं नश्येदेको मासः संवत्सरस्यानवेतः स्यादथ यजमानः प्र मीयेत यद्वे नश्येतां द्वौ मासौ संवत्सरस्यानवेतौ स्यातामथ यजमानः प्र मीयेत संख्यायोद्वासयति यजमानस्य॥१८॥

गोपीथाय यदि नश्येदाश्विनं द्विकपालं निर्वपेद्वावापृथिव्यमेकंकपालमश्विनौ वै देवानां भिषजौ ताभ्यामेवासमै भेषजं करोति द्वावापृथिव्यं एकंकपालो भवत्यनयोर्वा एतन्नश्यति यन्नश्यत्यनयोरैवेनद्विन्दति प्रतिष्ठित्यै॥१९॥

प्राजापत्यन्तेऽक्षोऽनुपाक्तो वेदेनाभि वांसयति तस्माद्यजमानस्य द्वात्रिंशच्च॥ [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्फ्यमा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै शतभृष्टिरसि वानस्पत्यो द्विषतो वध इत्याह वज्रमेव तथश्च श्यति भ्रातृव्याय प्रहरिष्यन्तस्तम्बयजुर्हरत्येतावन्ती वै पृथिवी यावन्ती वेदिस्तस्या एतावन्त एव भ्रातृव्यं निर्भजति॥२०॥

तस्मान्नाभागं निर्भजन्ति त्रिर्हरति त्रयं इमे लोका एभ्य एवैनं लोकेभ्यो निर्भजति तूष्णीं चतुर्थश्च हरत्यपरिमितादेवेन निर्भजत्युद्धन्ति यदेवास्यां अमेध्यं तदपं हन्त्युद्धन्ति तस्मादोषधयः परा भवन्ति मूलं छिनत्ति भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति पितृदेवत्यातिखातेयतीं खनति प्रजापतिना॥२१॥

यज्ञमुखेन सम्मितामा प्रतिष्ठायै खनति यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति दक्षिणतो वर्षीयसी करोति देवयजनस्यैव रूपमकः पुरीषवतीं करोति प्रजा वै पशवः पुरीषमजयैवेनम्पशुभिः पुरीषवन्तं करोत्युत्तरं परिग्राहं परि गृह्णात्येतावन्ती वै पृथिवी यावन्ती वेदिस्तस्या एतावन्त एव भ्रातृव्यं निर्भज्यात्मन उत्तरं परिग्राहं परि गृह्णाति क्रूरमिव वै॥२२॥

एतत्करोति यद्वेदि करोति धा असि स्वधा असीति योयुष्यते शान्त्यै प्रोक्षणीरा

सादयत्यापो वै रक्षोघ्नी रक्षसामपंहत्यै स्फ्यस्य वर्त्मन्सादयति यज्ञस्य सन्तत्यै यं द्विष्यात्तं ध्यायेच्छुचैवेनमर्पयति॥२३॥

भजति प्रजापतिनेव वै त्रयस्त्रिंशच्च॥ [४]

ब्रह्मवादिनो वदन्त्यद्विरहवीर्येण प्रोक्षीः केनाप इति ब्रह्मणेति ब्रूयादद्विरह्येव हवीर्येण प्रोक्षति ब्रह्मणाप इध्माबर्हिः प्रोक्षति मेध्यमेवेनत्करोति वेदिं प्रोक्षत्यृक्षा वा एषाऽलोमकाऽमेध्या यद्वेदिर्मध्यामेवेना करोति दिवे त्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति बर्हिरासाद्य प्र॥२४॥

उक्षत्येभ्य एवेनल्लोकेभ्यः प्रोक्षति क्रूरमिव वा एतत्करोति यत्खनन्त्यपो नि नयति शान्त्यै पुरस्तात्प्रस्तरं गृह्णाति मुख्यमेवेन करोतीयन्तं गृह्णाति प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितम्बर्हिः स्तृणाति प्रजा वै बर्हिः पृथिवी वेदिः प्रजा एव पृथिव्यां प्रति षापयत्यनतिदृश्रः स्तृणाति प्रजयेवेनम्पशुभिरनतिदृश्रं करोति॥२५॥

उत्तरम्बर्हिषः प्रस्तरं सादयति प्रजा वै बर्हिर्यजमानः प्रस्तरो यजमानमेवायंजमानादुत्तरं करोति तस्माद्यजमानोऽयंजमानादुत्तरोऽन्तर्दधाति व्यावृत्त्या अनक्ति हविष्कृतमेवेन सुवर्गं लोकं गमयति त्रेधानक्ति त्रयं इमे लोका एभ्य एवेन लोकेभ्योऽनक्ति न प्रति शृणाति यत्प्रतिशृणीयादनूर्ध्वम्भावुकं यजमानस्य स्यादुपरीं प्र हरति॥२६॥

उपरीं हि सुवर्गो लोको नि यच्छति वृष्टिमेवास्मै नि यच्छति नात्यग्रम्प्र हरेद्यदत्यग्रम्प्रहरैदत्यासारिण्यध्वर्योर्नाशुका स्यान्न पुरस्तात्प्रत्यस्येद्यत्पुरस्तात्प्रत्यस्यैथ्सुवर्गाल्लोकाः प्रति नुदेत्प्राञ्चम्प्र हरति यजमानमेव सुवर्गं लोकं गमयति न विष्वञ्चं वि युयाद्यद्विष्वञ्चं वि युयात्॥२७॥

स्यस्य जायेतोर्ध्वमुद्यौत्यूर्ध्वमिव हि पुंसः पुमानेवास्य जायते यत्स्फ्येन वोपवेपेण वा योयुष्येत स्तृतिरेवास्य सा हस्तेन योयुष्यते यजमानस्य गोपीथाय ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं यज्ञस्य यजमान इति प्रस्तर इति तस्य कं सुवर्गो लोक इत्याहवनीय इति ब्रूयाद्यत्प्रस्तरमाहवनीये प्रहरति यजमानमेव॥२८॥

सुवर्गं लोकं गमयति वि वा एतद्यजमानो लिशते यत्प्रस्तरं योयुष्यन्ते बर्हिरनु प्रहरति

शान्त्या अनारम्भेण इव वा एतर्ह्यध्वर्युः स ईश्वरो वैपनो भवितोर्ध्रुवासीतीमामभि मृशतीयं वै ध्रुवाऽस्यामेव प्रति तिष्ठति न वैपनो भवत्यगा(३)नग्रीदित्याहु यद्भूयादगन्त्रिगिरित्यग्नावग्निं गमयेन्निर्यजमानः सुवर्गाल्लोकाद्भजेदग्नित्येव ब्रूयाद्यजमानमेव सुवर्गं लोकं गमयति॥२९॥

आसाद्य प्रानतिदृशं करोति हरति वियुयाद्यजमानमेवाग्निरिति सप्तदश च॥—————[५]

अग्नेस्त्रयो ज्यायाः सो भ्रातर आसन्ते देवेभ्यो हव्यं वहन्तः प्रामीयन्त सौऽग्निरिबिभेदित्यं वाव स्य आर्तिमारिष्यतीति स निलायत सौऽपः प्राविशत देवताः प्रेषमैच्छन्तम्मथस्यः प्राब्रवीत्तमंशपद्धियाधिया त्वा वध्यासुर्यो मा प्रावोच इति तस्मान्मथस्यं धियाधिया घ्नन्ति शतः॥३०॥

हि तमन्वविन्दन्तमब्रुवन्नुप न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै यदेव गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दात्तन्मे भ्रातृणाम्भागधेयमसदिति तस्माद्यद्गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दति तेषां तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति परिधीन्परि दधाति रक्षसामपहत्यै सः स्पर्शयति॥३१॥

रक्षसामनन्ववचाराय न पुरस्तात्परि दधात्यादित्यो ह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षाःस्यपहन्त्यूर्ध्वं समिधावा दधात्युपरिष्ठादेव रक्षाःस्यप हन्ति यजुषान्यां तूष्णीमन्यामिन्मिथुनत्वाय द्वे आ दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै यजेत यो यज्ञस्यार्त्या वसीयान्स्यादिति भूपतये स्वाहा भुवनपतये स्वाहा भूतानाम्॥३२॥

पतये स्वाहेति स्कन्नमनु मन्त्रयेत यज्ञस्यैव तदार्त्या यजमानो वसीयान्भवति भूयसीरहि देवताः प्रीणाति जामि वा एतद्यज्ञस्यं क्रियते यदन्वञ्चौ पुरोडाशावुपाःशुयाजमन्तरा यजत्यजामित्वायाथो मिथुनत्वायाग्निरमुष्मिँल्लोक आसीद्यमोऽस्मिन्ते देवा अब्रुवन्नेतेमौ वि पर्यहामेत्यन्नाद्येन देवा अग्निम्॥३३॥

उपामन्त्रयन्त राज्येन पितरौ यमं तस्मादग्निर्देवानामन्नादो यमः पितृणां राजा य एवं वेद प्र राज्यमन्नाद्यमाप्नोति तस्मा एतद्भागधेयम्प्रायच्छन् यदग्नयै स्विष्टकृतैऽवद्यन्ति यदग्नयै स्विष्टकृतैऽवद्यति भागधेयेनैव तद्रुद्रः समर्धयति सकृत्संकृदवं द्यति सकृदिव हि रुद्र उत्तरार्धादवं द्यत्येषा वै रुद्रस्य॥३४॥

दिग्स्वायामेव दिशि रुद्रं निरवदयते द्विरभि घोरयति चतुरवत्तस्याथै पशवो वै पूर्वा आहुतय एष रुद्रो यदग्निर्यपूर्वा आहुतीरभि जुहुयाद्बुद्राय पशूनपि दध्यादपशुर्यजमानः

स्यादतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोति पशूनां गोपीथाय॥३५॥

शतः स्पर्शयति भूतानामग्निं रुद्रस्य सत्रिं शच्च॥ [६]

मनुः पृथिव्या यज्ञियमैच्छुश्च घृतं निषिक्तमविन्दुश्चोऽब्रवीत्कोऽस्येश्वरो यज्ञेऽपि कर्तोरिति तावंब्रूतामित्रावरुणौ गोरेवावमीश्वरौ कर्तः स्व इति तौ ततो गां समैरयतां सा यत्रयत्र न्यक्रामत्ततो घृतमपीडत तस्माद्धृतपद्युच्यते तदस्ये जन्मोपहृतं रथन्तरं सह पृथिव्येत्याह॥३६॥

इयं वै रथन्तरमिमामेव सहान्नाद्येनोप हयत उपहृतं वामदेव्यं सहान्तरिक्षेणेत्याह पशवो वै वामदेव्यं पशूनेव सहान्तरिक्षेणोप हयत उपहृतम्बृहत्सह दिवेत्याहेरं वै बृहदिरामेव सह दिवोप हयत उपहृताः सप्त होत्रा इत्याह होत्रा एवोप हयत उपहृता धेनुः॥३७॥

सहर्षमेत्याह मिथुनमेवोप हयत उपहृतो भक्षः सखेत्याह सोमपीथमेवोप हयत उपहृतो (4) हो इत्याहात्मानमेवोप हयत आत्मा ह्युपहृतानां वसिष्ठ इडामुप हयते पशवो वा इडां पशूनेवोप हयते चतुरुप हयते चतुष्पादो हि पशवो मानवीत्याह मनुर्ह्येताम्॥३८॥

अग्रेऽपश्यद्धृतपदीत्याह यदेवास्यै पदाद्धृतमपीडत तस्मादेवमाह मैत्रावरुणीत्याह मित्रावरुणौ ह्येनां समैरयतां ब्रह्म देवकृतमुपहृतमित्याह ब्रह्मैवोप हयते दैव्या अध्वर्यव उपहृता उपहृता मनुष्या इत्याह देवमनुष्यानेवोप हयते य इमं यज्ञमवान् ये यज्ञपतिं वर्धन्तित्याह॥३९॥

यज्ञाय चैव यजमानाय चाशिषमा शास्त उपहृते द्यावापृथिवी इत्याह द्यावापृथिवी एवोप हयते पूर्वजे ऋतावरी इत्याह पूर्वजे ह्येते ऋतावरी देवी देवपुत्रे इत्याह देवी ह्येते देवपुत्रे उपहृतेऽयं यजमान इत्याह यजमानमेवोप हयत उत्तरस्यां देवयज्ञायामुपहृतो भूर्यसि हविष्करणं उपहृतो दिव्ये धामनुपहृतः॥४०॥

इत्याह प्रजा वा उत्तरा देवयज्ञा पशवो भूयो हविष्करणं सुवर्गो लोको दिव्यं धामेदमसीदमसीत्येव यज्ञस्य प्रियं धामोप हयते विश्वमस्य प्रियमुपहृतमित्याहाच्छम्बद्धारमेवोप हयते॥४१॥

आहु धेनुरेतां वर्धनित्याहु धामन्नुपहृतश्चतुस्त्रिंशच्च॥ [७]

पशवो वा इडां स्वयमा दत्ते काममेवात्मना पशूनामा दत्ते न ह्यन्यः
कामम्पशूनामप्रच्छति वाचस्पतये त्वा हुतम्प्राश्रमीत्याहु वाचमेव भागधेयेन
प्रीणाति सदस्स्पतये त्वा हुतम्प्राश्रमीत्याहु स्वगाकृत्यै चतुरवत्तम्भवति हविर्वै
चतुरवत्तम्पशवंश्चतुरवत्तं यद्धोतां प्राश्रीयाद्धोतां॥४२॥

आर्तिमाच्छेद्यदग्नौ जुहुयाद्रुद्राय पशूनपि दध्यादपशुर्यजमानः स्याद्वाचस्पतये त्वा
हुतम्प्राश्रमीत्याहु परोक्षमेवैनञ्जुहोति सदस्स्पतये त्वा हुतम्प्राश्रमीत्याहु स्वगाकृत्यै प्राश्रन्ति
तीर्थ एव प्राश्रन्ति दक्षिणां ददाति तीर्थ एव दक्षिणां ददाति वि वा एतद्यज्ञम्॥४३॥

छिन्दन्ति यन्मध्यतः प्राश्रन्त्यद्विर्माजयन्त आपो वै सर्वा देवतां देवताभिरेव यज्ञं
सं तन्वन्ति देवा वै यज्ञाद्रुद्रमन्तरायन्त्स यज्ञमविध्यन्त देवा अग्निं समगच्छन्त कल्पतां
न इदमिति तेऽब्रुवन्त्स्विष्टं वै न इदमविध्यति यदिमं राधयिष्याम् इति तत्स्विष्टकृतः
स्विष्टकृत्वन्तस्याविद्धं निः॥४४॥

अकृन्तन् यवेन सम्मितं तस्माद्यवमात्रमव द्येद्यज्ञायोऽवद्येद्रोपयेत्तद्यज्ञस्य यदुप
च स्तृणीयादग्निं च घारयेदुभयतः सऽश्रायि कुर्यादवदायाग्निं घारयति द्विः सम्पद्यते
द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै यतिरश्वीनमतिहरेदनमिविद्धं यज्ञस्याग्निं विध्येदग्रेण परि हरति
तीर्थेनैव परि हरति तत्पूष्णे पर्यहरन्तत्॥४५॥

पूषा प्राश्य दतोऽरुणत्तस्मात्पूषा प्रपिष्टभागोऽदन्तको हि तं देवा अब्रुवन्वि वा
अयमार्थ्यप्राशिन्त्रियो वा अयमभूदिति तद्ब्रह्मस्पतये पर्यहरन्त्सोऽबिभेद्ब्रह्मस्पतिरित्थं वाव स्य
आर्तिमार्षिष्यतीति स एतम्मन्त्रमपश्यत्सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रति पश्यामीत्यब्रवीन्न हि
सूर्यस्य चक्षुः॥४६॥

किं च न हि नस्ति सोऽबिभेत्प्रतिगृह्णन्तं मा हिःसिष्यतीति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे-
ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां प्रति गृह्णामीत्यब्रवीत्सवितुः प्रसूत एवेन ब्रह्मणा देवताभिः
प्रत्यंगृह्णात्सोऽबिभेत्प्राश्रन्तं मा हिःसिष्यतीत्यग्रेस्त्वास्थेन प्राश्रामीत्यब्रवीन्न ह्यग्रेरास्यं किं
च न हि नस्ति सोऽबिभेत्॥४७॥

प्राशितं मा हिःसिष्यतीति ब्राह्मणस्योदरेणेत्यब्रवीन्न हि ब्राह्मणस्योदरं किं

चन हिनस्ति बृहस्पतेर्ब्रह्मणेति स हि ब्रह्मिष्ठोऽप वा एतस्मात्प्राणाः क्रांमन्ति यः प्रांशित्रम्प्राश्रात्यद्विर्माजयित्वा प्राणान्धसम्मृशतेऽमृतं वै प्राणा अमृतमापः प्राणानेव यथास्थानमुप ह्वयते॥४८॥

प्राश्वीयाद्धोता यज्ञत्रिरहरन्तच्चक्षुरास्यङ्किं चन हिनस्ति सौऽबिभेचतुश्चत्वारिंशच्च॥—[८]

अग्नीध आ दधात्यग्निमुखानेवर्तुन्प्रीणाति समिधमा दधात्युत्तरासामाहुतीनां प्रतिष्ठित्या अथो समिद्वत्येव जुहोति परिधीन्धसम्माष्टि पुनात्येवैनान्धसकृत्सकृत्सम्माष्टि पराडिव ह्येतर्हि यज्ञश्चतुः सम्पद्यते चतुष्पादः पशवः पशूनेवाव रुद्धे ब्रह्मन् स्थस्याम इत्याहात्र वा एतर्हि यज्ञः श्रितः॥४९॥

यत्र ब्रह्मा यत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवेनमा रभते यद्धस्तेन प्रमीवेद्वेपनः स्याद्यच्छीर्णा शीर्षक्तिमान्धस्याद्यतूष्णीमासीतासम्प्रप्तो यज्ञः स्यात्प्र तिष्ठेत्येव ब्रूयाद्वाचि वै यज्ञः श्रितो यत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवेन५ सम्प्र यच्छति देवं सवितरेतत्ते प्र॥५०॥

आहेत्याह प्रसूत्यै बृहस्पतिर्ब्रह्मेत्याह स हि ब्रह्मिष्ठः स यज्ञम्याहि स यज्ञपतिम्प्राहि स माम्प्राहीत्याह यज्ञाय यजमानायात्मने तेभ्य एवाशिषमा शास्तेऽनार्त्या आश्राव्याह देवान् यजेति ब्रह्मवादिनो वदन्तीष्टा देवता अथ कतम एते देवा इति छन्दा५सीति ब्रूयाद्वायत्री त्रिष्टुभम्॥५१॥

जगतीमित्यथो खल्वाहुर्ब्राह्मणा वै छन्दा५सीति तानेव तद्यजति देवानां वा इष्टा देवता आसन्नथाग्निर्नोदज्वलत्तं देवा आहुतीभिरनूयाजेष्वन्विन्दन् यदनूयाजान् यजत्यग्निमेव तत्समिन्द्र एतदुवै नामासुर आसीत्स एतर्हि यज्ञस्याशिषमवृङ्क्त यद्व्यादेतत्॥५२॥

उ द्यावापृथिवी भद्रमभूदित्येतदुमेवासुरं यज्ञस्याशिषं गमयेदिदं द्यावापृथिवी भद्रमभूदित्येव ब्रूयाद्यजमानमेव यज्ञस्याशिषमगमयत्यार्धं सूक्तवाकमुत नमोवाकमित्याहुदमराध्मेति वावैतदाहोपश्रितो दिवः पृथिव्योरित्याह द्यावापृथिव्योरहि यज्ञ उपश्रित ओमन्वती तेऽस्मिन् यज्ञे यजमान द्यावापृथिवी॥५३॥

स्तामित्याहाशिषमेवैतामा शास्ते यद्व्याथ्सूपावसाना चं स्वध्यवसाना चेति प्रमायुको यजमानः स्याद्यदा हि प्रमीयतेऽथेमामुपावस्यति सूपचरणा चं स्वधिचरणा चेत्येव ब्रूयाद्वरीयसीमेवासमै गव्यंतिमा शास्ते न प्रमायुको भवति तयोराविद्यग्निरिदं५

हविरंजुषतेत्याह या अयाक्ष्म॥५४॥

देवतास्ता अरीरधामेति वावैतदाह यत्र निर्दिशेत्प्रतिवेशं यज्ञस्याशीर्गच्छेदा शास्ते-
ऽयं यजमानोऽसावित्याह निर्दिश्यैवेन सुवर्गं लोकं गमयत्यायुरा शास्ते सुप्रजास्त्वमा
शास्ते इत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते सजातवनस्यामा शास्ते इत्याह प्राणा वै संजाताः
प्राणानेव॥५॥

नान्तरैति तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते वयमग्नेर्मानुषा इत्याहाग्निर्देवेभ्यो वनुते वयं
मनुष्येभ्य इति वावैतदाहेह गतिर्वामस्येदं च नमो देवेभ्य इत्याह याश्चैव देवता यजति
याश्च न ताभ्य एवोभयीभ्यो नमस्करोत्यात्मनोऽनार्त्यै॥५६॥

श्रितस्ते प्र त्रिष्टुभमेतद्वावापृथिवी या अयाक्ष्म प्राणानेव षट्त्वारिंशच्च॥[९]

देवा वै यज्ञस्य स्वगाकर्तारं नाविन्दन्ते शं युम्बार्हस्पत्यमंब्रुवन्निमं नो
यज्ञः स्वगा कुर्विति सोऽब्रवीद्वरं वृणै यदेवाब्राह्मणोक्तोऽश्रद्धधानो यजाते सा मे
यज्ञस्याशीरसदिति तस्माद्यद्ब्राह्मणोक्तोऽश्रद्धधानो यजते शं युमेव तस्य बारहस्पत्यं
यज्ञस्याशीर्गच्छत्येतन्ममेत्यब्रवीत्किम्मे प्रजायाः॥५७॥

इति योऽपगुरातै शतेन यातयाद्यो निहनन्त्सहस्रेण यातयाद्यो लोहितं कुरवद्यावतः
प्रस्कद्य पांसून्त्सगृह्णात्तावतः संवत्सुरान्पितृलोकं न प्र जानादिति तस्माद्ब्राह्मणाय नाप
गुरेत न नि हन्यान्न लोहितं कुर्यादेतावता हैनसा भवति तच्छं योरा वृणीमह इत्याह
यज्ञमेव तत्स्वगा करोति तत्॥५८॥

शं योरा वृणीमह इत्याह शं युमेव बारहस्पत्यम्भागधेयेन समर्धयति गातुं यज्ञाय
गातुं यज्ञपतय इत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते सोमं यजति रेतं एव तदधाति त्वष्टारं
यजति रेतं एव हितं त्वष्टां रूपाणि वि करोति देवानाम्पत्नीर्यजति मिथुन्त्वायाग्निं
गृहपतिं यजति प्रतिष्ठित्यै जामि वा एतद्यज्ञस्य क्रियते॥५९॥

यदाज्येन प्रयाजा इज्यन्त आज्येन पत्नीसंयाजा ऋचमनूच्यं पत्नीसंयाजानामृचा
यजत्यजामित्वायाथो मिथुन्त्वायं पङ्क्तिप्रायणो वै यज्ञः पङ्क्तुदयनः पञ्च प्रयाजा इज्यन्ते
चत्वारः पत्नीसंयाजाः समिष्टयजुः पञ्चमम्पङ्क्तिमेवानुं प्र यन्ति पङ्क्तिमनूद्यन्ति॥६०॥

प्रजायाः करोति तत्क्रियते त्रयस्त्रिंशच्च॥[१०]

युक्ष्वा हि देवहूतमा२ अश्वा२ अग्ने रथीरिव। नि होतां पूर्यः संदः। उत नो देव देवा२ अच्छा वोचो विदुष्टरः। श्रद्धिश्चा वार्या कृधि। त्व२ ह यद्यविष्ट्र सहसः सूनवाहुत। ऋतावा यज्ञियो भुवः। अयमग्निः सहस्रिणो वाजस्य शतिनस्पतिः। मूर्धा कवी रयीणाम्। तं नेमिमृभवो यथा नमस्व सहतिभिः। नेदीयो यज्ञम्॥६१॥

अङ्गिरः। तस्मै नूनमभिद्यवे वाचा विरूप नित्यया। वृष्णे चोदस्व सष्टुतिम्। कमुं विदस्य सेनयाग्नेरपाकचक्षसः। पुणिं गोषु स्तरामहे। मा नो देवानां विशः प्रस्नातीरिवोस्नाः। कृशं न हांसुरग्निः। मा नः समस्य दूढः परिद्वेषसो अहृतिः। ऊर्मिन नावमा वधीत्। नमस्ते अग्र ओजसे गृणन्ति देव कृष्टयः। अमैः॥६२॥

अमित्रमर्दया कुविथ्सु नो गविष्टयेऽग्ने संवेषिषो रयिम्। उरुकृदुरु णस्कृधि। मा नो अस्मिन्महाधने परा वर्गारभृद्यथा। संवर्ग२ स२ रयिञ्जया। अन्यमस्मद्विया इयमग्ने सिषत्कु दुच्छुना। वर्धा नो अमवच्छवः। यस्याजुषन्नमस्विनः शमीमदुर्मखस्य वा। तं घेदग्निर्वृधावति। परस्या अधि॥६३॥

संवतोऽवरा२ अभ्या तर। यत्राहमस्मि ता२ अवा विद्या हि ते पुरा वयमग्ने पितुर्यथावसः। अर्धा ते सुम्रमीमहे। य उग्र इव शर्यहा तिग्मशृङ्गो न वसंगः। अग्ने पुरो रुरोजिथ। सखायः सं वः सम्यश्चमिषः३ स्तोमं चाग्रयै। वरषिष्ठाय क्षितीनामूर्जो नग्ने सहस्वते। स२ समिद्यवसे वृषन्नग्ने विश्वान्यर्य आ। इडस्पदे समिध्यसे स नो वसूत्या भर। प्रजापते स वेद सोमापूषणेमौ देवौ॥६४॥

यज्ञमैरधि वृषन्नेकात्रवि२शतिश्च॥ [११]

उशन्तस्त्वा हवामह उशन्तः समिधीमहि। उशन्नशत आ वह पितृन् हविषे अत्तवे। त्व२ सोम प्रचिकितो मनीषा त्व२ रजिष्ठमनु नेषि पन्थाम्। तव प्रणीती पितरो न इन्दो देवेषु रत्नमभजन्त धीराः। त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वं कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः। वन्वन्नवातः परिधी२ रपोर्णु वीरेभिरश्वैर्मघवा भव॥६५॥

नः। त्व२ सोम पितृभिः संविदानोऽनु द्यावापृथिवी आ ततन्था। तस्मै त इन्दो हविषा विधेम वय३ स्याम पतयो रयीणाम्। अग्निष्वत्ताः पितर एह गच्छत सदःसदः सदत सुप्रणीतयः। अत्ता हवी२षि प्रयतानि बर्हिष्यथा रयि२ सर्ववीर दधातन। बर्हिषदः पितर ऊत्यर्वागिमा वो हव्या चकृमा जुषध्वम्। त आ गतावसा शन्तमेनाथास्मभ्यम्॥६६॥

शं योररपो दधात। आहं पितृन्सुविदत्रां अविधिं नपातश्च विक्रमणं च विष्णोः।
बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः। उपहूताः पितरो बर्हिष्येषु
निधिषु प्रियेषु। त आगमन्तु त इह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु ते अवन्वस्मान्। उदीरतामवरं
उत्परांस उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः। असुमं॥६७॥

य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु। इदम्पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये
पूर्वासो य उपरास ईयुः। ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनांसु विक्षु।
अथा यथा नः पितरः परांसः प्रत्नासो अग्र ऋतमांशुषाणाः। शुचीदयन्दीर्घितिमुक्थशासः
क्षामां भिन्दन्तो अरुणीरपं व्रत्र। यदग्रे॥६८॥

कव्यवाहनं पितृन् यक्ष्यतावृधः। प्र च हव्यानि वक्ष्यसि देवेभ्यश्च पितृभ्य आ।
त्वमग्र ईडितो जातवेदोऽवाङ्मुव्यानि सुरभीणि कृत्वा। प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि
त्वं देव प्रयंता हवींषि। मातंली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिरृक्कभिर्वावृधानः। याश्च
देवा वावृधुर्ये च देवान्स्वाहान्ये स्वधयान्ये मदन्ति॥६९॥

इमं यमं प्रस्तरमा हि सीदाङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः। आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता
वहन्त्वेना राजन् हविषा मादयस्व। अङ्गिरोभिः गंहि यज्ञिर्येभिर्यमं वैरूपैरिह मादयस्व।
विवस्वन्तं हवे यः पिता तेऽस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्य। अङ्गिरसो नः पितरो
नवंग्वा अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः। तेषां वयं सुमतौ यज्ञियांनामपि भद्रे सौमनसे
स्याम॥७०॥

[समिधो याज्या तस्मान्नाभागं हि तमन्वित्याह प्रजा वा आहेत्याह युक्त्वा हि
संसृतिः॥७०॥ समिधः सौमनसे स्याम॥]

भवास्मभ्यमसुं यदग्रे मदन्ति सौमनस एकञ्च॥[१२]

प्रजापतिरकामयतेष तै यज्ञं वै प्रजापतेर्जायमानाः प्राजापत्या यो वा अयथादेवतमिष्टर्गा
निग्राभ्याः स्थ यो वै देवां जुष्टोऽग्निना रयिमेकादश॥[१३]